

ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
A ACCOMPLISHMENT OF THE PROPAGATION OF BUDDHISM
IN KAREN ETHNICS IN MEA CHEAM DISTRICT,
CHIANG MAI

พระปลัดสุชาติ ชิมื่อแปร (สุวรรณโก)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

พระปลัดสุชาติ ชีหมื่อแปร (สุวฑฒ โก)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Accomplishment of the Propagation of Buddhism in Karen
Ethnics in Mea Cheam District, Chiang Mai.**

PHRAPALAD SUCHART CHIMUEPREA (SUWUTTAGO)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

..... ประธานกรรมการ
(.....)

..... กรรมการ
(พระครูพิพิธสุตาทรร)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์สนิท สัตโยภาส)

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระครูพิพิธสุตาทรร ประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์สนิท สัตโยภาส กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์
กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัย : พระปลัดสุชาติ สุวฑฺฒโก (ชีหมีอแปร)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูพิพิธสุตาทรร ป.ธ ๓, น.ธ เอก, พธ.บ., M.A., M. Phil., .Ph. D
(Buddhist Studies)

: รศ. สนิท สัตโยภาส กศ.บ. (การศึกษาศาสตรบัณฑิต.)

ศศ.ม.(การสอนภาษาไทย.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑ เมษายน ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

การศึกษาวิชาญเรื่อง ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์
กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาในหมู่บ้านของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอำเภอ
แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรม
จาริกและพระบัณฑิตอาสา ในหมู่บ้านของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งในเชิงคุณภาพ
และปริมาณ เครื่องมือที่เก็บข้อมูลได้แก่ แบบสอบถาม การสังเกต แบบสัมภาษณ์ จัดประชุมกลุ่ม
ย่อยพระสงฆ์และชาวบ้านถึงกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง จำนวน
๑๒๓ รูป/คน พื้นที่ทำการวิจัยประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ๗ หมู่บ้าน ในเขตตำบลบ้าน
จันทร์ ตำบลแจ่มหลวง และตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ผลจากการศึกษาพบว่า การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสา
พัฒนาชาวเขาและพระธรรมจาริก มีกลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่ในช่องทางที่หลากหลายและต่อเนื่อง
รูปแบบของการอบรมศีลธรรมในวันสำคัญต่างๆ การออกเยี่ยมเยียนและการช่วยเหลือชาวบ้าน
ด้วยปัจจัยสี่ การบรรยายธรรมเสียงตามสาย การบรรยายธรรมผ่านสถานีวิทยุ กิจกรรมธรรมสัญจร
ทำบุญสัญจร การทำวัตรสัญจร การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา จัด
ค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชน ปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีล ตลอดจนการสอดแทรกพิธีกรรมทาง
พระพุทธศาสนาในพิธีกรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เช่น พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน พิธี
งานศพ และผูกข้อมือ มีการนำหลักธรรมไปบูรณาการกับวัฒนธรรมในวาระโอกาสต่างๆ ได้อย่าง
กลมกลืน นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งแกนนำชาวพุทธ กลุ่มยุวพุทธในแต่ละอาศรม เพื่อเสริมสร้าง
ความเข้มแข็ง และกระบวนการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ให้กับชุมชนบนพื้นที่สูง การเผยแผ่

พระพุทธศาสนาของพระบัวศิตอาสาและพระธรรมจาริก เป็นแบบเชิงรุกและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามความเหมาะสม

จากวิธีการทำงานดังกล่าว ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีการนำบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบท เพื่อมาศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นการสร้างพุทธทายาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ยึดถือพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่งตลอดชีวิตของแต่ละหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ในวันสำคัญของพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ มีการจัดกิจกรรมในอาศรม ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือและไปร่วมอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นอาศรมของชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาด้านจิตใจและจุดศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมอีกด้วย นับว่าเป็นผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัวศิตอาสาและพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่สามารถสร้างแสงสว่างแห่งธรรมให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงและเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคงตลอดไป

Thesis title : Evaluation of the Success of Propagation of Buddhist Teaching among Karen Communities: A Case Study of Mae Chaem District, Chiang Mai.

Researcher : Phrapalad Suchart Chimuaprae (Suwattago)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees :

: Phrakrupipitsuttathorn Pali III, BA.(Religions), MA. (Buddhist Studies) M. Phil., Ph.D. (Buddhist Studies)

: Assoc. Prof. Sanit Satyopas BA. (Program in Thai), MA. (Program in Teaching Thai)

Date of Graduation : April 1, 2011

Abstract

The title of this research is “Evaluation of the Success of Propagation of Buddhist Teaching among Karen Communities: A Case Study of Mae Chaem District, Chiang Mai”. The research aims to study the methods of propagation of Buddhist teaching by two groups of volunteer monks, the Dhamma-wonderer monks (Dhammacarik) and Volunteer Graduate Monks (Phra Bandit-asa), and to quantitatively and qualitatively evaluate the success of the selected methods by survey, observation and interview of 123 monks/persons. The study focuses on seven “Karen” communities in three different sub-districts, Ban Chaen, Chaem Luang and Mae Dad. These three sub-districts are located in Mae Chaem district, Chiang Mai.

The study found that, after the meeting organized among the monks and villagers on the strategic plans and methods for propagation of Buddhism teaching in the area, several activities were carried out by the Dhamma-wonderer monks and Volunteer Graduate Monks, which included teaching Buddhist principles in various Buddhist holy days, visiting the communities and helping them with four requisites, broadcasting Buddhist teachings through local and radio stations, including organizing Buddhist camps for the community children, mobile dhamma, mobile merit making and mobile chanting activities, triple gems refuge ceremony, teaching Buddhism in public

schools, moral camp for the youths and observing eight precepts. It includes integration of Buddhist teachings into various ancient rituals of Karen like house warming, wedding, cremation and wrist-tying ceremonies harmoniously. Moreover, they also set up Buddhist leaders and Buddhist youths in respective Ashrams in order to strengthen and empower communities in different aspects. The propagation of Buddhism of these monks is in offensive and participatory strategy that promotes learning Buddhist principles and application in daily life appropriately.

From the said plans and methods the Karen has started to understand Buddhism and have gained faith in the religion. They allow their children to get ordination as novices and monks in order to get training both secular as well as righteousness practices to promote Buddhist heirs in future. Many of Karens have become Buddhists, take refuge in the Triple Gems for lives. In several Buddhist and national holidays, villagers always participate and attend activities organized by the Ashrams.

In conclusion, this research has demonstrated that a large number of Karen have become Buddhists. They have shown their involvement and participation in several important national- and religion-associated events. The Ashrams had become centers of the communities in spiritual development as well as organizing community activities. Overall, the results have shown that the propagation of Buddhism in Karen communities by the Dhamma-wonderer monks and Volunteer Graduate Monks is consider to be successful in bringing light to hill tribe communities and long-lasting Buddhism in future.

กิตติกรรมประกาศ

การพัฒนาชุมชนต้องอาศัยความเพียรพยายามในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อที่จะพัฒนาองค์กรให้เติบโตและพัฒนาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ยิ่งการพัฒนาด้านจิตใจจำเป็นต้องมีจิตวิญญาณ อุดมการณ์ที่ตั้งมั่น เพราะการทำงานลักษณะนี้ยากที่จะมองเห็นเป็นรูปธรรมในระยะเวลาอันสั้น ดังเช่นที่มีคำกล่าวไว้ว่าการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ยากกว่าการสร้างตึกร้อยชั้น เพราะบางทีไม่สามารถที่จะมองด้วยตาได้ ยิ่งสังคมโลกเปลี่ยนทิศ ผู้คนก็เปลี่ยนทิศทางชีวิต ปัญหาเรื่องจิตใจทวีความรุนแรงขึ้น ทำให้งานพัฒนาด้านจิตใจมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ไม่เช่นนั้นมนุษย์บนผืนแผ่นดินนี้อาจต้องเกิดไฟแห่งกิเลสฝ่ายต่ำเข้ามาเบียดเบียนอย่างไม่รู้ตัว แม้งานเผยแผ่หลักพุทธธรรมให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นงานที่ยากและลำบาก แต่ไม่ได้หมายถึงทำอะไรไม่ได้ด้วยความต้องการเห็นความสุขที่เกิดขึ้นจากความเจริญด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป ความฝันบวกกับความตั้งใจในการทำงานเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก จึงประยุกต์ใช้ความรู้ ประสบการณ์เท่าที่ตนได้เก็บสะสม มาเผยแผ่ จุดมุ่งหมายสูงสุดที่ต้องการให้เกิดคือชุมชนบนพื้นที่สูงมีความสุขอย่างทั่วหน้าเสมอภาคกัน

การมีโอกาสเข้ามาศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทำงานของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในชุมชนบนพื้นที่สูง ถือว่าเป็นโอกาสที่ดีในการเรียนรู้ ทั้งมิติของการทำงานเชิงพัฒนาและการยกระดับความคิด เพื่อมุ่งสู่การเติบโตของโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาภายใต้การกำกับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ศึกษาวิจัยขอขอบพระคุณ คณะกรรมการโครงการพระบัณฑิตอาสา ที่เห็นความสำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ เปิดโอกาสให้บุคลากรได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ขอกราบขอบพระคุณ พระครูพิพิธสุตาทร รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และอนุโมทนา รองศาสตราจารย์สนิท สัตโยภาส รองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่ให้คำปรึกษาให้การชี้แนะแนวทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาในครั้งนี้มีคุณภาพ

ขอขอบคุณ พระธรรมจาริก พระบัณฑิตอาสา และกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน เยาวชน ในพื้นที่ศึกษาวิจัยทุกท่าน ที่เอื้ออำนวยช่วยเหลือให้การศึกษามีข้อมูลได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ตลอดจนให้ที่พักอาศัยในการลงพื้นที่แต่ละครั้ง

ณ

ขออนุโมทนากับชมรมเยาวชนปกากะญอทุกท่าน ที่คอยให้ข้อมูลและเป็นธุระในการหาข้อมูลบางส่วน ตลอดถึงกัลยาณมิตรทุกท่านที่คอยให้กำลังใจด้วยดีมาโดยตลอด

ท้ายที่สุดขอขอบคุณและอนุโมทนาในคุณงามความดีของผู้บังเกิดเกล้า และญาติพี่น้องทุกท่าน ที่ให้กำลังใจและทุกๆ คนที่มีน้ำใจไมตรีจิตที่ดี ขอขอบคุณบรรพชนชาวกะเหรี่ยงทุกตัวตนที่เหลือสิ่งดี ๆ ให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอด จนถึงทุกวันนี้

พระปลัดสุชาติ ชีหมื่อแปร (สุวรรณโก)

๒๓ กันยายน ๒๕๕๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง	๑๓
๒.๒ แนวคิดการเผยแผ่พุทธศาสนาพุทธกาล	๑๕
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาบนพื้นที่สูง	๑๕
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ	๒๑
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับหลักการประเมินผลการปฏิบัติงาน	๒๔
๒.๖ แนวคิดการบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดธรรมกาย	๒๗
๒.๗ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๓๒
๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน	๔๑
๒.๙ ทฤษฎีแนวความคิดการมีส่วนร่วม	๔๓
๒.๑๐ แนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน	๕๑
๒.๑๑ ทฤษฎีการสื่อสารและเทคโนโลยี	๕๒
๒.๑๒ กรอบแนวความคิดการวิจัย	๖๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๖๗

สารบัญ(ต่อ)	หน้า
เรื่อง	
๑.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย	๖๘
๑.๓ ขอบเขตด้านเนื้อหา	๖๘
๑.๔ เครื่องมือในการวิจัย	๖๘
๑.๕ ขั้นตอนการวิจัย	๖๙
๑.๖ การจัดกระทำข้อมูล	๗๒
๑.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๓
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป	๗๔
๔.๒ วิเคราะห์ตารางข้อมูล	๗๗
๔.๓ ช่องทางวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๘๘
๔.๔ จุดเด่น จุดด้อยของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๙๒
๔.๕ ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๙๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๑
๕.๒ การค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง	๑๐๒
๕.๓ การดำเนินการวิจัยภาคสนาม	๑๐๒
๕.๔ การอภิปรายผล	๑๐๔
๕.๕ ช่องทาง วิธีการ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา กับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง	๑๐๕
๕.๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงเชิงรุกในอนาคต	๑๐๕
๕.๗ ข้อเสนอแนะ	๑๑๐
บรรณานุกรม	๑๑๖
ภาคผนวกที่ ก	
แผนที่อำเภอแม่แจ่ม	๑๒๒
แผนที่อำเภอกัลยาณิวัฒนา	๑๒๓
ภาคผนวกที่ ข	
บริบทชุมชนบ้านวัดจันทร์	๑๒๔
บริบทชุมชนบ้านห้วยบง	๑๓๐
บริบทชุมชนบ้านห้วยปู้	๑๓๓
บริบทชุมชนบ้านโป่งขาว	๑๓๘
บริบทชุมชนบ้านหนองแดง	๑๔๐

	บริบทชุมชนบ้านแม่แคคน้อย	๑๔๓
	สารบัญ(ต่อ)	
เรื่อง		หน้า
	บริบทชุมชนบ้านขุนแม่รวม	๑๔๖
ภาคผนวกที่ ค		
	ประมวลภาพในพื้นที่วิจัย	๑๕๐
ภาคผนวกที่ ง		
	แบบสอบถาม	๑๕๕
	แบบสัมภาษณ์แกนนำ	๑๖๐
	แบบประเมินเครื่องมือ	๑๖๒
	ตารางกิจกรรม	๑๖๓
	ประวัติผู้วิจัย	๑๖๕

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๑	ตารางแสดงจำนวนร้อยละจำแนกหมู่บ้าน	๓๕
ตารางที่ ๒	ตารางแสดงจำนวนตามเพศ	๓๕
ตารางที่ ๓	ตารางแสดงจำนวนตามอายุ	๓๕
ตารางที่ ๔	ตารางแสดงจำนวนตามระดับการศึกษา	๓๖
ตารางที่ ๕	ตารางแสดงจำนวนตามอาชีพ	๓๖
ตารางที่ ๖	ตารางแสดงจำนวนตามรายได้	๓๗
ตารางที่ ๗	ตารางความพึงพอใจในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	๓๗
ตารางที่ ๘	ตารางวิเคราะห์เข้าใจความเข้าใจเป็นร้อยละ	๘๒
ตารางที่ ๙	ตารางวิเคราะห์การนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตรประจำวัน	๘๕

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับหลวง พ.ศ.๒๕๒๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ชื่อ/และหน้าตามลำดับ เช่น ที. สී. ๘/๑๐/๕๘ หมายถึงทีฆนิกาย สัตถ์ขันธวรรค เล่มที่ ๘ ข้อที่ ๑๐๒ หน้าที ๕๘

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งที่มา/เล่ม/หน้า เช่น มงฺกล ๑/๒๗๐ หมายถึงคัมภีร์มังคละกถา ทีปนี เล่ม ๑ หน้า ๒๗๐

คำอธิบายอักษรย่อ

วินย.มหา.	หมายถึง	วินัยปิฎก มหาวิภังค์
ที.สී.	หมายถึง	ทีฆนิกาย สัตถ์ขันธวรรค
ที. มหา.	หมายถึง	ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที. ปา.	หมายถึง	ทีฆนิกาย ปาฐกวรรค
ม. มุ.	หมายถึง	มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม. ม.	หมายถึง	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ม. อุ.	หมายถึง	มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
สั. ส.	หมายถึง	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
สั. นิ.	หมายถึง	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สั. มหา.	หมายถึง	สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
สั. ข.	หมายถึง	สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค
สั. สพ.	หมายถึง	สังยุตตนิกาย สพายตนวรรค
อญ. เอก.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต
อญ. ทุก.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อญ. ติก.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อญ. จตุกก.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อญ. ปญจก.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต
อญ. ทสก.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
อญ. ฉกุก.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย ฉกุกนิบาต
อญ. สตุตค.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย สัตตนิบาต

อง. อฎฐ.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย อฎฐนินบาต
อง. นวก.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย นวกนินบาต
อง. ทสก.	หมายถึง	อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต
ขุ. ฐ.	หมายถึง	ขุททกนิกาย ธรรมบท
ขุ. อิติ.	หมายถึง	ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ขุ. สุตต.	หมายถึง	ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
ขุ. เปต.	หมายถึง	ขุททกนิกาย เปตวัตถุ
ขุ. เถร.	หมายถึง	ขุททกนิกาย เถรคาถา
ขุ. ชา.	หมายถึง	ขุททกนิกาย ชาดก
ขุ. มหา.	หมายถึง	ขุททกนิกาย มหานิทเทศ
ขุ. จุ.	หมายถึง	ขุททกนิกาย จุฬนิทเทศ
ขุ. ปฎิ.	หมายถึง	ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค
ขุ. อป.	หมายถึง	ขุททกนิกาย อปทาน
ขุ. ขุ.	หมายถึง	ขุททกนิกาย ขุททปาฐะ
อภิ. คัม.	หมายถึง	อภิธรรมปิฎก ชัมมสังคณี
อภิ. กถา.	หมายถึง	อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ
อง. อ.	หมายถึง	อังคุตตรนาย อฎฐกถา(มโนรทปุรณี)
เถร. อ.	หมายถึง	เถรคาถา อฎฐกถา(ปรมัตถทีปนี)
ที. อ.	หมายถึง	ทีฆนิกาย อฎฐกถา(สุมังคลวิลาสินี)
ธ. อ.	หมายถึง	ชัมมปทฎฐกถา
ปัญจ. อ.	หมายถึง	ปัญจปกรณ์ อฎฐกถา(ปรมัตถทีปนี)
มงฺคล.	หมายถึง	มังคลัตถทีปนี
วิสุทฺธิ	หมายถึง	วิสุทฺธิมรรค

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีมาช้านาน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ส่วนที่ไม่เป็นทางการ คือการจาริกแสวงหาโมกขธรรมของพระธุดงค์ ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็นที่พักพิงทั้งในพรรษาและนอกพรรษาและได้แสดงพระธรรมเทศนาในเรื่องของหลักธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างเช่นครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย เป็นต้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการ ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๘ โครงการพระธรรมจาริก ได้กำเนิดขึ้น โดยกรมประชาสัมพันธ์ เป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ มีพระสงฆ์คณะหนึ่งเรียกว่า “พระธรรมจาริก” เพื่อนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่กับชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดาร เขตภาคเหนือตอนบนและภาคกลางเป็นบางส่วน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ แพร่ น่าน เชียงราย ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน ตาก สุโขทัย เพชรบูรณ์และกาญจนบุรี ครอบคลุมหมู่บ้านชาติพันธุ์เผ่ากะเหรี่ยง เย้า ม้ง มูเซอ ลีซอ ไทลื้อ อาข่าและลีวะ พระธรรมจาริกรุ่นแรกที่เข้าไปเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ชาติพันธุ์เผ่าต่างๆ มีการคัดเลือกพระสงฆ์ที่มีความชำนาญในด้านปริยัติธรรม วิปัสสนา ล้วนแต่เป็นพระสงฆ์ชาวพื้นราบทั้งสิ้น บทบาทของพระธรรมจาริกเบื้องต้น มีการชักจูงให้ชาวเขามาร่วมกิจกรรมที่จัดในอาศรมการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการให้ความรู้และช่วยเหลือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยเน้นความมั่นคงและปลูกจิตสำนึกความเป็นไทยให้แก่ชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ให้เป็นพลเมืองที่ดีของชุมชน สังคมและประเทศชาติ ตลอดถึงการนำบุตรหลานของชาวบ้านไปบวชเรียนพระพุทธศาสนา ปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ มีการจัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาขึ้นที่วัดศรีโสดา เพื่อเป็นสถานที่รองรับกุลบุตรชาวเขาได้มาบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน เป็นการผลิตบุคลากรให้กับโครงการพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง^๑

จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกที่ผ่านมา ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนา มีการขยายพื้นที่ให้ครอบคลุมหมู่บ้านชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมากขึ้น จากการขยายพื้นที่ทำให้โครงการพระธรรมจาริกไม่สามารถผลิตหรือ

^๑ สถาบันวิจัยชาวเขา กองสงเคราะห์ชาวเขา กองวิชาการ, ๓๐ ปี พระธรรมจาริก, (กรุงเทพฯ : กองสงเคราะห์ชาวเขา, ๒๕๓๘), หน้า ๕๑ - ๕๕.

สรรหาบุคคลากรเข้ามาในโครงการตามความต้องการของชุมชนได้ ประกอบกับขาดแคลนบุคลากรที่มีประสบการณ์ ความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดประชุมคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยและสำนักงบประมาณ ได้ตระหนักถึงสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในชุมชนบนพื้นที่สูง นับวันจำนวนพุทธศาสนิกชนเหลือน้อยลง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ในแต่ละปีมีพระนิสิตจบในระดับอุดมศึกษาจำนวนมาก พระนิสิตเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ควรไปประกาศพระพุทธศาสนาในชุมชนบนพื้นที่สูง ที่ประชุมมีมติเห็นชอบให้ดำเนินการ จึงตั้งโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา โดยให้วิทยาเขตเชียงใหม่รับผิดชอบ แต่ละปีโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ประกาศรับสมัครพระนิสิตที่จบการศึกษาภาคทฤษฎี ๔ ปี จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนกลาง วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียนต่างๆ ทุกภูมิภาค โดยคัดเลือกพระนิสิตที่มีความรู้ความสามารถมีอุดมการณ์ในการทำงาน มีความรู้หลักพุทธธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ระยะเวลาโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ ได้ประสานความร่วมมือกับโครงการพระธรรมจาริก ด้านสถานที่การปฏิบัติศาสนกิจและการติดตาม หนุนเสริมงานในพื้นที่ เพื่อที่จะเสริมสร้างความแข็งแกร่ง ความเป็นปึกแผ่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนบนพื้นที่สูง ให้มีความมั่นคงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจและเป็นการขยายพื้นที่ปฏิบัติศาสนกิจให้ครอบคลุมหมู่บ้านชาวเขามากขึ้น^๒

จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีอาศรมในชุมชนมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะเขตอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย ภาษาพูดและภาษาเขียน ข้อห้าม ข้อนิยม เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง การประกอบอาชีพส่วนมากทำนาและทำไร่เป็นหลัก มีความเชื่อในเรื่องผีสามนางไม่ควบคู่กับการนับถือพระพุทธศาสนา มีการบูชาเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษเมื่อเจ็บป่วย ควบคู่กับการทำบุญในทางพระพุทธศาสนา

แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลาาน แต่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง เพราะในชุมชนในอดีตไม่มีวัดหรืออาศรมที่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ การทำบุญฟังธรรม ต้องอาศัยวัดและพระสงฆ์ในพื้นที่รอบ ทำให้ไม่สามารถเข้าวัดทำบุญฟังธรรมและเรียนรู้หลักธรรมอย่างสม่ำเสมอได้ เนื่องจากชุมชนอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลจากความเจริญ จากการเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และ

^๒ พระปลัดสุชาติ สุวฑฺฒโก, คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจของพระบัณฑิตอาสาฯ, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พี.ดี., ๒๕๔๘), หน้า ๑ - ๓.

พระธรรมจาริก เน้นการอบรมศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาในวันธรรมสวนะและวันสำคัญของชาติ ศาสนา และเทศนาธรรมเนื่องในโอกาสต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ การแสดงธรรมผ่านเสียงตามสาย สอนศีลธรรมในสถานศึกษา ค่ายอบรมคุณธรรม ปฏิบัติธรรมรักษาศีล ๘ ธรรมสัจจกรในหมู่บ้านบริวาร การสงเคราะห์ชุมชนด้วยปัจจัย ๔ สร้างศาสนทายาท ทางพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรณรงค์ให้ลด ละ เลิก อบายมุข สอนภาษาไทยแก่ชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือ ส่งเสริมด้านอาชีพ ให้ความรู้ด้านสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน อนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า นำชาวบ้านแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสร้างแกนนำชาวพุทธและการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนบนพื้นที่สูงเป็นพลเมืองที่ดีต่อประเทศชาติ มีการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง^๓

จากการเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ของโครงการพระธรรมจาริกเป็นเวลา ๔๕ ปี มีการพัฒนาศักยภาพให้กับบุคลากรด้านการศึกษาและเน้นกระบวนการเผยแผ่เชิงรุก มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โครงการพระธรรมจาริกมีความพยายามในการขยายพื้นที่การทำงานให้ครอบคลุมหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆให้มากขึ้น แต่จากการรับสมัครพระเข้าโครงการแต่ละปี มีพระสงฆ์สนใจเข้าร่วมโครงการพระธรรมจาริกน้อย จึงไม่สามารถขยายพื้นที่ตามความต้องการได้

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้ก่อกำเนิดขึ้น เพื่อสนับสนุนและเสริมสร้างพลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงให้มีความเข้มแข็งและครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์อย่างหลากหลาย โดยโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ มีการจัดตั้งเครือข่ายประสานงานประจำเครือข่าย ๖ เครือข่าย ซึ่งแต่ละเครือข่ายเน้นกระบวนการทำงานเชิงรุก กระบวนการทำงานเป็นทีมและการมีส่วนร่วม จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงมาเป็นระยะเวลาานพอสมควร^๔ จึงทำให้ผู้วิจัยใคร่

^๓ พระปลัดสุชาติ สุวฑฺฒโก, คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจของพระบัณฑิตอาสาฯ, หน้า ๑ - ๓.

^๔ โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา, รายงานสรุปผลการดำเนินงานประจำปีโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ปีงบประมาณ ๒๕๔๖, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐.

ศึกษาด้านผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกดังกล่าว

ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาถึงผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม พิธีกรรม และนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ตลอดจนการร่วมกิจกรรมต่างๆ พร้อมทั้งศึกษาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นข้อมูล มากำหนดทิศทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กับชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในเขตพื้นที่ต่างๆ ในอนาคตได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาถึงผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก ในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม พิธีกรรม ในทางพระพุทธศาสนา และการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ตลอดจนการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง พร้อมกับศึกษาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพัฒนาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในอนาคต

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านหมู่บ้านประชากร

ก. กลุ่มประชากร

๑) พระธรรมจาริกอาสาสมัครฯ บ้านวัดจันทร์	๑ รูป ประชากร ๕๓๐ คน
๒) พระธรรมจาริกอาสาสมัครฯ บ้านห้วยบง	๑ รูป ประชากร ๑๑๐ คน
๓) พระธรรมจาริกอาสาสมัครฯ บ้านโป่งขาว	๑ รูป ประชากร ๑๒๐ คน
๔) พระธรรมจาริกอาสาสมัครฯ บ้านหนองแดง	๑ รูป ประชากร ๔๒๐ คน
๕) พระบัณฑิตอาสาฯอาสาสมัครฯ บ้านขุนแม่รวม	๑ รูป ประชากร ๘๒๖ คน
๖) พระบัณฑิตอาสาฯอาสาสมัครฯ บ้านห้วยปูลู	๑ รูป ประชากร ๓๔๐ คน
๗) พระบัณฑิตอาสาฯอาสาสมัครฯ บ้านแม่แคคน้อย	๑ รูป ประชากร ๔๒๖ คน

ข. กลุ่มตัวอย่าง

- ๑) อาศรมฯ บ้านวัดจันทร์ พระธรรมจาริก ๑ รูป กลุ่มตัวอย่าง ๒๓ คน
- ๒) อาศรมฯ บ้านห้วยบง พระธรรมจาริก ๑ รูป กลุ่มตัวอย่าง ๑๔ คน
- ๓) อาศรมฯ บ้านโป่งขาว พระธรรมจาริก ๑ รูป กลุ่มตัวอย่าง ๖ คน
- ๔) อาศรมฯ บ้านหนองแดง พระบัณฑิตอาสา ๑ รูป กลุ่มตัวอย่าง ๒๑ คน
- ๕) อาศรมฯ บ้านขุนแม่รวม พระบัณฑิตอาสา ๑ รูป กลุ่มตัวอย่าง ๒๒ คน
- ๖) อาศรมฯ บ้านห้วยปู พระบัณฑิตอาสา ๑ รูป กลุ่มตัวอย่าง ๑๗ คน
- ๗) อาศรมฯ บ้านแม่แค่น้อย พระบัณฑิตอาสา ๑ รูป กลุ่มตัวอย่าง ๒๐ คน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกที่ทำให้กลุ่มกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก ในหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีจุดแข็ง จุดอ่อนจากการค้นพบที่ผ่านมาเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ พระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกจะสามารถประยุกต์วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในอนาคตได้หรือไม่ อย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ พระบัณฑิตอาสาฯ หมายถึง พระนิสิตที่ปฏิบัติศาสนกิจในชุมชนบนพื้นที่สูง สังกัดโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่

๑.๕.๒ พระธรรมจาริก หมายถึง พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง สังกัดโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา

๑.๕.๓ ผลสัมฤทธิ์ หมายถึง ผลของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ทำให้ชาวบ้านมีความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑) ทำให้ทราบถึงวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก

๑.๖.๒) ทำให้ทราบถึงความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา
ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

๑.๖.๓) ทำให้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ
และพระธรรมจาริกในหมู่บ้านของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

๑.๖.๔) ทำให้ทราบถึง จุดแข็ง จุดอ่อน ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและนำไปสู่การ
ปรับเปลี่ยนนโยบายในการทำงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กับชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงให้กับ
โครงการพระบัณฑิตอาสาฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นการปลูกฝังอบรมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนมีศีลธรรม ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จนถึงปัจจุบัน งานเผยแผ่หลักพุทธธรรมเป็นงานที่สำคัญยิ่งของพระสงฆ์ประการหนึ่ง เป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่และมีขอบเขตกว้างขวางแผ่กระจายออกไปอย่างไม่จำกัดพื้นที่ ชนชั้น วรรณะ ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน เพราะพระสงฆ์ ได้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่องตลอดมา^๑

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกในครั้งนี จำเป็นที่จะต้องอาศัยแนวคิดและทฤษฎีซึ่งมีความเกี่ยวข้อง มาใช้ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้รู้ว่าการปฏิบัติงานของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกนั้นเป็นไปตามหลักการและเหตุผลที่นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา ตลอดจนนักพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ได้กล่าวไว้หรือไม่ จากแนวคิดทฤษฎีของบุคคลเหล่านี้ที่ได้กล่าวไว้จะเกี่ยวข้องหรือมีความแตกต่างประการใด ดังนั้นแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องการศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของกลุ่มกะเหรี่ยง มีแนวคิดและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

๒.๑.๑ ประวัติความเป็นมาและแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

ตามประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ได้เข้ามาอาศัยในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน จนร่วมกันสร้างบ้านเมือง วัดในนครล้านนาเป็นจำนวนมากจะสังเกตได้จากปูชนียสถาน หากมีการสืบค้นประวัติศาสตร์การก่อสร้างจะพบว่าส่วนหนึ่งมีชาติพันธุ์กลุ่มกะเหรี่ยงและชาวละว้าเป็นผู้ก่อสร้างแทบทั้งสิ้น แต่เมื่อมีประชากรหนาแน่นมากขึ้น ความเจริญรุดหน้าเข้ามา ทำให้ชาวละว้าและกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ย้ายถิ่นฐานไปตั้งรกรากบ้านแห่งใหม่ โดยขยายร่นอยู่ตามลำแม่น้ำ สันเขาตามภูเขา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน จึงมีตำนานเล่าขานถึงกลุ่มกะเหรี่ยงในยุคต่างๆ ดังนี้

---

^๑ พระมหาสถัญญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ), “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓ (หลัง พ.ศ. ๑๒๐๐) ทรินญูไชยเป็นรัฐอิสระ ต่อมาพระนางจามเทวี ได้เคลื่อนย้ายอพยพผู้คนและเผยแพร่วัฒนธรรมมาสู่ราบลุ่มเชียงใหม่ – ลำพูน ทรินญูไชยจึงเป็นรัฐแห่งแรกของทางภาคเหนือที่ได้รับเอาวัฒนธรรมจากอินเดีย จึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทและมีความสำคัญแทนที่ของความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือผี มีการสร้างวัดและเผยแพร่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ได้เดินทางจากภาคกลาง มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตและผู้ชำนาญการต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย^๒

กะเหรี่ยงหรือปกากะญอ แปลว่า คน กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีประชากรมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เข้ามาอาศัยในพื้นที่แผ่นดินไทยนานกว่าชาติพันธุ์อื่นๆ ถือได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าพื้นเพเดิมของชนชาติไทย รวมตัวกันอยู่อย่างหนาแน่นในพื้นที่สูง ตามแนวตะเข็บชายแดนไทย - พม่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้อพยพเคลื่อนย้ายเรื่อยมาทางทิศตะวันออก ระยะแรกประมาณ ๒๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในประเทศไทย แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มกะเหรี่ยงสะกอและกลุ่มกะเหรี่ยงโปว์ นักมานุษยวิทยา ได้จัดให้กลุ่มกะเหรี่ยงอยู่ในกลุ่มภาษาพม่า - ชิบต อุปนิสัยของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็นผู้รักอิสระ รักสันติ มีความเอื้อเฟื้อต่อกันสูงมาก และเป็นกลุ่มชนเผ่าที่ทางราชการได้ให้สัญชาติมากที่สุด นอกจากนั้น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ยุติลง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ กลุ่มกะเหรี่ยงได้อพยพสมทบเข้าสู่ประเทศไทยเป็นบางส่วน^๓

จากการรวบรวมข้อมูลในปี ๒๕๔๕^๔ พบว่ากะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุด โดยมีประชากรทั้งหมด ๔๓๗,๑๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๕๔ ของประชากรชาวเขา หรือคิดเป็นร้อยละ ๓๖.๔๑ ของบุคคลบนพื้นที่สูงทั้งหมด จำแนกเป็นชาย จำนวน ๑๕๑,๑๘๖ คน หญิง จำนวน ๑๔๗,๑๖๘ คน เด็กชาย ๗๐,๑๕๓ คน และเด็กหญิง ๖๘,๕๘๔ คน โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ ๑,๕๑๒ หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน ๘๗,๖๒๘ หลังคาเรือน ๕๕,๐๘๘ ครอบครัว ในพื้นที่ ๑๕ จังหวัด โดยพบมากที่สุด ที่จังหวัดเชียงใหม่ รองลงมาเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนตามลำดับ

๒.๑.๒ ตำนานความเชื่อของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา

ความเชื่อและการปฏิบัติในความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นระบบทางภาษาและการปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่สืบทอดโดยบุคคลหรือกลุ่มดั้งเดิม (tradition authorities) เช่นผู้นำทางศาสนา

^๒ บัณฑิต บุญศรี. พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา, รายงานค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาศึกษา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ๒๕๔๕, หน้า ๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘ – ๑๐.

^๔ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒ – ๑๓.

หมอผี ความเชื่อระดับการรับรู้และระดับพิธีกรรมมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่พิธีกรรมดอก
 ย้ำถึงความรับรู้ส่วนบุคคลในเรื่องความสัมพันธ์ของเขาต่อหมอผี ทำให้ผีที่กระทำต่อเขามีรูปลักษณะ
 ที่เป็นรูปธรรมดังปรากฏในชุมชนปกากะญอเมื่อรู้สึกไม่สบายและสงสัยเป็นการกระทำของผี จะ
 ไปปรึกษา “หมอผี” ซึ่งเป็นผู้ที่ทำนายว่าผีตัวใดที่ทำร้าย ทำร้ายเพราะเหตุใดและควรทำพิธีกรรม
 ใดที่จะทำให้ผีพอใจ^๕

จากตำนานการเล่าขานมารุ่นต่อรุ่นโดยที่ไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากขอ
 หรือภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า “ธา” ที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่บ่งถึงความเชื่อว่ามีพระสิ่ง
 ศักดิ์จริงที่เรียกว่า “พระเจ้า” หรือภาษาถิ่นเรียกว่า “ตำที่ตำเตาะ” หรือยา ที่เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุก
 อย่างในโลกนี้ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ให้ความเคารพนับถือมาก แม้พื้นแผ่นดินยวาเป็นผู้สร้าง ดังมีบท
 ขอบทหนึ่งว่า ฮ้อโฮ้ เลอเปลอ เหม่ ยวา เต๊ะ. ยวา เตอ เต๊ะ แกะถ่อ เตอะ เซ. แปลว่า
 แผ่นดินเมื่อก่อนยวาเป็นผู้สร้าง หากยวาไม่สร้างเกิดขึ้นเองไม่ได้ และเชื่อว่ายวาทรงสร้างมนุษย์
 ก่อนสิ่งอื่นใด มีบทขับว่า เลอ ฮ้อโค้ แกถ่อ เลอซอ. ยวา เต๊ะลือโซ ปวาเกอญอ แปลว่า เมื่อ
 แผ่นดินโลกเกิดขึ้นใหม่ๆ ยวาทรงสร้างมนุษย์ก่อนสิ่งอื่นใด ในเมื่อสร้างมนุษย์แล้วทรงสร้างเพศ
 ชายหญิงให้มนุษย์ด้วย ดังบทขับว่า ยวา เตลลือ โซ ปวาเกอญอ หยื่อ แวะ อะมี หน่อ เดอ เจ๊ะ
 แปลว่า ยวาทรงสร้างมนุษย์ก่อนสิ่งอื่นใด ทรงให้นามว่า หญิง กับ ชาย เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
 มีความเชื่อในเรื่องพระเจ้า หรือยา ว่าเป็นผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งในโลกนี้ จึงให้เคารพ บูชาอย่างยิ่ง
 การบูชา ยวาของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา หรือคำว่า ยวา น่าจะ
 ใกล้เคียงกับพระพุทธเจ้า เพราะมีบทขับร้องเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธเจ้า เพลงขอพระธาตุเจดีย์
 จำนวนมาก เช่น มาบุญตำ พิลลือเดอพอ พอเนอญอเกอจำแล ลอ แปลว่า การนำบุญทำด้วยดอกไม้ เมื่อ
 ดอกไม้ส่งกลิ่นไป ยวาจะลงมา หรือ มาบุญตำ ลู ลู มาบุญ ลู มาบุญ เหน่ ยวา อาเขะเหม่ทุ แปลว่า การ
 ทำบุญให้ทำร่วมกัน เพื่อเป็นการบูชารอยพระบาททองของยวา^๖

นอกจากนั้นวิถีชีวิตดั้งเดิมเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสามารถอยู่ร่วมกับ
 พระพุทธศาสนาได้ เพราะแนวทางการปฏิบัติเหมือนกัน คือ วันพระทุก ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือ ๘ ค่ำ
 จะหยุดทำงานไม่ไปทำไร่ ทำนา ตัดไม้ ขุดดิน เป็นวันที่พักผ่อนอยู่กับครอบครัว

^๕ อานันท์ กาญจนพันธุ์, อยู่ชายขอบมองรอบความรัฐ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕)

^๖ สัมภาษณ์ นายอนุภา มุทาไพธศาล (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๗ หมู่ ๑ บ้านขุนแม่
 รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์ วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๑

หมายเหตุ คำว่า “พระเจ้า” ไม่ใช่หมายถึง พระเยซู, พระอัลเลาะห์, พระพุทธเจ้า, พระปัจเจกพุทธเจ้า, พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นต้น ใดๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นความเชื่อที่ชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าเป็นสิ่งสูงสุด หรือเรียกว่า “ตำทีตำเตาะ”

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

ครั้นเมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น พระพุทธองค์ทรงประกาศพระสัทธรรมที่เป็นรูปแบบใหม่ของสังคมในสมัยนั้นคือ พระพุทธองค์ทรงปฏิรูปคำสอนดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์ และปฏิวัติสังคม โดยมองว่าทุกคนที่เกิดมาบนโลกเป็นมนุษย์มีความเท่าเทียมกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “น ชจฺจา วสฺส โทติ น ชจฺจา โทติ พราหฺมณฺโณ กมฺมุนา วสฺส โทติ กมฺมุนา โทติ พราหฺมณฺโณ แปลว่า บุคคลจะเป็นคนเลวหรือประเสริฐเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ แต่เป็นคนเลวก็เพราะการกระทำเป็นผู้ประเสริฐก็เพราะการกระทำ”^๑ เมื่อหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ แผ่ไปยังกลุ่มคนทุกชนชั้นในสังคม ทำให้ชนเหล่านั้นยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และเข้ามาบวชในพระธรรมวินัยเป็นจำนวนมาก จึงเกิดกลุ่มใหม่ทางสังคมขึ้นมาจากกลุ่มบุคคลทั้ง ๔ วรรณะที่เข้ามาบวชอยู่ในพระธรรมวินัยนี้และยอมรับในคำสั่งสอนและข้อประพฤติปฏิบัติที่ พระพุทธองค์ได้บัญญัติเอาไว้ ซึ่งระเบียบแบบแผนก็แตกต่างไปจากวรรณะทั้ง ๔ ที่มีมาแต่ก่อน ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหิ ที่ไหลมารวมกันที่มหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรอันเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกัน วรรณะ ๔ เหล่านี้คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เช่นเดียวกัน ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ซึ่งถึงอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยะบุตรเหมือนกัน”^๒

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลาย และความเป็นอยู่ของประชาชนในชมพูทวีปยังถูกกำหนดด้วยระบบความเชื่อถือและคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ในทางสังคมมนุษย์ถูกแบ่งออกเป็นวรรณะต่างๆ ๔ วรรณะ และยังมีกลุ่มคนที่อยู่นอกวรรณะที่ต่ำลงไปอีก เช่น พวกจัณฑาล หินชาติ เป็นต้น ระบบชนชั้นวรรณะ เป็นระบบชนชั้นที่กำหนดกันด้วยชาติกำเนิดที่มีมาแต่เดิมก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ถือเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมก่อนพุทธกาลนานมาแล้ว โดยแบ่งออกเป็น วรรณะ ๔ จำพวก ได้แก่

^๑ ดูรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๔๒/๕๓๒.

^๒ ดูรายละเอียดใน อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๔๖-๒๕๑.

กษัตริย์ ชนชั้นเจ้าหรือชนชั้นปกครองได้แก่ ผู้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงปลอดภัยของบ้านเมืองบุคคลในวรรณะนี้จะได้รับการศึกษาวิชาการด้านการปกครอง การทหารหรือพิชัยสงคราม

พราหมณ์ ชนชั้นเจ้าตำราเจ้าพิธีได้แก่ ผู้มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นครูสอนวิชาการต่างๆ ให้แก่บุคคลในวรรณะอื่นบุคคลในวรรณะนี้จะได้รับการศึกษาวิชาศาสนา ปรัชญา และวิชาการทั่วไปจัดว่าเป็นพวกนักปราชญ์

แพศย์ ชนชั้นพ่อค้าและกสิกร ได้แก่ผู้มีอาชีพค้าขายและทำกสิกรรมบุคคลในวรรณะนี้จะได้รับการศึกษาวิชาการพาณิชยกรรมและการเกษตร

ศูทร พวกทาสกรรมกร ได้แก่ผู้มีอาชีพเป็นกรรมกรรับจ้าง หรือผู้ใช้แรงงานบุคคลในวรรณะนี้มี การศึกษาน้อย และวิชาการบางอย่างถูกห้ามเรียนตามคำสอนของศาสนา^๕

วรรณะทั้ง ๔ กษัตริย์และพราหมณ์ ถือว่าเป็นวรรณะสูงแพศย์เป็นวรรณะระดับกลาง ศูทรถือว่าเป็นวรรณะต่ำ บุคคลที่ถูกจัดให้อยู่ในวรรณะใดวรรณะหนึ่งใน ๔ วรรณะดังกล่าว เรียกว่า สวรรณะ หมายถึงเป็นผู้มีวรรณะสังกัดอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่นอกรวรรณะทั้ง ๔ เรียกว่า อวรรณะ หมายถึงผู้ที่ไม่มีการสังกัด ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต่ำที่สุด มีชื่อเรียกดังนี้ เช่น จันฑาล หินชาติ อธิศูทร และปุกกุสะ เป็นต้น^๖

สมัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ พระพุทธองค์ทรงเสวยวิมุตติสุขและพิจารณาธรรมที่ตรัสรู้ว่าเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งเห็นได้ยากรู้ตามได้ยาก ยากที่คนมีกิเลสตัณหาจะรู้ถึงเข้าใจได้ ท้าวสหัมบดีพรหมได้เข้าเฝ้ากราบทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม เมื่อพระพุทธองค์รับคำกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรมของท้าวสหัมบดีพรหมแล้ว พระพุทธองค์ทรงพิจารณาบุคคลที่ควรที่จะแสดงธรรมให้ฟังทรงนึกถึงพระดาบสผู้เคยเป็นอาจารย์สอนกัมมัฏฐานในสมัยที่ทรงแสวงหาโมกขธรรมอยู่คือ อาฬารดาบส กาลามโคตรและอุททกดาบส รามบุตรแต่อาฬารดาบสได้เสียชีวิตไปก่อน ๗ วันแล้วและอุททกดาบสก็ได้เสียชีวิตไปก่อน ๑ วันแล้ว

พระพุทธองค์ จึงทรงนึกถึงปัญจวัคคีย์ ผู้เคยเฝ้าอุปัฏฐากอยู่ในสมัยที่พระองค์ทรงบำเพ็ญเพียร หลังจากนั้นทรงเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี เมื่อเสด็จถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แล้วทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่พวกปัญจวัคคีย์ เมื่อแสดงธรรมจบ โกณฑัญญะผู้เป็นหัวหน้า ได้ธรรมจักขุ (ดวงตาเห็นธรรมคือ โสคาปัตติมรรคญาณ)

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๕.

^๖ วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, *พุทธปรัชญาการปกครอง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว, ๒๕๔๗), หน้า ๔-๕.

เป็นโศดาบัน และทูลขอบวชเป็นพระภิกษุ พระพุทธองค์ทรงประทานการบวชให้ท่านด้วยวิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทา เป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ต่อจากนั้นทรงแสดงธรรมแก่คนที่เหลือ คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ทำให้ท่านเหล่านั้นได้ธรรมจักขุทั้งหมด และได้ทูลขอ บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา^{๑๑} พระพุทธองค์ทรงบวชให้พวกเขาด้วยวิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทา หลักรากที่แสดงธรรมโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ให้บรรลุธรรม

จากนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดยสะกุลบุตรสหายคฤหัสถ์สหายของพระยสะอีก ๔ คนและสหายของพระยสะ ซึ่งเป็นชาวชนบทอีก ๕๐ คน ทำให้พวกเขาบรรลุอรหันต์ผล รวม พระอรหันต์ที่เกิดขึ้นในช่วงแรกนี้ ๖๑ รูป^{๑๒} ครั้งนั้น พระพุทธองค์รับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเราก็ตีพ้นแล้วจาก บ่วงทั้งปวง...ภิกษุทั้งหลายพวกเรोजจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจง แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุดจงประกาศ พรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน...แม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลา เสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๑๓}

ต่อมา พระพุทธองค์ได้เสด็จไปโดยลำพัง ถึงตำบลอรุเวลาพร้อมทั้งทรงแสดงธรรม โปรดขุทิสสามพี่น้องและเหล่าลูกศิษย์ที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เหล่าขุทิสทั้งหลายเลื่อมใส และกราบทูลขอบรรพชาและอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ทำให้มีภิกษุกำเนิดขึ้นมาใน พระพุทธศาสนาครั้งนั้นถึง ๑,๐๐๐ รูป เมื่อพระภิกษุสงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้น การเผยแผ่พระ สัทธรรมก็เจริญไปตามลำดับ มีบุคคลผู้เลื่อมใสในคำสอนเป็นจำนวนมาก พระสาวกเหล่านั้นได้ ช่วยพระพุทธองค์เผยแผ่พระธรรมคำสอนไปยังทิศต่างๆ ทำให้กุลบุตรผู้มีความเลื่อมใสเข้ามาบวช เป็นจำนวนมาก

๒.๓ แนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๗ นายประสิทธิ์ ดิษฐ์ฉน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรม ประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย (สมัยนั้น) ได้ลาราชการไปอุปสมบทที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร เกิดแนวคิดว่าการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาและ สงเคราะห์ชาวเขาที่อยู่ในเขตภาคเหนือ หากนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ก็

^{๑๑} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๒๔/๑๘-๓๑.

^{๑๒} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๐-๓๑/๓๗-๔๐.

^{๑๓} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

จะเป็นการสนับสนุนแผนการพัฒนารูปแบบการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของทางราชการอีกทางหนึ่ง จากนั้นก็ได้หารือกับพระธรรมกิติโสภณ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร ซึ่งท่านเห็นชอบในหลักการ เพราะโครงการนี้จะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและบ้านเมือง จากนั้นได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้งที่นิคมสร้างตนเองในจังหวัดเพชรบูรณ์ พิษณุโลกและเลย เพื่อศึกษาหาข้อมูลแล้วนำไปประมวลร่างเป็นโครงการเพื่อเสนอกรมประชาสงเคราะห์ ได้พิจารณาอนุมัติ ส่วนพระธรรมกิติโสภณ นำโครงการที่ร่างขึ้นเข้าสู่ที่ประชุมคณะอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางด้านจิตใจและที่ประชุมมีมติเห็นชอบให้ดำเนินการได้^{๑๔}

ปีพุทธศักราช ๒๕๐๘ โครงการพระธรรมจาริกได้ก่อกำเนิดขึ้น โดยการอุปถัมภ์ของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทยและมูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาในถิ่นทุรกันดาร พระธรรมจาริกรุ่นแรกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวเขาเผ่าต่างๆ ทางภาคเหนือ โดยให้พระครูสัญญาบัตรหรือพระเถระที่มีอายุพรรษาเป็นหัวหน้าพระธรรมจาริก ๑๐ สายๆ ละ ๑ รูป พระภิกษุผู้มีความชำนาญทางวิปัสสนาธุระ ๑๐ รูป พระภิกษุผู้ชำนาญในคันถธุระเป็นเปรียญเอก ๑๐ รูป และพระภิกษุเปรียญหรือพระนักธรรมหรือพระสงฆ์ที่มีความคุ้นเคยหรือพูดภาษาชาวเขาเผ่าต่างๆ ได้ อีก ๒๐ รูป รวม ๕๐ รูป แบ่งกันเป็น ๖ กลุ่มพื้นที่ชาวเขา ๖ เผ่าหลักคือ กะเหรี่ยง ม้ง เย้า มูเซอ อาข่าและลีซู ได้แก่เขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอนและเพชรบูรณ์^{๑๕}

จากการดำเนินงานในปีพุทธศักราช ๒๕๐๘ หมู่บ้านชาวเขา ๑๐ หมู่บ้าน จำนวน ๕,๐๐๐ คน ที่รู้จักการกราบพระ การทำบุญใส่บาตรและเข้าร่วมกิจกรรมในอาศรม การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๘๐๐ คน นำบุตรหลานบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ๑๒ คน จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเข้ากันได้กับขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเขา เพราะพระพุทธศาสนาไม่กีดกันศาสนาอื่นและไม่บังคับให้ชาวเขามานับถือพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นนิมิตหมายอันดีที่พระพุทธศาสนาจะสามารถแผ่ประโยชน์ให้แก่ชนโลกกว้างได้ ความเปลี่ยนแปลงของโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงมีเป็นระยะๆ คือ^{๑๖}

^{๑๔} กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย, *สรุปผลงานพระธรรมจาริก*, (กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑ - ๒.

^{๑๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, *รายงานผลการดำเนินงานโครงการพระบัตติจิตอาสาพัฒนาชาวเขา*, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖), หน้า ๖ - ๘.

ระยะที่ ๑ โครงการพระธรรมจาริก เล็งเห็นปัญหาของความมั่นคงของประเทศชาติ โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ตามตะเข็บชายแดนในภาคเหนือ จุดประสงค์หลักคือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการปลูกจิตสำนึกความเป็นไทยให้กับชาวไทยภูเขา ให้มีความจงรักภักดีชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง โดยอาศัยพระสงฆ์ที่เรียกว่า “พระธรรมจาริก” เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวเขาและหน่วยงานของรัฐ

ระยะที่ ๒ เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีการปลูกจิตสำนึกในด้านคุณธรรม พยายามส่งเสริมอาชีพให้แก่ชาวเขา สนับสนุนการปลูกพืชทดแทนฝิ่น หน่วยงานของกรมประชาสัมพันธ์ให้การสนับสนุนการเพาะปลูกทางการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ โดยให้พระธรรมจาริกเป็นผู้ประสานงานเพราะถือว่าพระธรรมจาริกเป็นส่วนหนึ่งของประชาสัมพันธ์ การทำงานนอกจากการอบรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว จึงต้องยึดและสนองนโยบายการทำงานตามภาครัฐในการทำงานในกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

ระยะที่ ๓ โครงการพระธรรมจาริกเน้นการส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง จึงเน้นให้พระธรรมจาริกไปสอนในสถานศึกษาเป็นการปลูกฝังคุณธรรมให้กับเด็กและเยาวชนตั้งแต่ครั้งเยาว์วัย ซึ่งมีฐานความคิดว่าเมื่อเด็กและเยาวชนเหล่านี้มีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วจะเป็นเยาวชนที่ดี เป็นที่ยอมรับของสังคม เมื่อผู้ปกครองเห็นบุตรหลานของตนมีความประพฤติปฏิบัติชอบเป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้ผู้ปกครองมีความเลื่อมใสศรัทธาในตัวของพระธรรมจาริกและพระพุทธศาสนาในที่สุด

ระยะที่ ๔ เน้นการทำงานประสานภาคีร่วมกับหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ คือ โครงการพระบัณฑิตอาสาฯ ได้กำเนิดขึ้น มีการประสานสัมพันธ์การทำงานกับองค์กรพระสังฆาธิการ ข้าราชการ ผู้นำชุมชนแต่ละท้องถิ่น กระบวนการเผยแผ่เน้นการทำงานเชิงรุก มีการสำรวจและบุกเบิกอาสาสมัครใหม่ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก มีการจัดตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกและเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาฯ ขึ้น เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติการการวางแผนการทำงานในภาคสนามและเป็นการสร้างการทำงานเป็นทีม มีการทำงานอย่างมีส่วนร่วม สร้างกระบวนการและการการทำงานเชิงรุกในการเข้าถึงชุมชนแต่ละชุมชน^{๑๑}

^{๑๑} กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย, *สรุปผลงานพระธรรมจาริก*, หน้า ๕.

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ^{๑๘}

จากการศึกษาความหมายของแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจจากเอกสารต่างๆ ซึ่งนักศึกษาค้นคว้าแต่ละท่านได้ให้ความหมายที่หลากหลาย ความรู้ (Knowledge) เป็นขั้นตอนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำ โดยการนึกได้ มองเห็น ได้ยินหรือ ได้ฟัง ความรู้ในขั้นนี้ประกอบด้วยคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ไขมาตรฐาน เป็นต้น

ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นพฤติกรรมขั้นต่อไปของมนุษย์ขั้นนี้ ต้องได้ใช้ความสามารถทางสมองและทักษะในขั้นสูง จนถึงระดับของการสื่อความหมาย ซึ่งอาจทำได้ทั้งที่เป็นการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือการใช้สัญลักษณ์ มักเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้รับทราบข่าวสารต่างๆแล้ว โดยการฟัง เห็น อ่าน หรือเขียน ความเข้าใจนี้อาจแสดงออกในรูปของการใช้ทักษะ หรือการแปลความหมายต่างๆ เช่น การบรรยายข่าวสารโดยใช้คำพูดของตนเอง หรือการแปลความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่ง โดยคงความหมายเดิมไว้

ความรู้ หมายถึง ความสามารถในการจำความหมาย ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ หรือเรื่องราวต่างๆ โดยการนึกได้ มองเห็น ได้ยิน ได้ฟัง และไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อน และกล่าวว่าความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถในการสื่อความหมาย หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ หลังจากที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ แล้วโดยยังความหมายเดิมเอาไว้เป็นความรู้ในขั้นลึกซึ้ง ซึ่งเข้าใจถึงความสัมพันธ์ในส่วนประกอบย่อยต่างๆ ของเรื่องราวนั้นๆ

Benjamin^{๑๙} ได้กล่าวว่า ความรู้ (Knowledge) หมายถึงพฤติกรรมและสถานการณ์ที่เน้นการจำ ไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึงหรือระลึกได้ เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมสาระต่างๆ เหล่านี้ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ขั้นที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นไป โดยความรู้นี้อาจแยกออกเป็นความรู้เฉพาะสิ่ง ความรู้ในเรื่องระเบียบการและความรู้เรื่องสากลเป็นต้น ส่วนความเข้าใจ (Comprehensive) นั้นหมายถึง ความสามารถทางปัญญาและทักษะอันได้แก่^{๒๐}

- ๑) ความสามารถที่จะให้ความหมายของคำ
- ๒) ความสามารถในการเข้าใจความหมายของการคิด (ตีความ)
- ๓) ความสามารถในการคาดคะเนถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้จากการกระทำ (ประเมินค่า)

^{๑๘} สถาพร โปรงสกุล, “ความรู้ความเข้าใจของพระสงฆ์ต่อการทำเกษตรทฤษฎีใหม่”, วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐.

เห็นได้จากการที่บุคคลจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น อย่างแท้จริง ซึ่งความรู้นี้อาจจะมาจากการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน หรือการทำงานซ้ำๆ จนกระทั่งเกิดความชำนาญในงาน ความรู้หมายถึง ความสามารถในการทรงไว้ รักษาไว้ ซึ่งข้อเท็จจริงเรื่องราวรายละเอียดต่างๆ ตลอดจนประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน และความเข้าใจ หมายถึงความสามารถในการเก็บรวบรวมความรู้ แล้วขยายความรู้ความจำนั้นให้ได้ ไกลออกไปจากเดิมอย่างสมเหตุสมผล

ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ความทรงจำในเรื่องราว ข้อเท็จจริงรายละเอียดต่างๆ และความสามารถในการนำความรู้ที่เก็บรวบรวมมาใช้ตัดแปลง อธิบายเปรียบเทียบในเรื่องได้อย่างมีเหตุผล และความรู้ความเข้าใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและรวมถึงการนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ตามขั้นตอน ทักษะต่างๆ ทางสมอง ๖ ชั้น คือ ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินผล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

เยาวยักษ์ ธีรเชาวน์^{๒๑} ได้กล่าวว่า ความรู้หมายถึงการจดจำเรื่องราว ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ ซึ่งเป็นผลมาจากการสังเกต หรือการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการและประสบการณ์ จนเกิดเป็นความเข้าใจและได้มีการนำความรู้เหล่านั้นไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติตามสถานการณ์จริงให้สังเกตได้และสามารถวัดได้

ความเข้าใจ (Comprehension) ทำให้ทราบถึงความสามารถในการใช้สติปัญญา และทักษะเบื้องต้น แบ่งออกเป็น

๑. การแปลความ คือ แปลความจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่ง โดยรักษาความหมายเดิมให้ถูกต้อง

๒. การตีความ คือ ขยายจากเนื้อหาเดิมด้วยการสร้างขึ้นด้วยรูปแบบใหม่

A-Artifact คือ ความรู้ที่อยู่ในวัตถุ เช่น โทรศัพท์มือถือของท่าน ปากกา หนังสือ วิซีดี มีความรู้ผู้นั้น

S-Skill คือ ทักษะ หมายถึงความรู้ที่ได้จากการฝึกฝน ไม่ใช่แค่รู้ธรรมดา การท่องจำเพียงอย่างเดียว ไม่มีทางเกิดทักษะได้

H-Heuristics, commonsense สามัญสำนึก เป็นความรู้อย่างหนึ่ง ซึ่งหลายๆ ครั้งเราก็ไม่แน่ใจว่าถูกหรือผิด ก็ต้องทำการทดลอง

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑

E-Experience ประสบการณ์ เป็นความรู้ อย่างหนึ่ง เป็นความรู้ tacit ถ้าเราแกะออกมาได้เป็น explicit เราก็รู้เข้าใจมันอย่างดี แต่หลายๆ เรื่องราวอธิบายไม่ได้ แต่สามารถใช้ประสบการณ์เวลาทำงานมาประยุกต์ใช้ เป็นความรู้ได้

T-Natural Talent พรสวรรค์ เป็นความรู้ อย่างหนึ่ง คนบางคนจะเล่นดนตรีได้เก่งมาก เพราะหูดีมาแต่กำเนิดอย่าง Mozart

ความรู้ที่อย่างแรกเป็นพรแสวง หนึ่งอย่างเป็นพรสวรรค์ ศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ คำว่า “ความรู้” มีความหมายหลายนัยหลายมิติ ได้แก่^{๒๒}

- ๑) สิ่งที่น่าไปใช้ จะไม่หมดหรือสึกหรอ แต่ยิ่งงอกเงยหรืองอกงามขึ้น
- ๒) สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ
- ๓) เป็นสิ่งที่คาดเดาไม่ได้
- ๔) เกิดขึ้นตรงจุดที่ต้องการใช้ความรู้ นั้น
- ๕) เป็นสิ่งที่ขึ้นกับบริบทและกระตุ้นให้เกิดขึ้น โดยความต้องการ

ความเข้าใจ (Understanding) หมายถึง การสร้างความเชื่อมโยงที่เหมาะสมเกี่ยวกับความเข้าใจนั้นๆ โดยอาศัยหลักของการถ่ายโยงการเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเราจะเข้าใจสถานการณ์นั้น ได้ดีขึ้น ถ้าสถานการณ์ใหม่ มีสิ่งคล้ายคลึงกับสถานการณ์เดิม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า ความรู้ หมายถึง สิ่งที่สะสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติ องค์กรวิชาในแต่ละสาขา

ความรู้คือ สิ่งที่บุคคลเรียนรู้จากประสบการณ์ การฝึกอบรม การศึกษาเล่าเรียนและจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ จนเกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติได้อย่างไม่จำกัดเนื้อหา วิธีการ สถานที่ ช่วงเวลาและสถานการณ์ต่างๆ โดยตัวมันเองสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามข้อจำกัด วัตถุประสงค์และความต้องการของผู้ใช้เป็นสำคัญ

จากการให้ความหมายความรู้ความเข้าใจของบุคคลต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว กล่าวโดยสรุปว่า ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง สิ่งที่ได้ถูกสังเคราะห์มาจากประสบการณ์ด้วยการได้ยินทางหู การได้เห็นทางตา การได้ดมกลิ่นทางจมูก การได้ลิ้นรสทางลิ้น การได้สัมผัสทางกายรวมถึงความรู้สึกทางอารมณ์ในช่วงเวลาต่างๆ ของบุคคลแล้วประมวลรวมเป็นความจำ นำไปสู่การจำแนกสิ่งต่าง ๆ ให้กลายเป็นองค์ความรู้ความเข้าใจว่าเป็นอย่างนั้น มีลักษณะที่แตกต่างกันไป

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒.

๒.๕ แนวคิดและหลักการในการประเมินผลการปฏิบัติงาน

ความหมายของการประเมินผล (Evaluation) การปฏิบัติงานในการพิจารณาความหมายของการประเมินผลการปฏิบัติงานนั้น นักวิชาการต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้^{๒๓}

การประเมินผลงาน คือ ระบบที่จัดทำขึ้น เพื่อหาคุณค่าของบุคคลในแง่ของการปฏิบัติงานและสมรรถภาพในการพัฒนาตนเอง

การประเมินผลการปฏิบัติงาน หมายถึง กระบวนการที่ผู้บังคับบัญชาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับพนักงานในด้านการปฏิบัติงาน

การประเมินผลการปฏิบัติงานคือ กระบวนการที่องค์กรประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงาน

การประเมินผลการปฏิบัติงาน วิธีการที่ผู้บังคับบัญชาได้บันทึกลงความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพนักงานในระยะเวลาที่กำหนดไว้

การประเมินผลการปฏิบัติงาน คือ ระบบการประเมินผลการทำงานของบุคคลและรวมถึงการประเมินความสามารถเพื่อการพัฒนาบุคคลในอนาคต

การประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นการประเมินค่าความสำเร็จในการทำงานของพนักงาน เพื่อจะใช้ในการตัดสินใจให้รางวัลหรือลงโทษ และให้คำปรึกษาหรือเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงาน

การประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเกี่ยวกับการวัดความแตกต่างของปัจเจกบุคคลอย่างเป็นระบบต่อพฤติกรรมในงานของพนักงาน

การประเมินผลการปฏิบัติงาน หมายถึง กิจกรรมทางด้านการบริหารงานบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวิธีการที่หน่วยงานพยายามจะกำหนดให้ทราบแน่ชัดได้ว่า พนักงานของตนสามารถปฏิบัติงานได้ประสิทธิภาพดีมากขึ้นเพียงใด

การประเมินผลการปฏิบัติงาน คือ การประเมินอย่างมีหลักการ เพื่อให้ทราบว่าผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนได้ปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยมีคุณค่าและประโยชน์ต่อหน่วยงานที่สังกัดมากหรือน้อยกว่าที่ควรจะเป็นอย่างไร^{๒๔}

การประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระบบที่อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงาน ทั้งจุดเด่นและจุดด้อยของพนักงานแต่ละคน ข้อมูลเหล่านี้จะนำไปใช้ประโยชน์ในหลายๆ ด้าน

^{๒๓} อลงกรณ์ มีสทา และสมิต สัจฉกร, การประเมินผลการปฏิบัติงาน (ฉบับปรับปรุง), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส.ส.ท. สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๕๑), หน้า ๑๑.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

เช่น เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจในการบริหารงานบุคคล การทำวิจัยด้านการบริหารงานบุคคล ใช้
 การประเมินผลการทำงานในอนาคตและใช้กำหนดเป้าหมายในการฝึกอบรมพัฒนาบุคคล

การประเมินการปฏิบัติงาน เป็นวิธีการในการวัดผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ซึ่ง
 ประกอบด้วย การสังเกตการณ์และการประเมินพฤติกรรม การปฏิบัติงานหรือผลลัพธ์ของการ
 ปฏิบัติงานโดยพนักงานบางคน ซึ่งโดยปกติคือผู้บังคับบัญชาของพนักงานนั้นๆ

การประเมินผลการปฏิบัติงาน หมายถึง การเทียบระหว่างผลงานระดับบุคคลที่ปรากฏ
 กับมาตรฐานที่วางไว้สำหรับตำแหน่งหน้าที่นั้นๆ โดยอาจอาศัยความยอมรับร่วมกันระหว่าง บังคับ
 บัญชาในฐานะผู้วางมาตรฐานกับผู้ใต้บังคับบัญชาในฐานะผู้ปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการ
 ควบคุมและตรวจสอบปริมาณงานและคุณภาพของบุคคลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์กร
 รวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการให้รางวัลหรือลงโทษตลอดจนในการพัฒนาบุคคลต่อไปในอนาคต

การวัดผล หมายถึง กระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งตัวเลขหรือสัญลักษณ์ ที่มีความหมาย
 แทนคุณลักษณะ หรือคุณภาพของสิ่งที่วัด โดยใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพหารายละเอียดสิ่งที่วัด
 ว่ามีจำนวนหรือปริมาณเท่าใด เช่น การวัดส่วนสูงของเด็กเป็นการแปลงคุณลักษณะด้านความสูง
 ออกมาเป็นตัวเลขว่าสูงกี่เซนติเมตรหรือนักเรียนสอบวิชาคณิตศาสตร์ได้ ๒๐ คะแนน ก็เป็นการ
 แปลงคุณภาพด้านความสามารถในวิชาคณิตศาสตร์ออกมาเป็นตัวเลข โดยใช้แบบทดสอบ เป็นต้น

การประเมินผล (Evaluation) การประเมินผลหมายถึง กระบวนการที่กระทำต่อจากการ
 วัดผล แล้ววินิจฉัยตัดสิน ลงสรุปคุณค่าที่ได้จากการวัดผลอย่างมีกฎเกณฑ์ และมีคุณธรรม เพื่อ
 พิจารณาตัดสินใจว่าสิ่งนั้นดีหรือเลว เก่งหรืออ่อน ได้หรือตก เป็นต้น

ดังนั้น การวัดผลและการประเมินผล มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ การวัดผลจะทำให้
 ได้ตัวเลข ปริมาณ หรือรายละเอียดของคุณลักษณะหรือพฤติกรรมของบุคคล จากนั้นจะนำเอาผล
 การวัดนี้ไปพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อตัดสิน หรือลงสรุปเกี่ยวกับสิ่งนั้น ซึ่ง
 เรียกว่าการประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลการศึกษา เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนตลอดเวลา
 ซึ่งจุดมุ่งหมายของการวัดผลและประเมินผลนั้น ไม่ใช่เฉพาะการนำผลการวัดไปตัดสินได้-ตก หรือ
 ใครควรจะได้เกรดอะไร แต่ควรนำผลการวัดและประเมินนี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาใน
 หลาย ๆ ลักษณะดังนี้^{๒๕}

๑. เพื่อค้นและพัฒนาสมรรถภาพของนักเรียน หมายถึง การวัดผลและประเมินผลเพื่อดู
 ว่านักเรียนบกพร่องหรือไม่เข้าใจในเรื่องใด ตอนใด แล้วครูพยายามสอนให้นักเรียนเกิดความรู้ มี

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๖.

ความเจริญงอกงามตามศักยภาพของตนเอง จุดมุ่งหมายข้อนี้สำคัญมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นปรัชญาการวัดผลการศึกษา

๒. เพื่อจัดตำแหน่ง (Placement) การวัดผลและประเมินผล วิธีนี้เพื่อเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่น ๆ โดยอาศัยกลุ่มเป็นเกณฑ์ว่าใครเด่น- ค่อย ใคร ได้อันดับที่ 1 ใครสอบได้- ตก หรือใครควรได้เกรดอะไร เป็นต้น การวัดผลและประเมินผลวิธีนี้เหมาะสำหรับการตัดสินใจผลการเรียนแบบอิงกลุ่ม และการคัดเลือกคนเข้าทำงาน

๓. เพื่อวินิจฉัย (Diagnostic) เป็นการวัดผลและประเมินผลที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อหาความบกพร่องของผู้เรียนว่าวิชาที่เรียนนั้นมีจุดบกพร่องตอนใด เพื่อที่จะได้นำไปปรับปรุงแก้ไข ซ่อมเสริมส่วนที่ขาดหายไปให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งในกระบวนการเรียนการสอนเรียกว่าการวัดผลย่อย (formative measurement)

๔. เพื่อเปรียบเทียบ (Assessment) เป็นการวัดผลและประเมินผลเพื่อเปรียบเทียบตนเองหรือ เพื่อดูความงอกงามของเด็กแต่ละคนในช่วงเวลาที่ต่างกัน ว่าเจริญงอกงามเพิ่มขึ้นกว่าเดิมมากน้อยเพียงใด เช่น การเปรียบเทียบผลก่อนเรียน (pre-test) และหลังเรียน (post-test)

๕. เพื่อพยากรณ์ (Prediction) เป็นการวัดผลและประเมินผลเพื่อทำนายอนาคตต่อไปว่าจะเป็นอย่างไรมาก่อน เช่น เมื่อเด็กคนหนึ่งสอบแล้วสามารถรู้อนาคตได้เลยว่า ถ้าการเรียนของเด็กอยู่ในลักษณะนี้ต่อไปแล้วการเรียนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในเรื่องของการแนะนำการศึกษาว่านักเรียนควรเรียนสาขาใดหรืออาชีพใด จึงจะเรียนได้สำเร็จ แบบทดสอบที่ใช้วัดจุดมุ่งหมายในข้อนี้ได้แก่ แบบทดสอบวัดความถนัด (aptitude test) แบบทดสอบวัดเชาว์ปัญญา (intelligence test) เป็นต้น

๖. เพื่อประเมินผล (Evaluation) เป็นการนำผลที่ได้จากการวัดไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินลงสรุปให้คุณค่าของการศึกษา หลักสูตรหรือเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลว่าเหมาะสมหรือไม่ และควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

การวัดเป็นการกำหนดตัวเลข เพื่อใช้แทนปริมาณของลักษณะของบุคคล หรือสิ่งของที่จะวัด โดยที่ลักษณะของบุคคลหรือสิ่งของที่ต้องการจะวัดนั้นต้องวัดด้วยเครื่องมือวัดที่สอดคล้องกันและใช้มาตรการวัดที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องมือวัดนั้นต้องเชื่อถือได้^{๒๖}

การวัดผล เป็นกระบวนการกำหนดตัวเลขให้แก่สิ่งหนึ่งสิ่งใด อาจจะเป็นวัตถุสิ่งของหรือบุคคล เพื่อจุดประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างของคุณลักษณะที่ต้องการจะวัด สรุป

^{๒๖} นฤมล สร้อยพวง, การศึกษากระบวนการวัดผลและประเมินผลสาระการเรียนรู้ศิลปะ (ดนตรี) ของครูระดับประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพฯ, วิทยาลัยนวัตศิลป์ศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาคดนตรี(มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

ความหมายของการวัดผลว่า หมายถึง ขบวนการที่ได้มาตรฐานที่ต้องมีเครื่องมือของการวัดเป็นสิ่งที่ จะกำหนดคุณลักษณะของสิ่งที่จะวัด (Objects) ผลที่ได้ออกมาจะเป็นปริมาณ (Quantity) ซึ่งก็คือ จำนวนเลข (Number)

สรุปความหมายว่า^{๒๓} การวัดผลหมายถึง กระบวนการบ่งชี้ผลผลิตหรือคุณลักษณะที่ วัดด้วยเครื่องมือวัดประการใดประการหนึ่งอย่างมีระบบ ซึ่งหมายความว่า เป็นกระบวนการกำหนด ตัวเลขให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามกฎเกณฑ์ จากความหมายดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การวัด คือ การ กำหนดค่าความรู้ความสามารถของผู้เรียน โดยมีกฎเกณฑ์ แบบแผน ที่เป็นมาตรฐาน ให้ออกมาใน รูปของตัวเลขหรือสัญลักษณ์

๒.๖ แนวคิดการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดธรรมกาย

วัดธรรมกาย อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี มีแนวคิดในการสร้างวัดให้เป็นวัด คือ เป็นวัดที่สะอาด สงบ ร่มรื่น เหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติธรรมของประชาชน สร้างพระให้เป็น พระ คือ ฝึกอบรมพระภิกษุ ให้ออกไปด้วยศีลาจารวัตร และคุณธรรมภายใน เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา สามารถเป็นครูสอนศีลธรรมแก่ประชาชนได้สร้างคนให้เป็นคนดี คือ สร้างคนดี มีศีลธรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ^{๒๔}

ด้วยเหตุนี้วัดพระธรรมกาย จึงมุ่งเน้นการอบรมธรรมะทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ ให้แก่พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาตลอดจนสาธุชน ผู้สนใจศึกษาธรรมะทุกท่านตลอดมา รวมทั้งเน้นในเรื่องของความสะอาด ความสงบ ความร่มรื่น ร่มเย็น และมีนโยบายหลักในการ ก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เท่าที่จำเป็นต่อการใช้งาน ซึ่งเน้นความประหยัด ความประณีต คงทนถาวร และประโยชน์ในการใช้งานเป็นหลัก

การจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดพระธรรมกาย และสัมฤทธิ์ผลในการ ดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๘๑ และ สมบูรณ์ครบถ้วนตามภารกิจหลักของวัดที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภารกิจด้านการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๕ วัด พระธรรมกาย มิได้มีภาพลักษณ์ที่เป็นเพียงศาสนสถานเท่านั้น แต่วัดพระธรรมกายยังมีภาพลักษณ์ ที่เป็นโรงเรียนสอนจริยธรรมของมหาชน ที่ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอน อบรมธรรมปฏิบัติ รวมทั้งส่งเสริมการฝึกสมาธิภาวนา เพื่อกลุ่มเป้าหมายอันประกอบด้วยพระภิกษุสามเณร อุบาสก

^{๒๓} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รูปแบบและยุทธศาสตร์การดำเนินงานของวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘), หน้า ๔๑ - ๔๒.

อุบาสิกา เด็กและเยาวชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าความสำเร็จของวัดพระธรรมกายเกิดขึ้นอย่างโดดเด่น มั่นคง และต่อเนื่องเพิ่มพูนตลอดเวลา ๓๐ ปีที่ผ่านมา สมดังมโนปณิธานของคณะผู้ก่อตั้งวัดที่มุ่งมั่น “สร้างวัดให้เป็นวัด สร้างพระให้เป็นพระ และสร้างคนให้เป็นคน”^{๒๕}

วัดพระธรรมกายได้แบ่งเขตพื้นที่เป็น เขตพุทธาวาส ที่ตั้งของโบสถ์ประดิษฐานพระพุทธรูป เขตธัมมาวาส ที่แสดงธรรมอบรมประชาชนเขตสังฆาวาส ที่พักสงฆ์ อย่างเป็นสัดส่วน และได้พัฒนาวัดตามหลักปฏิรูปเทศ ๔ ของสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้

๑) อาวาสเป็นที่สบาย คือ การปรับปรุงสภาพทางภูมิศาสตร์ของวัดให้ดี ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น ดูแลวัดให้สะอาด ระเบียบเรียบร้อย

๒) อาหารเป็นที่สบาย คือ ดูแลอาหารการกินของญาติโยมที่มาวัดให้ดี ภัตตาหารที่ญาติโยมนำมาถวายพระสงฆ์ดูแลให้ดี ให้ความเคารพในทานของญาติโยม ภาชนะของเขาส่งคืนให้เรียบร้อย และรวมถึงการจัดกระบวนการบริหารการเงินให้รัดกุมด้วย

๓) บุคคลเป็นที่สบาย คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ศิษย์วัด จะต้องอบรมให้มีกิริยามารยาทให้เรียบร้อย สมเป็นคนวัด มีอัธยาศัยไมตรี ดื่มน้ำสะอาดอย่างดี ต้องรักษาศีลอย่างเคร่งครัดและหมั่นศึกษาธรรมะปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิภาวนาอย่างสม่ำเสมอ ให้คนวัดเป็นแบบอย่างทางความประพฤติแก่ญาติโยมที่มาวัดได้

๔) ธรรมะเป็นที่สบาย คือ เมื่อประชาชนมาวัดแล้ว อย่าให้กลับบ้านมือเปล่า จะต้องได้เรียนรู้ธรรมะ ได้ข้อคิดกลับไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตได้ วัดจะต้องมีการอบรมสอนประชาชน ทั้งการปฏิบัติเจริญสมาธิภาวนา และการเทศน์สอนหลักธรรม

หลักปฏิรูปเทศ ๔ อันได้แก่ อาวาส อาหาร บุคคล และธรรม หมายถึงธรรมที่เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างสมความดีอื่นๆ ทุกอย่างและช่วยให้ประสบความสำเร็จในชีวิต บรรลุความงอกงามไพโรบลักษณ์ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่ลึกซึ้งและมีพลังสร้างสรรค์มหาศาล แต่ไม่ซับซ้อนและไม่ยากลำบากในการแสวงหา นอกเหนือจากคำอธิบายของแต่ละองค์ประกอบ ตามข้อความที่ยกมาข้างต้นแล้วยังมีอธิบายเพิ่มเติมโดยนัยที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับเสนาสนะสูตร ว่าด้วยองค์ประกอบของเสนาสนะ อันจัดเป็นแผนแม่บทของวัดพระธรรมกาย กล่าวคือ แต่ละ

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗๓.

องค์ประกอบของหลักปฏิรูปเทศ ๔ ยังสามารถตีความหมายโดยอนุโลม ทางปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมไทยในปัจจุบัน^{๓๐}

ปรีศนา พลโยราช^{๓๑} กล่าวว่าตามที่สนะของพระราชวรมุนีว่า วัดในพระพุทธศาสนา ได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยหรือชุมชนไทยเป็นอย่างมาก ดังนี้

๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้าน ที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ และศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ขัดสนสามารถมาอาศัยวัดได้

๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายยา รักษาผู้เจ็บป่วย

๔) เป็นที่พักคนเดินทาง

๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมของชาติ ซึ่งเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙) เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด และขอยืมไปใช้งานต่างๆ

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อบอกแจ้งกิจกรรมกิจการต่างๆ

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ

^{๓๐} พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก, คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจบนพื้นที่สูง พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก), หน้า ๓๔ - ๓๖.

^{๓๑} ปรีศนา พลโยราช, บทบาทพระสงฆ์ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, สารนิพนธ์ศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ (มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖.

อดีตวัดและพระสงฆ์สามารถแสดงบทบาทเหล่านี้ได้ เนื่องจากตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ชาวชนบทมองพระสงฆ์ว่าเป็นผู้ประพฤดิธรรม มีความบริสุทธิ์ เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ และที่สำคัญที่สุด คือ ความรู้สึกว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าชาวบ้านทั่วไป และสามารถให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชาวบ้านในปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านเป็นเสมือนอาจารย์กับศิษย์ หรือเป็นพ่อกับลูก หรือญาติผู้ใหญ่กับหลานเหลน ซึ่งความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและมั่นคง พระสงฆ์กลายมาเป็นผู้นำทางด้านชีวิตจิตใจ และวัดกลายมาเป็นศูนย์กลางของชุมชน จึงทำให้พระสงฆ์ต้องมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แต่เนื่องจากสังคมมีสภาพเป็นอนิจจัง ไม่มีความคงอยู่ถาวร ต้องมีการเปลี่ยนแปลง และปรับฐานะไปตามโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

จากสภาพโครงสร้างสังคมที่เรียบง่าย เปลี่ยนมาเป็นสังคมที่สลับซับซ้อนมากขึ้น บทบาทของพระสงฆ์ที่เคยมีต่อประชาชนกลุ่มเล็กๆ ต้องขยายความสัมพันธ์กว้างขวางขึ้น ต้องสัมพันธ์กับบุคคลนอกชุมชนที่เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนชนบทในฐานะของผู้ปกครอง ผู้ช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่างๆ ตามที่รัฐบาลได้มอบหมายให้มาปฏิบัติหน้าที่ พระสงฆ์ถูกลดบทบาทลงจากการเป็นผู้นำในด้านต่างๆ มาเป็นเพียงผู้ประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน วัดและพระสงฆ์ถูกลดบทบาทที่มีต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาของชาวชนบทลงมาก จนกระทั่งเหลือเพียงบทบาทสำคัญ เพียงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นคลังพัสดุเท่านั้น

มูลเหตุของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อบทบาทของวัดและพระสงฆ์นั้น เกิดจากอิทธิพลของความเจริญแบบตะวันตกที่แพร่กระจายเข้าสู่ประเทศไทย โดยมีสถาบันต่างๆ มารับหน้าที่แทนวัดและพระสงฆ์ สิ่งนี้เป็นปัจจัยจากภายนอก ซึ่งยังมีมูลเหตุจากปัจจัยภายในอีก ๒ ประการ คือ ประการแรก พระสงฆ์ไม่พยายามปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่พยายามประยุกต์ความเจริญต่างๆ เหล่านั้นมาสร้างเสริมบทบาทของตนเองขึ้นใหม่ อีกประการหนึ่ง คือ การสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สนใจศึกษาหาความรู้และเทคนิควิทยาการสมัยใหม่ การปฏิเสธความรู้เช่นนี้ เป็นผลให้พระสงฆ์ไม่สามารถเข้าใจถึงสภาพปัญหาและโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ไม่เข้าใจในมูลเหตุของปัญหาที่ประชาชนประสบอยู่ ประชาชนจึงต้องหันไปพึ่งพาสถาบันอื่นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนชนบทที่เคยแนบแน่น ก็เริ่มเห็นห่างกันออกไป

กรรมการศาสนา และสำนักงานสถาบันราชภัฏ ได้สรุปแนววิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๒}
ไว้ดังนี้

- ๑) ควรมีการคัดบุคคล ผู้จะมาบวชในพระพุทธศาสนา
- ๒) ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน
- ๓) ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง
- ๔) สงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้วให้ได้มีโอกาสเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน
- ๕) กิจกรรมการศึกษาธรรมของพระสงฆ์และประชาชน
- ๖) ศาสนาเป็นที่พึงพอใจ การปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรมและการกระทำที่เหมาะสม
- ๗) พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก ๖ ประการ ดังนี้
  - ๗.๑) ห้ามปรามการทำความชั่วทั้งมวล
  - ๗.๒) ส่งเสริมให้ทำความดีทั้งมวล
  - ๗.๓) ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยฟัง
  - ๗.๔) ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ
  - ๗.๕) ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยความเมตตา ปราบณาดี
  - ๗.๖) บอกทางสวรรค์คือทางดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้องให้ประชาชน
- ๘) การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย
- ๙) พระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัด หรือเกี่ยวข้องกับวัด จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณเหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมทั้งใน ส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน
  - ๑๐) วัดกับประชาชนจักต้องเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน
  - ๑๑) ประชาชนจำนวนมากที่ยังเชื่อโศกลาง ของขลัง วัตถุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
  - ๑๒) ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของประชาชนในแต่ละตำบล
  - ๑๓) การจัดบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน
  - ๑๔) กรรมกรศาสนาและกระทรวงศึกษาธิการย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา
- ๑๕) วัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ
- ๑๖) มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสงฆ์สูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแผ่ธรรมและพัฒนาพระพุทธศาสนา

^{๑๒}ปริศนา พลโยธา, บทบาทพระสงฆ์ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, หน้า ๕๓.

๑๗) หลักการบริการ การดำเนินงานต่างๆ ควรมีการวางแผนระยะยาว ระยะสั้น

๑๘) พระสงฆ์ควรมีความสมถะมีความเป็นอยู่ง่ายๆ ไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษาปฏิบัติ
ธรรมและเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน

๑๙) ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายังมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติหลาย
เท่า ดังนั้นจำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่โดยพระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระ
บวชใหม่

๒.๗ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๒.๗.๑ ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

คำว่า “การพัฒนาชุมชน” (Community Development)^{๓๓}ในการพัฒนาชุมชน นักพัฒนา
ชุมชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ในเรื่องความหมายปรัชญา แนวคิด อุดมการณ์ หลักการ เป้าหมาย องค์กรประกอบ ลักษณะสำคัญ
วิธีดำเนินการ กระบวนการพัฒนาชุมชน ข้อควรระวังถึงและคุณสมบัติของนักพัฒนาชุมชน ซึ่ง
มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก

ความหมายของชนบท

นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของ “ชนบท” ไว้หลายท่าน แต่
อาจสรุปความหมายได้ ๒ ประการ คือ

๑) ความหมายในแง่ที่ตั้ง ชนบทหรือชุมชนบนพื้นที่สูง หมายถึงเขตพื้นที่ที่ตั้งอยู่นอก
เมือง อยู่เขตนอกเทศบาล มีความเจริญทางด้านวัตถุน้อย พื้นที่สิ่งแวดล้อมเต็มไปด้วยภูเขาลำเนา
ไพรมีทุ่งนา ป่าเขา คลองบึง แม่น้ำลำธารเป็นต้น

๒) ความหมายในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม คือชุมชนบนพื้นที่สูง
ความสัมพันธ์อันดีต่อกัน รู้จักกันอย่างทั่วหน้าทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีระบบเครือญาติที่
เข้มแข็ง ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมหรือเป็นสังคมที่มีประเพณีนำ (Traditional
society) ทุกคนในครอบครัวต่างใช้แรงงานในการทำนา ทำไร่ ทำสวน ลักษณะครอบครัวเป็น
ครอบครัวขยาย ((Extended Family) ภายในครอบครัวเป็นทั้งสถาบันผู้ผลิตและผู้บริโภค

^{๓๓} สุนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์,
๒๕๓๓), หน้า ๑๗๒ – ๑๗๓.

ลักษณะดั้งเดิมในสังคมบนพื้นที่สูง

ฮอร์ตตัน (Paul Horton)^{๓๔} กล่าวว่าชุมชนบนพื้นที่สูงแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมต่างๆ แต่ทั่วไปแล้วชุมชนบนพื้นที่สูงมีคุณสมบัติร่วมกัน ๔ ประการ

๑) ความโดดเดี่ยว (Isolation) หมู่บ้านในชนบทหรือชุมชนบนพื้นที่สูงมักจะตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ หรือไม่ก็กระจายไปตามสวนไร่ นาของคน มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีความเอื้ออาทรต่อกัน แต่การคมนาคมกับชุมชนภายนอกมีความยากลำบาก

๒) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Homogeneity) ชุมชนบนพื้นที่สูง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเชื้อชาติ ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม มีความสมานสามัคคี จงรักภักดีในหมู่คณะ

๓) การใช้แรงงานเพื่อการเกษตร (Agricultural Employment) ชุมชนบนพื้นที่สูงจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์และมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับเกษตรไม่ว่าทางตรงก็ทางอ้อม

๔) การเศรษฐกิจ เพื่อการบริโภค (Subsistence Economy) ในชุมชนบนพื้นที่สูงครอบครัวเป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภคทั้งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ นอกจากเพื่อไว้เป็นอาหารแล้วยังเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้งาน เช่น ม้า ช้าง วัว ควาย เป็นต้น^{๓๕}

หลักการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ได้มีผู้กำหนดหลักการของงานพัฒนาชุมชนเอาไว้หลายท่าน ทางองค์การสหประชาชาติได้กำหนดดำเนินงานพัฒนาชุมชนในการประชุมเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๐๐ ไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑) การพัฒนาชุมชน จะต้องสอดคล้องกับความต้องการอันแท้จริงของประชาชน เริ่มจากการวางแผนงานที่ง่ายๆ แล้วค่อยๆ ไปสู่การพัฒนาที่ยากขึ้น

๒) การพัฒนาชุมชน จะต้องเป็นโครงการเอนกประสงค์ คือมีวัตถุประสงค์ เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน หรือการปรับความทุกข์ความเจริญได้ในหลายๆ ด้านพร้อมๆ กัน

๓) การพัฒนาชุมชน จะต้องเริ่มดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนพร้อมๆ กับการพัฒนาหรือพร้อมๆ กับการดำเนินการของชุมชน

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔.

^{๓๕} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๑๗๒.

๔) การพัฒนาต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชนและจัดรูปสถาบันหรือหน่วยการปกครอง หน่วยการบริหารของประชาชนขึ้น

๕) การพัฒนาต้องเสาะแสวงหาผู้นำในท้องถิ่นและมีการพัฒนาผู้นำของท้องถิ่นขึ้นตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของชุมชน

๖) การพัฒนาต้องให้สตรีและเยาวชนในเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด เพราะสตรีมีบทบาทที่สำคัญต่อการขยายตัวของงานและแนวความคิดต่างๆ ส่วนเยาวชนเป็นกำลังรับช่วงงานและขยายผลงานได้เป็นอย่างดี

๗) การพัฒนา รัฐจะต้องจัดบริการไว้ให้พร้อม เพื่อสนับสนุนงานและเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพของผลงานและเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ

๘) การพัฒนาต้องมีการวางแผนงานเพื่อการพัฒนาชุมชนตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่นและการบริหารงานในทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

๙) การพัฒนาดำเนินการพัฒนาชุมชนนั้น ควรสนับสนุนให้องค์กรของเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย

๑๐) การพัฒนา จะต้องมีการวางแผนการพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีการวางแผนให้มีการพัฒนาหรือมีความเจริญก้าวหน้าไปพร้อมกันทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

การพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบท^{๓๖} (Rural Development) ธนาคาร โลกได้ให้ความหมายของการพัฒนาชนบทไว้ว่า เป็นยุทธศาสตร์ที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อจะปรับปรุงปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนยากจนในชนบท ได้มีระดับการผลิตและเพิ่มผลิตสูงขึ้นกระจายรายได้และจัดหาทรัพยากรอย่างเสมอภาคและยุติธรรม มีโอกาสที่จะได้รับการบริการช่วยเหลือในด้านต่างๆ อย่างทั่วถึงและมีการใช้แรงงานอย่างเต็มที่ การพัฒนาชนบทจึงเป็นกระบวนการเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชนบท ซึ่งเป็นทั้งประชาชนในท้องถิ่นและรัฐให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการบริการต่างๆ จึงมีความจำเป็นตามความเหมาะสมของสภาพแต่ละท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้เวลาาน เสียค่าใช้จ่ายสูง จึงมักใช้ความช่วยเหลือจากองค์กรหรือรัฐบาลต่างประเทศด้วย

การพัฒนาชุมชนกับการพัฒนาชนบทเป็นการพัฒนาที่ถูกนำมาใช้ในชุมชนเช่นเดียวกันแต่มีความแตกต่างกันบางประการ ดังนี้

๑) การพัฒนาชนบท เป็นวิธีการพัฒนาที่นำมาใช้ในการพัฒนาชนบทเท่านั้นส่วนการพัฒนาชุมชนนำมาใช้ทั้งในชุมชนชนบท ชุมชนเมืองหรือชุมชนที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๗๓.

๒) เป้าหมายของการพัฒนาชนบทมุ่งเน้นชาวชนบทที่ยากจนส่วนการพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่จะพัฒนาชุมชนทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกประเภท

๓) การพัฒนาชนบทมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่นๆ แต่การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นการพัฒนาคนมากกว่าด้านอื่นๆ

๔) การพัฒนาชนบทมีขอบเขตของประชากรและพื้นที่มากกว่าการพัฒนาชุมชนมีแผนและโครงการขนาดใหญ่กว่าการพัฒนาชุมชน

๕) การพัฒนาชนบทต้องใช้เวลาาน งบประมาณสูง ต้องพึ่งพารัฐบาล องค์กรและรัฐบาลต่างประเทศ ส่วนการพัฒนาชุมชนใช้เวลาสั้น งบประมาณไม่มากนัก มุ่งให้ประชาชนพึ่งตนเองมากกว่าพึ่งสิ่งภายนอก การพัฒนาชุมชนมีแนวความคิดที่สำคัญ^{๓๓} ดังต่อไปนี้

๑) คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังของความสามารถของคน การดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือพัฒนาคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานในชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนที่มีเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุกๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผนและปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผิดชอบโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชนเพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

๓) การช่วยเหลือตนเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ

๔) การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้นแก่ชุมชนคั้งนั้น นอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่นๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชน

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๗๕.

ของตนเช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็น โครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕) การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานของชุมชน การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่นๆ ควรเป็นหน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถในการระดับที่เรียกว่า ความคิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๖) ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชน มุ่งเน้นให้ดำเนินการ โดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด บุคลากร งบประมาณ หรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินการพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินการพัฒนาชุมชนในชุมชนได้จึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อย รัฐก็เข้าไปให้ความสนับสนุนมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐนี้จะต้องเป็นส่วนและมีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗) การร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาประชาชนจะประสบผลสำเร็จได้ ต้องเกิดจากการร่วมมือการระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัดไม่สามารถดำเนินการพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตนเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน

๘) การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จคือการพัฒนาชุมชนต้องดำเนินไปพร้อมๆ กันหลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาในชุมชนมีหลายกิจกรรมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงานเพราะงบประมาณและเวลาที่ใช้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหน่วยงานต่างๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๕) ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้าน ไม่ใช่เพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินการไปพร้อมการทุกด้าน ไม่มุ่งเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันทุกชนิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนา เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างร่างกายกับจิตใจคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐) การศึกษาภาคชีวิต กับการพัฒนาชุมชน มีลักษณะการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการ เป็นโครงการ และกระบวนการทางสังคม ดังนี้

๑๐.๑) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือ มีความต่อเนื่องของ ปฏิบัติการโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอน ต่อเนื่องกันจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

๑๐.๒) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ จึงต้อง กำหนดวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานให้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับแนวนโยบายรัฐบาล ความ ต้องการของประชาชนในชุมชนและมีความเหมาะสมกับสภาพในชุมชน

๑๐.๓) การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงาน ที่ย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาลและการประสานงานระหว่างบุคคลและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๑๐.๔) การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การแพร่ระบาดของอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึง ต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อย ชาหรือทอดลอย

การพัฒนาชุมชน เป็นการนำความรู้สาขาวิชาต่างๆ ทางสังคมศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการ ดำเนินงาน ตามกระบวนการทุกขั้นตอนคือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความ ต้องการของชุมชน การวางแผนการดำเนินงานโครงการ การติดตามและประเมินผล การทบทวน เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

การพัฒนาชุมชน หมายถึง ขบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้น เตือน ยั่วยุ และส่งเสริมประชาชนให้เกิดความริเริ่มขึ้น และเข้าร่วมมือในการปรับปรุงความ เป็นอยู่ของตนเองและส่งเสริมท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา^{๓๘} ได้เสนอแนวความคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดมูลฐานอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) การช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อให้สามารถช่วยตนเองได้ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องช่วยตนเองในรูปของแรงงาน วัสดุ และทรัพย์สินเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง หากเกินความสามารถ รัฐบาลจึงจะให้การสนับสนุนตามควร

การช่วยเหลือตนเอง หมายถึง ราษฎรสามารถเข้ามาร่วมปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สามารถเข้าใจ แก้ไขข้อขัดข้องส่วนร่วมของชุมชน ฉะนั้นจึงเป็นการระดมสรรพกำลังทั้งปวงของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกำลังคนหรือทรัพยากรธรรมชาติเข้าสู่อการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม สรรพกำลังดังกล่าวนี้ อาจมีข้อจำกัดอยู่บางประการด้านคุณวุฒิ ประสบการณ์ ความสามารถและกำลังงบประมาณ เป็นต้น ความช่วยเหลือจากภายนอก จึงยังมีความจำเป็นที่จะเข้ามาแก้สถานการณ์ในระยะนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ค่าจะช่วยเหลือให้ราษฎรสามารถช่วยตัวเองไปตลอดรอดฝั่ง

๒) การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ มีความหมายว่า ปัญหาชุมชนหรือปัญหาของประเทศไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น แต่จะต้องเป็นการประสานปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการประสานงานของวิธีการหลายวิธีการและหลายด้าน หากเราศึกษาปัญหาของชุมชนอย่างละเอียดจะพบว่าปัญหาของชุมชนนั้นมีต้นตอจากแหล่งต่างๆ หรือมีสาเหตุหลายประการ ฉะนั้นจึงต้องดำเนินการด้วยวิธีการด้านต่างๆ พร้อมกันไป การกำหนดวิธีการแก้ปัญหของชุมชนจึงต้องหยิบยกปัญหาของชุมชนนั้นมาพิจารณาอย่างละเอียดและจะต้องระลึกว่าปัญหาหนึ่งจะเกี่ยวพันหรือกระทบกระเทือนไปอีกปัญหาหนึ่งหรือหลายปัญหาเสมอ ฉะนั้นโครงการที่จะต่อสู้กับปัญหา จึงถูกกำหนดให้สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ ได้หลายปัญหาหรือปัญหาหนึ่งอาจจะต้องมีโครงการเข้าต่อสู้หลายโครงการ

๓) การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศ วัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศมิได้หมายความว่า นโยบายชาติเป็นผู้กำหนดนโยบายท้องถิ่น แต่มีความหมายว่ากิจกรรมในท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนค้ำจุนนโยบายชาติ การสนับสนุนที่ได้รับนี้ก็คือการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านวัสดุ กำลังคน ฉะนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นใดเป็นไป

^{๓๘} จิรพรรณ กาญจนะจิตรา, แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๔๘), หน้า ๕ - ๖.

โดยเอกเทศ ปราศจากเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายชาติ ย่อมจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเท่าที่ควร

๒.๗.๒ ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน

ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนมีหลายทฤษฎี อาจแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การจัดระเบียบทางสังคม และการพัฒนาแบบผสมผสาน ซึ่งจะขอนำเสนอเพียงบางทฤษฎี^{๓๕} ดังนี้

จากปรัชญา และแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน ได้นำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

๑) ยึดหลักความมีศักดิ์ศรี และศักยภาพของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด นักพัฒนาต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ความสามารถที่จะปรับปรุง พัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผนเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรเป็นผู้กระตุ้น แนะนำ ส่งเสริม

๒) ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่าต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือ สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

๓) ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรม หรือ โครงการใดๆ ที่จะทำในชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของโครงการ

๔) ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจ และทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

กระบวนการทำงานพัฒนาชุมชน

ทงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ และคณะ^{๓๖} ได้กล่าวการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการ ดังนี้

^{๓๕} กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **หลักสูตรนักพัฒนาชุมชนชนก่อนประจำการ: สำหรับผู้เข้าอบรมที่เป็น อสพ.** (กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๓๘), (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๑๐.

๑) การศึกษาชุมชน เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูลต่างๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูลด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อทราบปัญหา และความต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกัน ทั้งการสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญที่นักพัฒนาต้องใช้ในขั้นตอนนี้คือ การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะถ้าหากปราศจากสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพัฒนากับ ชาวบ้านแล้ว เป็นการยากที่จะได้รู้และเข้าใจปัญหาความต้องการจริงๆ ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์ อันดี จนถึงขั้นความสนิทสนม รักใคร่ ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับคน ในชุมชน

๒) การให้การศึกษแก่ชุมชน เป็นการสนทนา วิเคราะห์ปัญหาร่วมกับประชาชนเป็น การนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชน มาวิเคราะห์ถึงปัญหาความต้องการและสภาพ ที่เป็นจริง ผลกระทบ ความรุนแรง และความเสียหายต่อชุมชน กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือ การ กระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ เข้าใจ และตระหนักในปัญหาของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันก็คือ การจัดเวทีที่ ประชาคม เพื่อค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน

๓) การวางแผน/โครงการ เป็นขั้นตอนนี้ให้ประชาชนร่วมตัดสินใจ และกำหนดโครงการ เป็นการนำเอาปัญหาที่ประชาชนตระหนักและยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชนมาร่วมกันหาสาเหตุ แนวทางแก้ไข และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจที่จะแก้ไข ภายใต้อิทธิพลความสามารถของประชาชน และการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอกกลวิธีที่สำคัญ ในขั้นตอนนี้ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหา วิธีการวางแผน การเขียน โครงการ โดยใช้เทคนิคการวางแผนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม

๔) การดำเนินงานตามแผนและโครงการ โดยมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามแผน และโครงการที่ได้ตกลงกันไว้ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุนใน ๒ ลักษณะ คือ

๔.๑) เป็นผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการ เช่น แนะนำการปฏิบัติงาน ให้คำปรึกษาหารือใน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน

๔.๒) เป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

๕) การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความก้าวหน้าของงานที่กำลังดำเนินการตาม โครงการ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่พบได้อย่างทันทั่วถึง กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้

---

^{๔๐} ทนงศักดิ์ คุ่มไชนะ และคณะ, การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๘ - ๑๑.

คือ การติดตามดูแลการทำงานที่ประชาชนทำ เพื่อทราบผลความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค แล้วนำผลการปฏิบัติงานตามโครงการ หรือกิจกรรมไปเผยแพร่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ

๕.๑) แนะนำให้ผู้นำท้องถิ่นหรือชาวบ้าน ติดตามผลและรายงานผลด้วยตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจา รายงานเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

๕.๒) พัฒนาการเป็นผู้รายงานผลการปฏิบัติงานด้วยตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจาต่อผู้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้อง เสนอผลการปฏิบัติงานต่อที่ประชุม ทำบันทึกรายงานตามแบบฟอร์มต่าง ๆ ของทางราชการ

๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน

นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อวันเพ็ญ เดือนวิสาขะ ๔๕ ปี ก่อนพุทธศักราช การอุบัติขึ้นของพระองค์ได้ชื่อว่า เป็นการปรากฏของบุคคลเอกในโลก เป็นเหตุการณ์ที่หาได้ยากในโลก เป็นการอุบัติขึ้นเพื่อความสุขของโลก เพื่อเกื้อกูล เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์อุบัติขึ้นเพื่อแสดงแบบแห่งการครองชีวิตอันประเสริฐแก่โลก ดังที่พระองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า^{๑๐}

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้เธอทั้งหลายก็เหมือนกัน เธอทั้งหลาย จงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเธอทั้งหลายอย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงามในเมืองต้น ท่ามกลางและที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ สัตว์ทั้งหลาย ผู้ที่มีกิเลสบังปัญญาจุรูลีในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะโทษที่ไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมจากคุณที่จะฟังได้ฟังถึง ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีอยู่”^{๑๑}

พระสาวกทั้ง ๖๐ องค์นั้น ได้เที่ยวจาริกไปในชนบทน้อยใหญ่ แสดงธรรมแก่ประชาชนที่ผ่านผ่าน พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเริ่มมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกไปสู่ส่วนต่างๆ ของโลก โดยเฉพาะในประเทศไทย คนไทยรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต โดยแยกกันไม่ออกคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของคนไทยตลอดมา พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นบุคลากรทางศาสนา จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้นำชุมชนโดยปริยาย เมื่อเป็นเช่นนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทต่อชุมชนของไทยมาตั้งแต่โบราณกาล

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน อภ.เอก (ไทย) ๒๐/๒๕/๔๐.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๑.

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

จากบทบาทพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ ของพระสงฆ์ ย่อมเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า วัดวาอารามต่างๆ ในเมืองและตามชนบทไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบกิจทางศาสนาเท่านั้น แต่ได้เป็นสถานบริการสังคม เช่น เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กวัดเป็นต้น ในสังคมไทยปัจจุบัน พระนักพัฒนาสามารถเข้าถึงชนบท และได้รับการยอมรับจากชาวชนบทยิ่งกว่าบรรดาเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากพระสงฆ์ผู้ทำงานพัฒนามักเป็นชาวท้องถิ่นนั้น จึงเล็งเห็นความจำเป็นในการช่วยเหลือชาวบ้าน เข้าทำนองวัดพึ่งบ้าน บ้านพึ่งวัด นอกจากนี้ พระสงฆ์ผู้สำนึกในหน้าที่ของตนตามพุทธบัญญัติ ย่อมไม่รังเกียจการอยู่ป่าและการจาริกไปในที่ห่างไกลต่างๆ เพื่อประกาศพุทธธรรมจะเห็นได้ว่า ในชนบทอันกันดารและห่างไกล ความเจริญทางวัตถุ ซึ่งปราศจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าดูแลความสงบเรียบร้อยและรักษาพยาบาลผู้ป่วย ยังมีพระสงฆ์ไปจำพรรษาหรือตั้งสำนักสงฆ์เพื่อประกาศพุทธธรรมและบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชนในการพัฒนาชุมชน

พระภิกษุสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นมา ก็เพื่อจะชี้ทางไปสู่ความสุขของมนุษย์ช่วยให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี และช่วยให้บุคคลมีความพอใจ สามารถเข้าใจธรรมชาติ และปรับตัวหรือปรับธรรมชาติให้พึงเป็นประโยชน์แก่ความเป็นอยู่ของตน ปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ไทย ได้พัฒนาระดับความคิดทางสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในทางวัตถุมากขึ้น บทบาททางสังคมของพระสงฆ์มีเพียงศาสนพิธีเท่านั้น ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์อันยิ่งใหญ่ของสังคม เพราะจะขาดพระสงฆ์ในการประกอบศาสนพิธีต่างๆ ไม่ได้ อย่างไรก็ดี เมื่อเวลาผ่านล่วงเลยมาหลายศตวรรษปัญหาอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น คือ การพัฒนาแต่ด้านวัตถุ ด้านจิตใจขาดการเอาใจใส่ดูแลจนในที่สุดการพัฒนา โดยราชการไม่อาจบรรลุผลสำเร็จทุกด้าน แม้ว่าด้านวัตถุอาจจะประสบความสำเร็จ แต่ด้านจิตใจ ความภาคภูมิใจและความมั่นใจในตนเองนั้นอาจจะไปไม่ทันกับการพัฒนาด้านวัตถุ หรือเข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างถ่องแท้ จนก่อให้เกิดการดูถูกตนเองและอาจคิดว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเรื่องล้าหลัง ทำให้เกิดความเสียหายแก่สังคม โดยรวม พระสงฆ์จำนวนหนึ่งก้าวมาบนเส้นทางแห่งการพัฒนาชนบทที่ยากไร้ และอยู่ห่างไกลจากเขตพัฒนาของทางราชการ ทั้งที่สังกัดมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย มีทั้งพระหนุ่มที่มีพรรษาสูงทั้งที่มีคุณวุฒิทางการศึกษาสูงและต่ำ พระสงฆ์ที่มีบทบาทต่อการพัฒนานี้ส่วนใหญ่เป็นพระที่อยู่ในชนบท โดยส่วนหนึ่งของภิกษุเหล่านี้มีทัศนคติคล้ายๆ กันว่า พระสงฆ์สมควรเข้าร่วมในการพัฒนาสังคม เพราะถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ และถูกต้องทั้งทางศีลธรรมและโลกธรรม โดยมีความคิดเห็นว่าสถาบันพระสงฆ์จะไร้ประโยชน์ และสลายไปในที่สุด ถ้าพระสงฆ์ไม่ปรับตัวเข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การปรับตัวนี้มีใช้หมายความว่า ชาวบ้านถวายภัตตาหารอะไรก็ฉันหมด หรือฉันได้

ทุกอย่าง แต่หมายถึงเมื่อชาวบ้านเดือดร้อนเพราะความยากจน ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในชีวิตประจำวัน ปล่อยเวลาว่างไปโดยไม่ได้ทำประโยชน์ ทั้งยังคิดในอบายมุขทั้งปวง พระสงฆ์ควรช่วยเหลือชาวบ้านในการชี้แนะทางไปสู่สัมมาชีพที่ชอบ โดยการลงมือปฏิบัติพัฒนาชนบทร่วมกับชาวบ้าน มิใช่การเทศนาสั่งสอนอย่างเดียว สำหรับบทบาทของพระสงฆ์ไทยในฐานะผู้นำชุมชนนั้น มีบทบาทเป็น ๒ ทาง คือ

๑) บทบาทหลัก หรือบทบาทโดยตรงของพระภิกษุสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำชุมชนในทางด้านจิตใจ เสริมศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน บทบาทนี้เป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เป็นรากฐานของความเจริญความสุขของสังคมอย่างแท้จริง สังคมไทยทุกวันนี้มีปัญหาเรื่องศาสนา ศีลธรรมมาก และบทบาทหลักของพระภิกษุสงฆ์ก็เป็นงานหนัก และยากยิ่ง

๒) บทบาทรอง ในบางกรณีพระภิกษุสงฆ์อาจจำเป็นและควรเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น เป็นพระผู้ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้าน แนะนำประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นลู่ทางของการพัฒนาทางด้านวัตถุที่เหมาะสม อาจเป็นผู้ประสานการรวมตัวของชาวบ้านในการพัฒนาวัตถุ อาจให้ที่วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม เป็นต้น เพราะต้องยอมรับว่าในสังคมไทย วัดนอกจากจะเป็นที่ส่งเสริมทางด้านจิตใจแล้ว บางครั้งยังเป็นสถานพยาบาลรักษาผู้เจ็บป่วย เป็นสถานสงเคราะห์ที่คนยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรให้ชาวบ้านมาพบปะกัน เป็นสถานที่จัดเทศกาล เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตของประชาชน เป็นศูนย์กลางบริหารหรือปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ^{๔๗}

๒.๕ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (Concept of Participation) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชน ได้มีพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง และได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในแง่มุมต่าง ๆ ได้ดังนี้

^{๔๗} กรมศาสนา, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี กราฟฟิคส์ จำกัด ๒๕๓๕), หน้า ๕๐ - ๕๓.

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในปัจจุบันในการดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ จะแสวงหาแนวทางแก้ไขเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุด ต่างฝ่ายต่างให้ความสำคัญกับแนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้มีผู้ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วม” ไว้หลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

หลักปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนที่นักพัฒนาชุมชนและประชาชนควรยึดถือเป็นแนวทาง
๖ ประการ^{๔๔}

๑) หลักการที่ให้ประชาชนช่วยเหลือตนเอง คือการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือตนเองได้มากที่สุด เพราะทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาชุมชน คือประชาชนในชุมชน โดยการสร้างให้บุคคลในชุมชนมีค่าและมีประสิทธิภาพพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาการแก้ไขปัญหของชุมชนด้วยตัวของตนเองเป็นสำคัญ เพราะคนในชุมชนย่อมรู้ถึงชุมชนมากกว่าผู้อื่น

๒) หลักการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยที่ให้มีส่วนร่วมทุกอย่างทุกขั้นตอน มีการตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติร่วมกัน โดยการไม่แบ่งแยกชนชั้น วรรณะ เผ่าพันธุ์ การมีส่วนร่วมมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

๓) หลักความเสมอภาคในการดำเนินงานในการดำเนินการใดๆ นั้น ทุกคนจะต้องมีสิทธิมีเสียงเท่ากัน ให้ความสำคัญแก่บุคคลทุกๆ ด้านเสมอกัน เพื่อเป็นการผูกใจของผู้ปฏิบัติงาน ทำให้การทำงานทุกอย่างต่างคนต่างมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงาน มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น คัดค้าน สนับสนุนเสมือนบุคคลอื่นๆ

๔) การใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น การทำงานตั้งแต่เริ่มแรก ปัจเจกส่วนหนึ่งที่จะทำให้งานบรรลุตามเป้าหมายตามที่ต้องการและชุมชนให้ความร่วมมือในกิจกรรมนั้นๆ คือผู้นำในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนา เพราะชาวบ้านจะฝากภาระ การตัดสินใจให้กับผู้นำในกิจการต่างๆ เมื่อผู้นำเห็นความสำคัญในการพัฒนาการชักจูงโน้มน้าวให้ชาวบ้านมาสนับสนุนเป็นสิ่งง่ายขึ้น

๕) หลักความเข้าใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกันในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา การแต่งกาย ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา จึงจำเป็นต้องที่จะต้องศึกษารายละเอียดข้อห้าม ขอนิยม ให้แน่ชัดก่อน เพื่อป้องกันความขัดแย้งกับความเชื่อถือแต่ละเผ่าพันธุ์ การพัฒนาอันใด ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความรู้สึกนึกคิดต้องค่อยเป็นค่อย

^{๔๔} พระมหาธีระวุฒิ ธีระมโฆ (โสมเกษตรรินทร์), บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลชั้นนำปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๐ – ๕๒.

ไป นอกจากนั้น การเข้าใจ เรียนรู้ในวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นอย่างดี ยังจะช่วยให้ นักพัฒนาสามารถใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมนั้นได้ด้วย เช่น การขอความร่วมมือในการพัฒนาถนน โดยอ้างว่าเป็นงานบุญ หรือเป็นการทำเพื่อประโยชน์ในภายภาคหน้า

๖) หลักการประเมินผลและตรวจสอบงาน การพัฒนางานทุกอย่าง จะต้องมีการประเมินผลงาน เพราะจะทำให้รู้ว่ากิจกรรมที่ทำได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ เพียงใดและมีปัญหาอุปสรรคขัดขวางในแง่มุมไหน เมื่อทราบปัญหาแล้วช่วยกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน^{๕๕}

นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๕๖} ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาที่จะเป็นผลดีและเป็นธรรมนั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนานับตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการกำหนดเป้าหมายและแนวทางของการพัฒนาดังกล่าวย่อมต้องอ่อนอ่อนต่อความแตกต่างของท้องถิ่น ตลอดจนแนวทางการพัฒนาต้องอยู่ภายใต้การควบคุมและตัดสินใจของท้องถิ่นมากกว่า

บัวเรศ ประไซโยและคณะ^{๕๗} กล่าวว่า การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่สมาชิกของกลุ่มมีความสมัครใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน ลักษณะการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในลักษณะของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในลักษณะของโครงการ การมีส่วนร่วมในลักษณะสถาบัน และการมีส่วนร่วมในลักษณะของนโยบาย

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์^{๕๘} กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับรูปธรรม หมายถึง การที่ชาวบ้านได้ให้แรงงาน เช่น เวลา วัสดุในการพัฒนาชุมชน ส่วนความหมายในระดับนามธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องการชี้นำตนเอง มโนภาพแห่งตนความอิสระในกำหนดวิถีชีวิตแห่งตนและความ

^{๕๕} สุนทยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๕๔ - ๕๘.

^{๕๖} นिति เอียวศรีวงศ์, เจริญธรรมสังคมในสายตานักวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๘.

^{๕๗} บัวเรศ ประไซโย และคณะ, การจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรในท้องถิ่น ในแนวทางปฏิบัติงานโครงการพัฒนาป่าชุมชน (๒) กรมป่าไม้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๐.

^{๕๘} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, กลวิธีแนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบพัฒนาชุมชน ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๒.

ผูกพันรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Commitment and Responsibility) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด ๓ ประการคือ

๑) ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลของบุคคล ซึ่งบังเอิญเห็นพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

๒) ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วมาหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

๓) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชน ไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่เกี่ยวกับกิจกรรมนั้น

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์^{๔๕} (Coghen and Afhoffe) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนคือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implantations) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ

๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Beneficial) ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมิน (Evaluation) เป็นขั้นตอนที่จะได้รับรู้ถึงผลของการทำกิจกรรมร่วมกันที่ผ่านมาว่า มีข้อดีข้อเสียและปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทฤษฎีการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ ข้อสำคัญ คือ ต้องไม่มีใครเป็นนายใคร หรือเป็นนายแห่งชีวิต

๒) กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและความสามารถพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดการตระหนักรับรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

การมีส่วนร่วมหมายถึงพฤติกรรมอันก่อปรด้วย การร่วมและสมยอมประพฤติตามพฤติกรรม คาดหวังของกลุ่มทางการและไม่ใช่ทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคม อาสาสมัคร

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘๓.

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายนี้ก็คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ร่วมกัน

องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในระดับต่างๆ คือ

๑) กระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรในการให้บรรลุเป้าหมาย

๒) การปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ โดยความสมัครใจ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวคิดทางรัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวคิดในเรื่องการปกครองตนเอง แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อมาใช้ในความหมายการพัฒนาชนบท จึงหมายถึงการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนานั่นเอง จากที่กล่าวมา การมีส่วนร่วมจึงหมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ โดยการร่วมประชุม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติงาน ตลอดจนการให้ความร่วมมือ การเสียสละกำลังกาย และกำลังทรัพย์

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาไว้ว่า คือ การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในระดับต่างๆ คือ

๑) กระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม และการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

๒) การเข้าร่วมปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการในรูปแบบต่างๆ ด้วยความสมัครใจ

เซอร์ลีย์ เอ. ไวท์^{๕๐} กล่าวว่าไว้ว่า ความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” มีหลากหลายความหมายและแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบท (Context) ของแต่ละประเทศที่มีลักษณะแตกต่างกันไป เช่น การมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น (Local Participations) จะแตกต่างกันไปจากการมีส่วนร่วมที่ไม่ใช่ระดับท้องถิ่น (Nonlocal Participations) ดังที่ประชุมของ The Ad Hoc Group of Experts ว่าด้วยเรื่อง “Popular Participation as a Strategy for Promotion Community-Level Action and National Development” ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ไม่สามารถให้คำจำกัดความที่ตายตัวได้ และมีการให้ความหมายต่างๆ กันไปในแต่ละประเทศหรือแม้กระทั่ง

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘๖.

ภายในประเทศเดียวกัน การที่จะเข้าใจความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องดูบริบท (Context) ของแต่ละประเทศ และสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศนั้นๆ

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้สมาชิกของชุมชนหรือสังคมได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมและมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ่งสรรผลการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนเท่าเทียมกันในประเด็น^{๕๐} คือ

๑) การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา

๒) การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

๓) การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย การวางนโยบาย การวางแผนและการปฏิบัติตามแผนทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) ความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ ซึ่งเป็นความเกี่ยวข้องทั้งด้านร่างกายและจิตใจของบุคคลหนึ่ง มิใช่เฉพาะด้านกำลังกาย การกระทำ หรือทักษะเพียงอย่างเดียว

๒) การกระทำให้ เมื่อผู้ที่มีส่วนร่วมมีความเกี่ยวข้องทั้งด้านจิตใจและอารมณ์แล้ว ก็เปรียบเสมือนเป็นการเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดริเริ่ม เพื่อที่ทำการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม (Group Goal)

๓) การมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เมื่อมีความเกี่ยวข้องทางด้านอารมณ์จิตใจและการกระทำ การให้ในสถานการณ์ใดๆ ของกลุ่มแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่มด้วย เพราะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการรูปแบบหนึ่งของสังคมในการที่บุคคลได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มและต้องการที่จะเห็นผลสำเร็จของการกระทำนั้นๆ ด้วย นอกจากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น การมีส่วนร่วมยังเกิดจากแนวคิดอื่นๆ ได้อีก เช่น

๓.๑) ความศรัทธา ความเชื่อถือที่มีต่อบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีส่วนทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้เช่นการปลุกต้นไม้ในวัดร่วมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติ

๓.๒) ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือและมีเกียรติยศ ตำแหน่งหรือความแตกต่างของสถานะทางสังคม ซึ่งทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจและยอมเข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำใดๆ ที่อาจจะยังไม่มีศรัทธาหรือเต็มใจทำ

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘๘.

๓.๓) อำนาจบังคับ ซึ่งเกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า บังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ เช่น หน่วยงานจัดอบรมพัฒนาจิตและใช้วิธีการเกณฑ์เชิงบังคับให้ นักเรียนเข้าไปรับการฝึกอบรม

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑) การมีส่วนร่วมจอมปลอม (Pseudo Participation) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะที่ประชาชนต้องปฏิบัติตามแนวทางที่นักวางแผน นักบริหาร และผู้มีอิทธิพล หรือผู้มีอำนาจในชุมชนได้ควบคุมกำหนดโครงการ ตลอดทั้งทำการตัดสินใจแทนประชาชนแล้ว โดยการมีส่วนร่วมในระดับนี้ สามารถแยกย่อยได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑.๑) ลักษณะภายในท้องถิ่น (Domestication) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแจ้งข่าวสาร การให้การปกป้องคุ้มกัน และการปรับเปลี่ยนที่กระทำโดยบุคคลผู้มีอำนาจ ไม่ใช่ประชาชนโดยตรง

๑.๒) ลักษณะการอนุเคราะห์ (Assistencialism) เป็นการกระทำให้เกิดความพึงพอใจและการให้คำปรึกษา

๒) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) คือการที่ผู้มีอิทธิพลหรือผู้มีอำนาจตลอดทั้งนักวางแผน นักบริหารร่วมมือทำงานกับประชาชน การกระทำใดๆ ทุกกระบวนการของการทำงานตลอดไป จนถึงกระบวนการตัดสินใจแทนประชาชน ประชาชนได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เข้าไปดูแลควบคุมการปฏิบัติงานด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในระดับนี้สามารถแยกย่อยได้เป็น ๒ ลักษณะเช่นกัน คือ

๒.๑) ความร่วมมือ (Co-operation) คือ การที่ประชาชนและผู้มีอำนาจได้เป็นคณะผู้แทนและเป็นหุ้นส่วนร่วมกันในการใช้อำนาจ

๒.๒) การควบคุมของประชาชน (Citizen Control) คือการมอบให้ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ตลอดทุกขั้นตอนของการทำงาน

อุปสรรคของการมีส่วนร่วมนั้นมีมากมายเช่น ปัญหาความรู้ไม่ทันเกิดจากการไร้การศึกษา ความแตกต่างในระดับการศึกษา ศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารทั้งสื่อมวลชนและสื่อบุคคล สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งถูกครอบงำด้วยคนส่วนน้อยในสังคม ขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น กฎหมาย บทบัญญัติ หรือข้อปฏิบัติต่างๆ นอกจากนี้ การแบ่งแยกและความแตกต่างในสังคม เช่น เพศ ศาสนา อายุ อาจมีผลกระทบต่อ การมีส่วนร่วมด้วย

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๕๒}

ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้มีผู้ศึกษาและมีผู้ให้ข้อคิดเห็นไว้ ดังนี้ การมีส่วนร่วมและได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมออกเป็น ๕ ลักษณะ ดังนี้ คือ

- ๑) มีส่วนร่วมประชุม
- ๒) มีส่วนร่วมบริจาคเงิน
- ๓) มีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- ๔) มีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำ

การกำหนดช่วงจังหวะและแบ่งระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้

- ๑) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข
- ๒) การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
- ๓) การปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผน
- ๔) การประเมินผลงานกิจกรรมพัฒนา

การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๔ ขั้นตอน คือ

- ๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- ๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
- ๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
- ๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทัศนีย์ ไทยาภิรมย์^{๕๓} ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๔ ขั้นตอน คือ

- ๑) ร่วมคิด: สภาพที่เป็นอยู่มีอะไรเดือดร้อน และสาเหตุเกิดจากอะไร
- ๒) ร่วมวางแผน: วิเคราะห์สาเหตุจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
- ๓) ร่วมดำเนินการ: ดำเนินการตามโครงการ และแผนงาน
- ๔) ร่วมติดตามประเมินผล: ประเมินผลสำเร็จหรือล้มเหลวเป็นระยะๆ

การมีส่วนร่วมทั้ง ๔ ขั้นตอนนี้ จะช่วยให้ประชาชนคิดเป็นทำเป็น (Think Right Do Right) สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการกระทำ (learning by Doing) ในการวางโครงการ หรือจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาในชุมชนนั้นร่วมกับนักพัฒนา

^{๕๒} พระมหาปธานนท์ พุทธิเมธี (พิลาพันธ์), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อนิตยสารพุทธจักรของสมาชิกและนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓ – ๔๘.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๓.

๒.๑๐ แนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

มีผู้ให้ความหมายของความพึงพอใจในการปฏิบัติงานไว้ตามทัศนะและการศึกษาของแต่ละบุคคล ดังนี้

Smith^{๕๔} ได้กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นการบ่งถึงระดับความพอใจในการทำงานเป็นบ่งถึงระดับความพึงพอใจมากน้อยของเจ้าหน้าที่ที่มีต่องานนั้นว่า ตอบสนองความต้องการของเขาได้มากน้อยเพียงใด และกล่าวอีกว่า เป็นความรู้สึกที่มีต่องานทั้งในร่างกาย จิตใจ และสภาพแวดล้อม

Goods กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจ ในงานเนื่องมาจากความสนใจต่าง ๆ จากทัศนคติของบุคคลที่มีต่องานที่ทำอยู่

Flippo ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจในการทำงานว่า ประกอบด้วยเงินเดือน ความมั่นคง สภาพในการทำงาน ความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงานให้สำเร็จ ลักษณะและรูปแบบของการบังคับบัญชา โอกาสก้าวหน้า ความเข้าใจกับเพื่อนร่วมงาน ผลประโยชน์ตอบแทนอื่น ๆ สถานะทางสังคม การมีโอกาสประกอบกิจกรรมที่มีคุณค่า

Frederick Herzberg ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวข้องกับเรื่องผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจไว้เรียกว่า “ทฤษฎีองค์ประกอบคู่ของเฮร์ซเบิร์ก” (Herzberh's Two Factor Theory) ซึ่งแนวคิดตามทฤษฎีดังกล่าว จะมององค์ประกอบที่สัมพันธ์กับความชอบ หรือไม่ชอบ ในงานของแต่ละบุคคลแบ่งเป็น ๒ องค์ประกอบหรือเรียกว่าปัจจัยสองด้าน คือ

๑) ปัจจัยจูงใจ (Motivation Factors) ปัจจัยด้านนี้เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับการจูงใจให้คนชอบในงานและเป็นตัวที่กระตุ้นให้คนเกิดความพึงพอใจในงาน เพราะปัจจัยด้านนี้เน้นการตอบสนองความต้องการของบุคคล ซึ่งได้แก่

๑.๑) ความสำเร็จในการทำงาน (Achievement) หมายถึง เมื่อบุคคลทำงานเสร็จสิ้นประสบความสำเร็จ ย่อมเกิดความพึงพอใจในงานนั้นๆ

๑.๒) การได้รับการยอมรับนับถือ (Reorganization) หมายถึง การได้รับการยอมรับนับถือ จากบุคคลทั้งภายในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภายนอกหน่วยงานด้วย เช่น อาจได้รับการชมเชยยกย่อง หรือการแสดงความยินดีเมื่อได้ทำงานดังกล่าว

๑.๓) ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ (The work itself) หมายถึง งานที่น่าสนใจท้าทาย เป็นงานที่สามารถกระทำได้ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นเพียงผู้เดียว

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๕.

๑.๔) ความก้าวหน้า (Advancement) หมายถึง การได้รับความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานนั้น เช่น อาจมีการได้รับเลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น มีโอกาสในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้มากขึ้น มีโอกาสพัฒนาตนเองได้มากขึ้นด้วย^{๕๕}

๒.๑๑ ทฤษฎีการสื่อสารและเทคโนโลยี

หน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่มีต่อประชาชนหรือพุทธบริษัท นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลคือการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ให้พอใจในการทำบุญสร้างกุศล และรู้จักปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ เมื่อพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเข้าสู่รัฐไทย ผู้ปกครองไทยก็ได้ส่งเสริมบทบาทหน้าที่ดังกล่าวของพระสงฆ์เสมอมา จนดูเหมือนว่า พระสงฆ์ไทยมีหน้าที่ปฏิบัติธรรมและสั่งสอนธรรมเท่านั้น ใน พ.ศ.๑๘๒๐ เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชขึ้นครองราชย์ก็ได้ทรงนิมนต์พระสงฆ์ไทยที่บวชจากลังกา คือ พระมหาเถรสังฆราช หรือ พระมหาสวามีให้เดินทางจากนครศรีศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนาต่อไป พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ จึงรุ่งเรืองขึ้นในสุโขทัย ทุกวันพระสงฆ์จะมาที่ดงตาล และนั่งบนพระแท่นศิลาเพื่อแสดงธรรมจากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ปรากฏว่า ประชาชนชาวสุโขทัยมีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา พอใจในการฟังธรรมและสร้างบุญกุศลเป็น อย่างไรก็ตามพระสงฆ์แบบลังกาวงศ์เป็นพระป่า (อรัญญวาสี) พระสงฆ์ในสุโขทัยและล้านนาที่สืบสายจากพระลังกาวงศ์จึงเป็นพระป่าที่พอใจในการอยู่แยกจากชุมชน และปฏิบัติธรรมในทิวเขเช่นกัน

เทคโนโลยีทางการสื่อสาร ที่สำคัญได้แก่ คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต นอกจากอำนวยความสะดวกด้านการเรียนรู้ การค้า การเงินการธนาคารยังส่งเสริมการสื่อสารทางที่ไม่สร้างสรรค์ เช่น การพนัน กามารมณ์ ชั่วยุคกิเลส ให้เข้าไปถึงบ้าน ที่ทำงานเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) ตั้งแต่เจมส์ วัตสัน และฟรานซิสคริก ค้นพบโครงสร้าง DNA ในปี ๒๕๕๓ วิชาพันธุกรรมศาสตร์ได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว แรกหน่อแกะ “ดอลซี่” จากเซลล์ แม่แกะได้ ต่อไปก็จะมีทารกแรกเกิดมนุษย์ ซึ่งวิชาการนี้มีผลกระทบต่อมนุษย์ที่กำลังถกเถียงกันอยู่ว่า ควรจะยอมให้เทคโนโลยีนี้ดำเนินต่อไปในขอบเขตเพียงใด เทคโนโลยีทางด้านอวกาศ ยุคอวกาศเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เมื่ออดีตสหภาพโซเวียต ส่งยานอวกาศขึ้นสู่วงโคจรรอบโลกสำเร็จ เป็นการเปิดโลกการแข่งขันกันทางอวกาศ ยุคอวกาศได้ประกาศว่า แรงโน้มถ่วงของโลกไม่อาจกุดึงกักขังมนุษย์ได้อีกต่อไป มนุษย์มีเสรีภาพดังอะตอมของไฮโดรเจนเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของมนุษย์ทั้งในทางบวกและทางลบ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นผลจากการใช้สติปัญญาของมนุษย์ที่ลงทุน

^{๕๕} พระมหาปกานนท์ พุทธิเมธี (พิลาพันธ์), ศึกษาผลสัมฤทธิ์การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อนิตยสารพุทธจักรของสมาชิกและนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๑๘.

ลงแรงไปมาก โดยการลองผิดลองถูก วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่ได้อันตรายในตัวของมันเอง ขึ้นอยู่กับการใช้ของมนุษย์ การควบคุมไม่ให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นอันตราย คือ การควบคุมผู้ผลิต และผู้ใช้ทำอะไรให้ผู้ผลิตและผู้ใช้มีศาสนาและศีลธรรม ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร ย่อมเป็นหลักการสำคัญของผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นข้อคิดข้อคำนึงในการนำเนื้อหาสาระมาประยุกต์ใช้สำหรับการดำเนินงานกับบุคคล กลุ่มบุคคล ให้บังเกิดผลดีกับส่วนรวมของชุมชนระดับหมู่บ้านได้

การสื่อสาร^{๕๖} ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างมนุษย์ เพื่อให้รับรู้เรื่องราวอันมีความหมายร่วมกัน และเกิดการตอบสนองต่อกัน โดยจุดมุ่งหมายหลักของการสื่อสารนั้นมาจากผู้ส่งสาร ที่หวังหรือต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างของผู้รับสาร “ผลของการสื่อสาร” ตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ คำว่า “ผลของการสื่อสาร” มีความหมายอย่างกว้าง คือ “การเปลี่ยนแปลง” หรือ “ข้อแตกต่าง” (Change or discrepancy) ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากข่าวสาร (Messages) ที่ได้รับ

ผลของการสื่อสาร หมายถึง สิ่งที่แสดงว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการรับรู้ความหมายของสารในกระบวนการสื่อสารร่วมกันหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด หรืออาจหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างหรือหลังการสื่อสาร ซึ่งมาจากการตีความสารที่ผู้รับสารได้รับ แต่นักวิชาการส่วนใหญ่ มักหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นหลังการสื่อสารหนึ่งๆ จบสิ้นลงแล้ว โดยที่มีประเด็นควรแก่การพิจารณา คือหลังการสื่อสาร เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่ง ในกระบวนการสื่อสารหรือไม่อย่างไร ผู้ส่งสารสามารถมีอิทธิพลบางอย่างเหนือตัวผู้รับสารหรือไม่อย่างไร และการสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จตามที่ผู้ส่งสารมุ่งหวังไว้หรือไม่อย่างไร

นอกจากนี้ ผลของการสื่อสารนั้นยังสามารถจำแนกได้หลายประเภท ทั้งนี้แล้วแต่ว่าจะใช้เกณฑ์อะไรในการพิจารณา เช่น หากถือเจตนาเป็นเกณฑ์ การรับรู้เรื่องราวของข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้นมีความหมายร่วมกัน แต่หากการรับรู้ไม่ตรงกัน โดยแตกต่างจากที่สื่อสารไปเช่นนี้ก็กลับเป็นผลของการสื่อสารประเภทที่ไม่เป็นเจตนาที่วางไว้

ระยะเวลาการให้ผลก็จัดเป็นอีกเกณฑ์หนึ่งในการพิจารณา โดยผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับสารในระยะสั้น มักมุ่งเร้าความรู้สึกและอารมณ์ของผู้รับสาร ส่วนผลของการสื่อสารที่เกิดขึ้นกับผู้รับสารในระยะยาว จะมุ่งที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ อันเกิดจากการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์ด้านการข่าว ชักจูงใจ และสาระความรู้ นอกจากนี้ เราอาจพิจารณาได้จากผลการสื่อสารที่ปรากฏนั้นว่ามีความเด่นชัด หรือเป็นไปในลักษณะแอบแฝง ทั้งนี้ ผลการสื่อสาร

^{๕๖} สวนิต ขมาภัย, การสื่อสารของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

ที่ปรากฏเด่นชัดนั้น การรับรู้สารที่เป็นความหมายร่วมกันของกลุ่มจะปรากฏผลเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เห็นอย่างชัดเจนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เนื้อหาของสารในลักษณะนี้ หากเป็นข่าวสารก็จัดว่าเป็น “ข่าวเบา” (Soft news) ที่เร้าความสนใจของผู้คน (human interest) โดยไม่จำเป็นต้องวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ในทางตรงกันข้าม หากผลของการสื่อสารมีลักษณะซ่อนเร้น ผู้ส่งสารไม่อาจคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าได้ว่าการรับรู้สารของผู้รับสารในความหมายร่วมกันนั้นจะเป็นอย่างไรเพราะมีลักษณะแอบแฝง ไม่ปรากฏในทันที การวัดผลของการสื่อสารจึงต้องอาศัยการเฝ้าสังเกตและกระตุ้นให้ผู้รับสารแสดงพฤติกรรมออกมา เนื้อหาของสารในลักษณะนี้มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติเป็นส่วนใหญ่ หากจัดเป็นข่าวสารก็จัดว่าเป็น “ข่าวหนัก” (hard news) คือเป็นข่าวที่สำคัญ (significant news) ซึ่งผู้รับสารมักไม่แสดงผลออกมาทันที แต่จะนำสารนั้นไปคิดวิเคราะห์ตามพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ของตน โดยเป็นไปอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์

ประสิทธิผลในการสื่อสาร

ประสิทธิผลในการสื่อสารนั้น^{๕๗} ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของการสื่อสาร อันได้แก่ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สาร และช่องทางในการสื่อสาร

๑) ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ปัจจัยในส่วนผู้ส่งสารและผู้รับสารที่จะมีผลต่อการสื่อสารคือ ทักษะในการส่งและการรับ ทัศนคติต่อผู้รับ ผู้ส่ง และต่อสาร ระดับความรู้ในเรื่องที่จะสื่อสาร และความรู้ในเรื่องกระบวนการสื่อสาร ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

๒) สาร ประกอบด้วยปัจจัยย่อย ๓ ประการ ที่มีความสำคัญต่อประสิทธิผลของการสื่อสาร คือ รหัสของสาร Message Code เนื้อหาของสาร Message Content การจัดสรร Message Treatment ทั้งนี้โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดสรรของผู้ส่งสาร คือ บุคลิกส่วนตัว ของผู้ส่งสารและผู้รับสารเป้าหมาย

๓) ช่องทางในการสื่อสาร ผู้ส่งสารจะต้องอาศัยสื่อเป็นช่องทางนำไปสู่ผู้รับสารเพื่อประสิทธิผลในการสื่อสาร ดังนั้น ผู้ส่งสารต้องเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ คือ

๓.๑) เงินทุน

๓.๒) กลุ่มเป้าหมาย

^{๕๗} Everett M. Rogers with Lynne Svenning, **Modernization among peasants: The Impact of Communication**, (New York: Rinehart and Winston, ๑๕๖๕), pp. ๓-๗.

- ๓.๓) เนื้อหาของสาร
- ๓.๔) ข้อดีข้อจำกัดของสื่อ
- ๓.๕) ค่าใช้จ่ายของสื่อแต่ละชนิด
- ๓.๖) จำนวนผู้รับ
- ๓.๗) พื้นฐานความรู้ จิตความสามารถของผู้รับ
- ๓.๘) ผลย้อนกลับของสาร
- ๓.๙) ความเหมาะสมกับกาลเทศะ
- ๓.๑๐) ความรีบด่วนในการสื่อสาร

นอกจากนี้ เพื่อประสิทธิผลของการสื่อสาร ในบางโอกาสเราต้องใช้สื่อหลายชนิดผสมผสานกันในการสื่อสาร เพราะสื่อแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน

การสื่อสารว่าประกอบด้วยหลักสำคัญ ๗ ประการ คือ

๑) ความถูกต้องและน่าเชื่อถือ (Credibility) การสื่อสารที่จะได้ผล สารจะต้องมีความถูกต้องและผู้ส่งสารควรจะเป็นผู้นำเชื่อถือ เป็นผู้มีความรู้หรือเชี่ยวชาญ มีความน่าไว้วางใจ และเป็นที่ยอมรับของผู้รับสาร

๒) ความเหมาะสมกับกาลเทศะ (Context) คือ เนื้อหาสาระที่ใช้ในการสื่อสารต้องสอดคล้องกลมกลืนไม่ขัดต่อวัฒนธรรมสังคม สิ่งแวดล้อม บุคคล เวลา และสถานที่

๓) เนื้อหาสาระ (Content) สารที่ส่งต้องมีเนื้อหาสาระ เป็นประโยชน์ มีคุณค่าและสำคัญต่อผู้รับ รวมทั้งเหมาะสมและสอดคล้องกับความคิด ความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมของผู้รับมากที่สุด และก่อให้เกิดความหมายบางอย่างแก่ผู้รับ มีความเข้าใจความหมาย เพื่อเป็นปัจจัยในการนำเอาข่าวสารนั้นไปประพฤติปฏิบัติ

๔) ความแจ่มแจ้งชัดเจน (Clarity) สารนั้นต้องง่ายมีความชัดเจนแจ่มแจ้งไม่คลุมเครือหรือตีความหมายได้หลายแง่ สามารถทำให้เห็นภาพจนได้ชัดเจน

๕) ความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง (Continuity and Consistency) จะเป็นการย้ำและเตือนความจำของผู้รับ แต่ต้องระวังมิให้เกิดความซ้ำซาก น่าเบื่อหน่าย และความต่อเนื่องต้องกระทำเป็นประจำ กำหนดเวลาที่แน่นอน

๖) ช่องทางในการสื่อสาร (Channel) สื่อแต่ละชนิดมีความแตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์ ฉะนั้น ผู้ส่งสารควรเลือกช่องทาง หรือ สื่อให้เหมาะสมกับผู้รับสารและสถานการณ์ในการสื่อสาร รู้ว่าสื่อสารกับใคร อย่างไร เมื่อไหร่

๗) ความสามารถของผู้รับสาร (Capability of Audience) ผู้ส่งสารต้องคำนึงถึงจิตความสามารถของผู้รับ ทั้งทางด้านความรู้และการรับรู้ทางร่างกายและจิตใจ พฤติกรรมของผู้รับ

ความสามารถของผู้รับจะเป็นปัจจัยในการกำหนดปัจจัยทั้ง ๗ ประการข้างต้น ถ้าผู้ส่งสารไม่รู้จักผู้รับสาร ไม่รู้ถึงความสามารถของผู้รับ การเตรียมเนื้อหาของสารให้ชัดเจนแจ่มแจ้งต่อเนื่อง การเลือกสื่อและช่องทางก็ไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพทางการสื่อสารมวลชนและช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล

ตามหลักกระบวนการสื่อสารนั้น สารจำเป็นที่จะต้องถูกส่งจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยผ่านช่องทางต่าง ๆ ช่องทางใดช่องทางหนึ่ง ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ซึ่งสารที่ส่งผ่านช่องทางที่ต่างกันย่อมจะมีผลต่อผู้รับสารต่างกันด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากคุณสมบัติและข้อจำกัดในตัวเอง และเพื่อประสิทธิภาพแลประสิทธิผลของการสื่อสาร ผู้ส่งสารควรคำนึงถึงในจุดนี้ด้วย

ช่องทางการสื่อสาร สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ คือ

๑) ช่องทางการสื่อสารมวลชน(Mass Communication) เป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร ซึ่งกลุ่มผู้รับสารจะต้องเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ ซึ่งไม่ใช่ผู้ที่อยู่อาศัยในสังคมหรือมีประสบการณ์ร่วมกันแต่เป็นกลุ่มชนที่มีความหลากหลายและมีลักษณะแตกต่างกันไป เป็นการสื่อสารไปยังประชาชนจำนวนมากพร้อมกัน หรือในเวลาใกล้เคียงกัน โดยกลุ่มเป้าหมายอาจจะอยู่ห่างกัน อยู่กระจัดกระจายกันในที่ต่างๆ สื่อมวลชนนั้นเป็นเครื่องมือของการสื่อสารมวลชน คือ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ และภาพยนตร์

๒) ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นรูปแบบของการสื่อสารตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป สื่อที่ใช้ในการสื่อสารประเภทนี้ ได้แก่ การพูดจากันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จดหมาย โทรศัพท์ เป็นต้น การสื่อสารระหว่างบุคคลต่างกับการสื่อสารมวลชนในเรื่องของผู้รับหรือกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มใด ผลสะท้อนกลับจากผู้รับก็มีได้ง่ายกว่า และสื่อที่ใช้ก็เป็นสื่อจำเพาะซึ่งสามารถนำสารได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ แต่ไม่เป็นจำนวนมากแบบสื่อมวลชน

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) มีความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจอีกลักษณะหนึ่ง คือ การประชุมกลุ่มหรือการรวมกันเป็นกลุ่มของสมาชิก โดยที่แนวโน้มนำในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารหรือของกลุ่มเป้าหมายจะได้รับอิทธิพลจากการรวมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มด้วยกันและจากการพบปะสังสรรค์ด้วยกัน

ประเภทของการสื่อสาร

การสื่อสารสามารถแบ่งได้เป็นหลายประเภท^{๕๘} สุดแต่แต่ว่าจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา การสื่อสารเพียง ๒ ประเภท ซึ่งเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ได้แก่

๑) การสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง การสื่อสารที่ประกอบด้วยบุคคลสองคนขึ้นไป ทำการสื่อสารกันในลักษณะที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง และเป็น การสื่อสารแบบตัวต่อตัว ดังนั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ทั้งในกรณีที่คนสองคนทำ การสื่อสารกัน เช่น การสนทนากันระหว่างคนสองคน และการพูดโทรศัพท์กัน ในขณะที่เดียวกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น ประกอบด้วยคนจำนวนมากกว่าสองคนก็ได้ เช่น การประชุมย่อย การ เรียนในชั้นเรียน เป็นต้น ซึ่งในขณะที่คนหนึ่ง ทำหน้าที่ เป็นผู้ส่งสาร คนอื่นๆ ก็จะทำหน้าที่เป็น ผู้รับสาร และผู้รับสารสามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารกันได้โดยตรงแบบตัวต่อตัว

๒) การสื่อสารมวลชน เป็นการสื่อสารกับคนจำนวนมากโดยใช้สื่อมวลชน ซึ่งได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และนิตยสาร เป็นสื่อเพื่อนำสารจากผู้ส่ง สารไปสู่ผู้รับสารจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วภายในเวลาที่ใกล้เคียงกัน หรือในเวลาเดียวกัน เนื่องจากมีผู้รับสารจำนวนมากทำให้ผู้ส่งสารไม่สามารถที่จะทำการสื่อสารกับผู้รับสารในแบบตัว ต่อตัว การสื่อสารมวลชน ได้แก่ การหนังสือพิมพ์ การกระจายเสียงทางวิทยุกระจายเสียง การ แพร่ภาพทางวิทยุโทรทัศน์ การภาพยนตร์ และการนิตยสารกระบวนการสื่อสาร แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) กระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication Process)

กระบวนการสื่อสารแบบทางเดี่ยวยุติบายกระบวนการสื่อสาร โดยไม่กล่าวถึงการ สื่อสารกลับ (Feed back) เป็นการอธิบายกระบวนการสื่อสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารนั้น

กระบวนการสื่อสารแบบทางเดี่ยวนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร

ผู้ส่งสาร (Source) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการจะทำการสื่อสารความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตน

สาร (Message) คือ ผลผลิตของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความ ต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมาในรูปของรหัส (Code)

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘.

สื่อ (Channel) คือ สิ่งที่ขนส่งสาร หรือเป็นพาหนะของสารกล่าวอีกนัยหนึ่งสื่อก็คือสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสารให้ปรากฏ

ผู้รับสาร (Receiver) คือ บุคคลหรือกลุ่มที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็น คนๆ เดียว หรือหลายคน

การสื่อสารนั้น เมื่อผู้ส่งสารต้องการทำการที่จะสื่อสารความคิด ความรู้สึกความต้องการข่าวสารหรือวัตถุประสงค์ของตน ผู้ส่งสารหรือวัตถุประสงค์ของตน ผู้ส่งสารจะต้องทำการเข้ารหัส (Encode) เสียก่อนการเข้ารหัสคือ การเอาสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อสารมาใส่ไว้ในรหัส (Code)

เมื่อผู้ส่งสาร ทำการเข้ารหัสแล้วก็ส่งสิ่งที่ต้องการจะทำการสื่อสารออกไปเป็นสารผ่านสื่อไปยังผู้รับสาร ผู้รับสารก็จะทำการถอดรหัส (Decode) สารที่ตนได้รับ การถอดรหัส คือ การทำความเข้าใจต่อรหัสและสารจะได้รับ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระบวนการสื่อสารนั้นบุคคลแต่ละสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังนั้น บุคคลแต่ละคนจึงทำหน้าที่ทั้งในการเข้ารหัส (Encoding) ถอดรหัส (Decoding) และตีความหมาย (Interpreting)

(๒) กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication Process)

กระบวนการสื่อสารแบบสองทางอธิบายการสื่อสารกลับ (Feedback) คือมีการโต้ตอบกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดยปกติแล้วการสื่อสารของมนุษย์นั้นมักจะมีลักษณะเป็นการโต้ตอบกันในกระบวนการสื่อสารแบบสองทางนี้ยังคงมีองค์ประกอบ ๔ องค์ประกอบ เช่นเดียวกับองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร การสื่อสารกลับ (Feedback) เป็นเพียงแต่กระบวนการตอบกลับ (Return Process) การสื่อสารกลับเป็นแต่เพียงการแสดงให้เห็นถึงการโต้ตอบกัน เป็นแต่เพียงตัวแสดง การสื่อสารทางที่สอง ซึ่งมีผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นองค์ประกอบ เช่นเดียวกับการสื่อสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร การสื่อสารกลับ จึงเป็นแต่เพียงตัวอธิบายให้เห็นถึงการสื่อสารแบบสองทางเท่านั้น

๑.) ผู้ส่งสาร (Sender)

การวิเคราะห์ผู้ส่งสารเป็นรูปแบบของการสื่อสารที่เกิดขึ้น เป็นการถ่ายทอดข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารเป้าหมาย ซึ่งทิศทางการสื่อสารนี้แบ่งเป็น ๒ แบบ คือ

(๑) การสื่อสารที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดสารไปยังผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว (One-way communication) โดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือซักถาม ทำให้ปริมาณข้อมูลสะท้อนกลับ (Feedback) มีน้อยหรือไม่มีเลย โดยที่ผู้ส่งสารไม่สนใจต่อ

ปฏิริยาสะท้อนกลับ การสื่อสารในรูปแบบนี้จะมีลักษณะเป็นไปในรูปของนโยบาย คำสั่งของผู้บริหารหรือผู้นำ โดยผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น เสียงตามสาย เอกสารสิ่งพิมพ์

(๒) การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสาร ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารด้วย จึงเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างสลับบทบาทในการรับและส่งสาร มีการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัยต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างกัน การโต้ตอบระหว่างกันที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดความเข้าใจกันอย่างชัดเจน การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารให้ความสำคัญกับปฏิริยาสะท้อนกลับ (Feedback) ทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความเสมอภาคกันในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

กระบวนการสื่อสารผู้ส่งสารถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจากองค์ประกอบอื่นๆ ที่จะทำให้การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพแล้ว ผู้ส่งสารก็เป็นผู้มีอิทธิพลอย่างมากในการที่จะสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ตัวสารด้วยคุณลักษณะของผู้ส่งสารเอง ผู้ส่งสารไม่จำเป็นต้องเป็นตัวบุคคลเสมอไป อาจเป็นไปในรูปของสถาบัน องค์กร หน่วยงาน กลุ่มบุคคล คณะทำงานใดๆ ก็ได้ ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๒ ประการ คือ

(๑) ความสามารถหรือความเป็นผู้ชำนาญ (Competence of expertness)

(๒) ความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness)

ปัจจัยทั้ง ๒ ประการนี้ ผู้รับสารต้องมองเห็น (Perceive) ว่ามีอยู่ในตัวผู้ส่งสารความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารนี้มีใช้ลักษณะใดๆ (Single characteristic) เหมือนอย่างอายุ เพศ แต่ต้องเป็นสิ่งที่ผู้รับสารมองเห็น รับรู้ และเชื่อเช่นนั้น ความสามารถหรือความชำนาญเป็นลักษณะที่เฉพาะเจาะจง ส่วนความน่าไว้วางใจเป็นลักษณะทั่วไปหรืออาจกล่าวได้ว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารจะแตกต่างกันไปตามหัวข้อ (Topic) ของสารแต่ละเรื่องไปและแตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์

การวิจัยด้านความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ได้พัฒนาโดยเบอร์โล และคณะ ซึ่งวิเคราะห์ออกมาได้ข้อสรุปว่ามีปัจจัย ๓ ประการ ที่ผู้รับสารมักจะใช้ในการตัดสินใจความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ได้แก่

(๑) ปัจจัยที่สร้างความอบอุ่นใจ (Safety factor) ผู้ส่งสารจะมีลักษณะด้านนี้ได้ ต้องมีคุณสมบัติต่อไปนี้ คือ

- ใจดี (Kind)
- ยุติธรรม (Just)
- เข้ากับคนอื่นได้ง่าย (Congenial)
- รู้จักให้อภัย (Forgiving)

- ความเป็นเพื่อน (Friendly)
- ใจดี (Agreeable)
- น่ารัก (Pleasant)
- สุภาพ (Gentle)
- ไม่เห็นแก่ตัว (Unselfish)
- เอื้อเฟื้อ (Hospitable)
- ร่าเริง (Cheerful)
- มีศีลธรรม (Ethical)
- อคทน (Patient)
- สงบเยือกเย็น (Calm)

(๒) ปัจจัยที่เป็นคุณสมบัติของผู้ส่งสาร (Qualification factor) ส่วนใหญ่ปัจจัยนี้จะเน้นความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ของผู้ส่งสาร คุณสมบัติเหล่านี้ เช่น

- มีประสบการณ์ด้านใดด้านหนึ่ง (Experienced)
- ได้รับการฝึกฝน (Trained)
- มีความชำนาญ (Skilled)
- มีอำนาจในหน้าที่ (Authoritative)
- มีความสามารถ (Able)
- มีไหวพริบ (Intelligent)

(๓) ปัจจัยด้านพลวัตของผู้ส่งสาร (Dynamism factor) ปัจจัยนี้คือ ปัจจัยที่แสดงความคล่องแคล่ว กระตือรือร้น ความไม่เฉื่อยชาของผู้ส่งสาร ลักษณะเหล่านี้ได้แก่

- เป็นฝ่ายรุก (Aggressive)
- รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathic)
- ตรงไปตรงมา (Frank)
- กล้า (Bold)
- กระตือรือร้น (Active)
- รวดเร็ว (Fast)
- คล่องแคล่ว (Energetic)

จากปัจจัยทั้ง ๓ ประการดังกล่าว หากผู้รับสารพิจารณาว่า ผู้ส่งสารมีคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว กล่าวได้ว่า ผู้ส่งสารมีความสามารถในการโน้มน้าวใจได้ เชื่อกันว่า เรื่องที่ผู้ส่งสารพูดจะมีพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติผู้รับสารได้มากกว่า หรืออีกนัยหนึ่งถ้าผู้ฟังเห็นว่าผู้พูดเป็นผู้ที่ไม่น่าเชื่อถือแล้ว ไม่ว่าเรื่องที่จะเป็นเรื่องอะไร ก็ย่อมจะไม่น่าเชื่อถือไปด้วย

๒.) สื่อ (Channel)

การวิเคราะห์สื่อที่ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ในกระบวนการสื่อสาร สามารถวิเคราะห์ได้โดยแบ่งเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ช่องทางการสื่อสาร (Channel) สามารถแบ่งช่องทางการสื่อสารได้เป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) ช่องทางการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Channel) คือ ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลซึ่งถูกสร้างขึ้นในระหว่างที่บุคคล ซึ่งมีความสนใจหรือจุดมุ่งหมายเหมือนกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันแบบซึ่งหน้า

(๒) ช่องทางการสื่อสารอย่างเป็นทางการ (Formal Channel) คือ ช่องทางการสื่อสารแบบเป็นแบบแผนในองค์การเห็นได้จากผังการแบ่งงานและตำแหน่งของบุคลากรในองค์การ ส่วนช่องทางการสื่อสารแบบเป็นทางการสังคมทั่วไป ก็คือ การสื่อสารผ่านสื่อมวลชนทั้งหลาย แต่สิ่งที่เป็นหัวใจของช่องทางคือ เป็นช่องทางที่ดำเนินตามอำนาจและตำแหน่งของบุคลากรในองค์การ ลักษณะอีกประการหนึ่งที่ทำให้ช่องทางนี้ต่างจากช่องทางที่ไม่เป็นแบบแผน ก็คือ สามารถจะระบุแหล่งสารได้ และทำให้สารนั้นมีความน่าเชื่อถือ

ฉะนั้น ช่องทางการสื่อสารแบบเป็นทางการ จึงเป็นช่องทางที่มีการจัดระเบียบอย่างดี ช่องทางเหล่านี้มีลักษณะคล้ายกับสถาบันทางสังคมทั้งหลายซึ่งมีกฎต่าง ๆ คงที่ เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรทำหน้าที่ตามบทบาทที่ระบุไว้อย่างชัดเจน มีกระบวนการต่างๆ ซึ่งวางรากฐานเป็นอย่างดีและสามารถดำเนินต่อไปได้ ช่องทางการสื่อสารแบบเป็นทางการนี้ บางครั้งเรียกว่าช่องทางของสถาบัน (Institutional channel) สารที่แพร่กระจายด้วยช่องทางนี้เรียกว่า สารที่เป็นทางการและเป็นสารที่ได้พิสูจน์แล้ว

๓.) สาร (Message)

เมื่อทราบถึงช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนการสื่อสารแล้ว สารก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการสื่อสาร ดังนั้นการวิเคราะห์สารที่ใช้ในกระบวนการสื่อสารก็มีความสำคัญ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๔.) จุดจูงใจในสาร (Message Appeals)

จุดจูงใจในสารอาจจะเป็นทางด้านชีววิทยา หรือเป็นจุดจูงใจที่เกิดจากการเรียนรู้ (Learned Motive) แต่การโน้มน้าวใจจะได้ผลดียิ่งขึ้น ถ้ามีจุดจูงใจที่ผู้รับสามารถเชื่อมโยงได้กับกรอบอ้างอิงของตนเอง จุดจูงใจที่ใช้กันทั่วไป ได้แก่^{๕๕}

๑) จุดจูงใจ โดยใช้ความกลัว (Fear Appeals) ตัวอย่างของจุดจูงใจประเภทนี้ เช่น เลิกสูบบุหรี่เสียเถิด เพราะการสูบบุหรี่จะทำให้เกิดมะเร็งปอด มีการศึกษาด้านการใช้จุดจูงใจโดยใช้ความกลัว ปรากฏว่าความกลัวในระดับต่ำมีผลในทางโน้มน้าวใจมากกว่าความกลัวในระดับสูง ถ้าความกลัวมีมากเกินไปแล้ว ผู้รับสารอาจจะเกิดความกระวนกระวาย ฉะนั้นแทนที่เขา

^{๕๕} เบนจามิน เอส บลูม และคณะ, พฤติกรรมการสื่อสาร, เอกสารการสอนชุดวิชาพลศาสตร์การสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๗๕.

จะสนใจในสาร เขาจะสนใจในความกระวนกระวายของเขาแทน ต่อมานักวิจัยค้นพบว่า ระดับของการใช้ความกลัวไปทางเดียวกันกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร นั่นก็คือ ถ้าผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือสูง เขาสามารถใช้ความกลัวในระดับสูงมาโน้มน้าวใจ ถ้าผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือต่ำ ผู้ส่งสารสามารถใช้ความกลัวในระดับต่ำมาโน้มน้าวใจ นอกจากนี้ นักวิจัยยังค้นพบว่า ความสัมพันธ์ของหัวข้อการโน้มน้าวใจก็สัมพันธ์กับระดับของความกลัวที่จะใช้กับผู้รับสาร คือ ถ้าผู้รับสารรู้สึกว่าตนเองเกี่ยวข้องกับหัวข้อนั้น ผู้ส่งสารอาจใช้ความกลัวในระดับสูงมาโน้มน้าวใจได้ การใช้ความกลัวในระดับสูงมาโน้มน้าวใจจะได้ผลมากกว่าถ้าผู้ฟังเป็นเพียงเด็ก ๆ จะเห็นได้ว่า ตัวแปรที่จะอธิบายประสิทธิผลของการใช้ความกลัว การโน้มน้าวใจมีหลากหลาย อาทิ ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ความสำคัญของเนื้อหาที่มีต่อผู้รับสาร บุคลิกภาพของผู้รับสาร เป็นต้น

๒) จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ (Emotional Appeals) นักวิจัยชาวตะวันตกได้ทำการทดลองและพบว่า สารที่ใช้อารมณ์จะโน้มน้าวใจได้มากกว่าสารที่ไม่ใช้อารมณ์ ตามปกติการโน้มน้าวใจโดยใช้อารมณ์ จะมีวิธีการดังต่อไปนี้

ก. การใช้ภาษาที่เจืออารมณ์ เพื่อบรรยายสถานการณ์หนึ่งสถานการณ์ใด

ข. การเชื่อมโยงความคิดที่เสนอใหม่กับความคิดเก่า ความคิดเก่าบางอย่างเป็นที่ชื่นชอบความคิดเก่าบางอย่างเป็นที่รังเกียจเดียดฉันท์ ถ้าผู้ส่งสารสามารถเชื่อมโยงความคิดใหม่นี้ได้กับความคิดเก่า ก็อาจจูงใจทางอารมณ์ให้ผู้รับสารคล้อยตามได้ ไม่ว่าจะเลือกความคิดเก่าที่บวกหรือลบ

ง. การเชื่อมโยงความคิดที่เสนอเข้ากับอวัจนะสารที่สามารถเร้าอารมณ์ได้เช่น การพูดปลุกใจให้รักชาติ อาจจะมีรูปผู้นำ ชงชาติ เพื่อสร้างบรรยากาศ การทำให้วัจนะสารสอดคล้องกันโดยผู้ส่งสาร กรณีนี้เป็นกรณีพิเศษสำหรับการพูด ถ้าผู้พูดพูดเรื่องที่ต้องใช้อารมณ์เจือปน ผู้พูดต้องมีอากัปกริยาทำทางน้ำเสียงประกอบด้วย ผู้ฟังจึงคล้อยตาม ถ้าผู้พูดพูดด้วยเนื้อหาที่เจืออารมณ์และมีท่าทางเฉยเมย ผู้ฟังก็คงจะถูกโน้มน้าวใจได้ยาก

๓) จุดจูงใจโดยใช้ความโกรธ (Anger Appeals) วิธีนี้ผู้ส่งสารสร้างความโกรธหรือความคับข้องใจแก่ผู้รับสารแล้ว จึงพูดเพื่อลดหรือเพิ่มความเครียดแก่ผู้รับสารและวิธีแก้ไข

๔) จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ขัน (Humorous Appeals) วิธีนี้โน้มน้าวใจ โดยลดความเครียด อาจทำได้โดยวิธีพูดหรือเขียนประชด

๕) จุดจูงใจโดยใช้รางวัล (Rewards as Appeals) ปกติแล้ว สารที่ตอบสนองความต้องการของผู้รับสารที่ไม่ได้ให้คำมั่นสัญญาสิ่งใดกับคนฟัง ยิ่งสารมีรางวัลหรือสิ่งตอบแทนมากก็ยิ่งเรียกร้องความสนใจหรือจูงใจคนฟังได้มาก

๖) จุดจูงใจโดยใช้แรงจูงใจ (Motivational Appeals) แท้ที่จริงแล้วจุดจูงใจทุกชนิดที่กล่าวมา ถือเป็นแรงจูงใจ แต่มีแรงจูงใจบางอย่างที่มนุษย์เรียนรู้ เมื่อมีประสบการณ์ผ่านเข้ามาในชีวิต แรงจูงใจเหล่านี้ได้แก่ ความรักชาติ ความรักในเพื่อนมนุษย์ ศาสนา และค่านิยมต่างๆ เช่น การที่จะสื่อสารโดยใช้แรงจูงใจต้องมีการวิเคราะห์ผู้ฟังอย่างมาก เพราะคุณธรรม ค่านิยม หรือแรงจูงใจอย่างหนึ่งอาจมีความหมายมากต่อผู้ฟังคนหนึ่ง ในขณะที่ผู้ฟังอีกคนหนึ่งอาจจะไม่รู้สึกอะไรเลย กล่าวโดยสรุป โดยทั่วไป ผลของการสื่อสาร มี ๓ ประการ คือ

๖.๑) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับสาร

๖.๒) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสารที่มีต่อสิ่งที่ได้รับรู้ ซึ่ง

ทัศนคติก่อให้เกิดการกระทำตามมา

๖.๓) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมที่แสดงออกจากการเปลี่ยนแปลงทั้ง ๓ ประการนี้จะเกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือ เมื่อผู้รับข่าวสารได้รับข่าวสารจะทำให้เกิดความรู้ เมื่อเกิดความรู้ก็จะมีผลทำให้เกิดทัศนคติ และขั้นสุดท้าย คือ การก่อให้เกิดการกระทำ แนวความคิดที่สามารถสนับสนุนว่าผลการศึกษาโดยทั่วไปก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ๓ ประการนี้ คือ ค่านิยมของการสื่อสาร ที่ว่าการสื่อสารคือ กระบวนการที่ความคิดข่าวสาร ถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร โดยผลของการสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ๓ ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารโดยทั่วไปเมื่อพูดถึง “ผลของการสื่อสาร” นักวิชาการส่วนใหญ่มักหมายถึงที่เกิดขึ้นหลังการสื่อสารหนึ่งๆ จบสิ้นลงแล้ว จากค่านิยมนี้ ผลของการสื่อสารจึงมีความหมายอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๖.๓.๑) หลังการสื่อสารเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใดในกระบวนการสื่อสารหรือไม่อย่างไร

๖.๓.๒) เนื่องมาจาก ผู้ส่งสารสามารถสร้างอิทธิพลบางอย่างเหนือตัวผู้รับสาร ได้หรือไม่อย่างไร

๖.๓.๓) การสื่อสารประสบความสำเร็จ ตามที่ผู้ส่งสารมุ่งหวังไว้หรือไม่อย่างไร การสื่อสารหนึ่งๆ ประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อ คือ จุดมุ่งหมายของผู้ส่งสารสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้ส่งสาร ผลของการสื่อสาร จึงอาจเป็นผลทางด้านความนึกคิดหรือปัญญา (Cognitive or Intellectual) ด้านอารมณ์และความรู้สึก (Affective) และด้านพฤติกรรมหรือการกระทำ (Behavioral)

นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ได้แก่ ได้สรุปความหมายไว้ว่า การสื่อสาร คือ การติดต่อ สื่อความหมายระหว่างกันและกันของมนุษย์ในสังคม เพื่อทำความ

เข้าใจร่วมกันในการดำรงชีวิตในสังคม ซึ่งเป็นลักษณะของกระบวนการ และได้ให้ความหมายของกระบวนการสื่อสารไว้ว่า หมายถึง ปรากฏการณ์ที่มีความเคลื่อนไหว ดำเนินไป เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกระบวนการสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางจิตวิทยาและกระบวนการสื่อสารทางสังคมวัฒนธรรม การสื่อสารไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง แต่จะเกี่ยวพันกับระบบรับรู้ การเรียนรู้ การคิด การจำ ทักษะคิด ค่านิยม และความเชื่อของบุคคล ซึ่งทำให้พฤติกรรมสื่อสารของมนุษย์มีลักษณะยุ่งยากซับซ้อน แตกต่างกันตามความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความเชื่อ และการดำรงชีวิตของคนในแต่ละสังคมและกลุ่มวัย กระบวนการสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น เวลา ระยะทาง สถานที่ สภาพอากาศ และปัจจัยต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะส่งเสริม สนับสนุน หรือขัดขวางพฤติกรรมสื่อสารของบุคคลได้

ดิเรกนันท์ อนุวัชศิริวงศ์^{๖๐} ได้รวบรวมความหมายของการสื่อสารไว้ ๗ ประการ คือ

๑) การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา หรือมีการเคลื่อนไหวจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง และต่อไปเรื่อยๆ ไม่เคยหยุดนิ่ง

๒) การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ย้อนกลับไม่ได้ เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไปข้างหน้าเท่านั้น

๓) การสื่อสารที่เกิดขึ้นในอดีตมีอิทธิพลต่อปัจจุบันและจะส่งผลไปยังอนาคต

๔) การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวในความคิด บุคคลที่กำลังสื่อสารกันอยู่จะต้องมีการเคลื่อนไหวในความคิดอยู่ตลอดเวลาและต้องเอาประสบการณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

๕) การสื่อสาร ไม่สามารถแยกออกจากจิตวิทยา หรือพฤติกรรมทางสังคมแต่ละบุคคลได้ และต้องเข้าถึงสิ่งเร้า การรับรู้ อารมณ์ ความเชื่อ และความรู้สึก เพราะการสื่อสารเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกับกระบวนการทางจิตวิทยา ทั้งนี้ มิได้มีความหมายว่าพฤติกรรมทุกอย่างจะมีความหมาย กลายเป็นการสื่อสารไปโดยอัตโนมัติ

๖) การสื่อสารเป็นกระบวนการที่จะต้องปฏิบัติตามพันธ ์ ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลต่อการตีความในการสื่อสารของบุคคลแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน ได้แก่

๖.๑) ปฏิสัมพันธ์ภายในตัวบุคคล เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างภายนอกกับภายในของแต่ละบุคคลเฉพาะตัว เป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างประสบการณ์ บุคคลจะตีความสิ่งรอบตัวที่เกิดขึ้นเหมือนหรือแตกต่างไปจากบุคคลอื่นเนื่องจากปฏิสัมพันธ์ภายในตัวบุคคล

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗๐.

๖.๒) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตั้งแต่ ๒ คนหรือมากกว่า มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เพราะแต่ละคนย่อมต้องมีการปรับปฏิสัมพันธ์ภายในตัวบุคคลของตนให้สามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลอาจจะ เป็นพฤติกรรมที่ใช้ถ้อยคำ ได้แก่ คำพูด ข้อความที่เขียน ที่เรียกว่า การสื่อสารเชิงวัจนะ และ พฤติกรรมที่ไม่ใช้ถ้อยคำ หรือการสื่อสารเชิงอวัจนะ

๗) การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ต้องมีบริบท การสื่อสารจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับ เวลาและสถานที่ หรือกาลเทศะ กล่าวคือ สถานการณ์ของการสื่อสารจะต้องอาศัยการรับรู้ของ มนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ความหมายของการสื่อสารจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะทางกายภาพ มากมาย เช่น แสงสี การจัดที่นั่ง นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ด้วย ซึ่ง เรียกว่า “บริบทของการสื่อสาร”

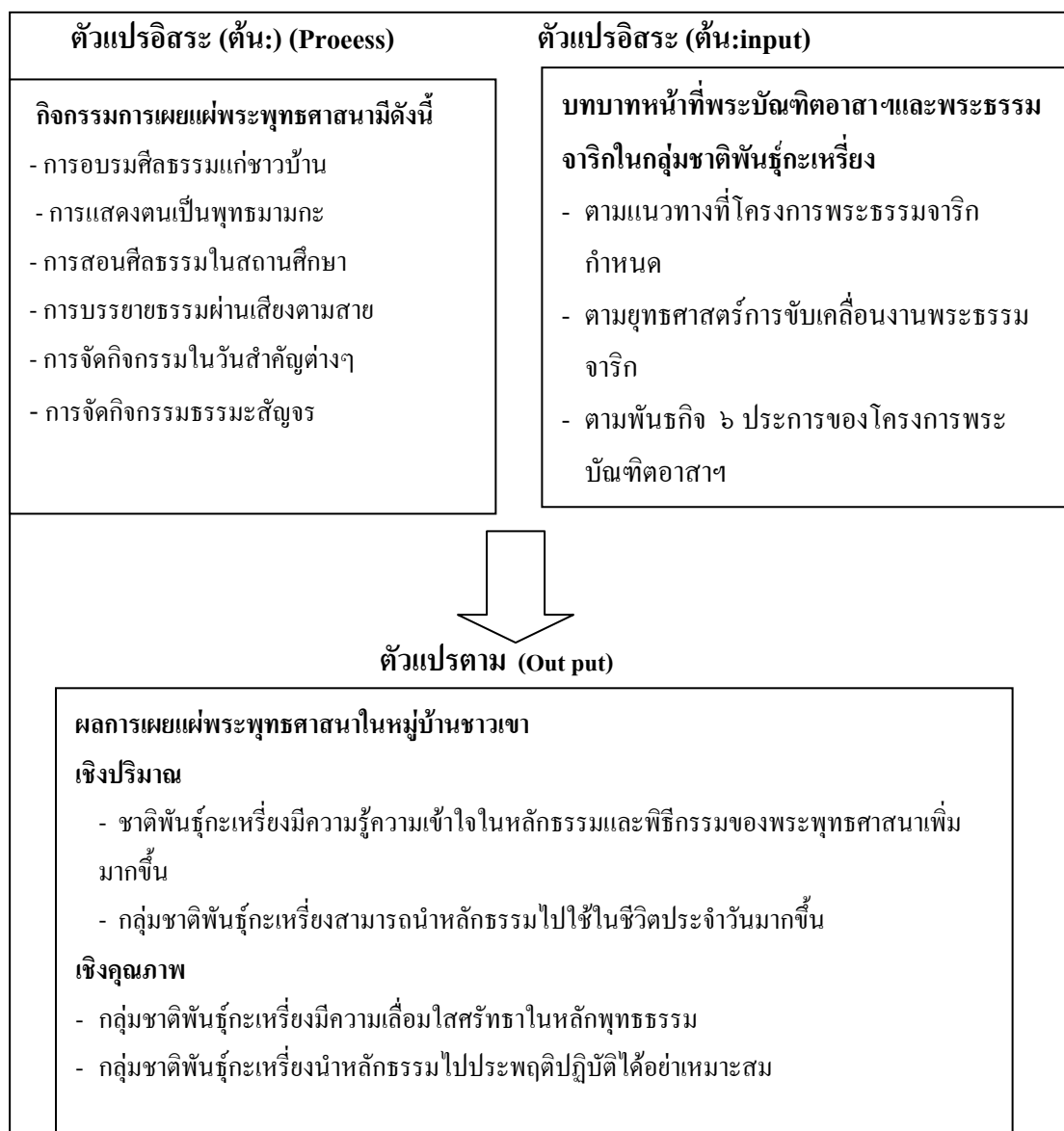
อริสโตเติล^{๖๑} (Aristotle) ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษาวิชาวาทศิลป์ (Rhetoric) หรือ การสื่อสาร (Communication) ว่า คือการแสวงหา “วิธีการชักจูงใจที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบ” (search for “all the available means of persuasion”)

แม้นมาศ ชาวลิต^{๖๒} ได้ให้ความหมายของการสื่อสารว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างมนุษย์ภายใต้สภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถ เปลี่ยนแปลงไปได้ตามสภาวะการณ์ อาจจะทำให้ความหมายตามสภาวะการณ์ปัจจุบันได้ว่า การสื่อสาร หมายถึงกระบวนการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ไปยังบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอีกฝ่าย หนึ่ง (ผู้รับสาร) โดยผ่านสื่อที่เป็นบุคคล สัตว์ วัตถุ สิ่งของ หรือคลื่นพลังงานไฟฟ้า แสง เสียง เป็นต้น และสรุปได้ว่า การสื่อสาร คือกระบวนการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน

^{๖๑} มณฑล ไบบัว, การสื่อสารเพื่ออุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๖), หน้า ๑.

^{๖๒} แม้นมาศ ชาวลิต, เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

๒.๑๒ กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกในหมู่บ้านของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๒) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๒๓ คน ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย โดยจำแนกผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

๔.๒ วิเคราะห์ตารางข้อมูล

๔.๓ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก

๔.๔ จุดดี จุดด้อยของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๕ ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในเขตอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่

๔.๑.๑) อาศรมฯ บ้านวัดจันทร์	๓.บ้านจันทร์ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
๔.๑.๒) อาศรมฯ บ้านห้วยบง	๓.บ้านจันทร์ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
๔.๑.๓) อาศรมฯ บ้านโป่งขาว	๓.บ้านจันทร์ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
๔.๑.๔) อาศรมฯ บ้านหนองแดง	๓.บ้านจันทร์ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
๔.๑.๕) อาศรมฯ บ้านขุนแม่รวม	๓.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
๔.๑.๖) อาศรมฯ บ้านห้วยปู่	๓.แม่แดด อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
๔.๑.๗) อาศรมฯ บ้านแม่แดดน้อย	๓.แม่แดด อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนและร้อยละจำแนกตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา

หมู่บ้าน	จำนวน	ร้อยละ
วัดจันทร์	๒๓	๑๘.๓
ขุนแม่รวม	๒๒	๑๗.๕
หนองแดง	๒๑	๑๗.๑
แม่แตคน้อย	๒๐	๑๖.๓
ห้วยปู	๑๗	๑๓.๘
ห้วยบง	๑๔	๑๑.๔
โป่งขาว	๖	๔.๕
รวม	๑๒๓	๑๐๐

จากตารางที่ ๑ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมากที่สุดคือบ้านวัดจันทร์ คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๓ รองลงมามีบ้านขุนแม่รวม คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ และน้อยที่สุดได้แก่บ้านโป่งขาวคิดเป็นร้อยละ ๔.๕

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนและร้อยละจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๕๖	๔๕.๕
หญิง	๖๗	๕๔.๕
รวม	๑๒๓	๑๐๐

จากตารางที่ ๒ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๕ และเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕

ตารางที่ ๓ แสดงจำนวนและร้อยละจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
๑๖ - ๒๖ ปี	๓๗	๓๐.๑
๒๗ - ๓๖ ปี	๒๔	๑๙.๕
๓๗ - ๔๖ ปี	๑๗	๑๓.๘
๔๖ - ๖๖ ปี	๒๒	๑๗.๕
๖๖ ปีขึ้นไป	๒๓	๑๘.๓
รวม	๑๒๓	๑๐๐

ตารางที่ ๓ พบว่า กลุ่มชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงส่วนใหญ่มีอายุ ๑๖-๒๖ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๑ รองลงมาอายุ ๒๗-๓๖ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๖ และน้อยที่สุดคือช่วงอายุ ๓๗-๔๖ คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๘

ตารางที่ ๔ แสดงจำนวนและร้อยละจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ ๖	๕๑	๔๑.๕
ประถมศึกษาปีที่ ๖	๑๓	๑๓.๘
มัธยมศึกษาตอนต้น	๓๔	๒๗.๖
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๑๓	๑๓.๘
ปริญญาตรี	๔	๓.๓
รวม	๑๒๓	๑๐๐

จากตารางที่ ๔ จะเห็นได้ว่า กลุ่มตัวอย่าง สำเร็จการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ ๖ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๕ รองลงมาคือ มัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๖ น้อยที่สุดคือ ผู้จบปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๓.๓

ตารางที่ ๕ แสดงจำนวนและร้อยละจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
ทำนา	๘๒	๖๖.๓
ทำไร่ ทำสวน	๒๓	๑๘.๗
รับจ้างทั่วไป	๖	๔.๙
ธุรกิจส่วนตัว	๑	๐.๘
รับราชการ	๓	๒.๔
อื่น ๆ ไปรกระบุ	๘	๖.๕
รวม	๑๒๓	๑๐๐

ตารางที่ ๕ จากการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีอาชีพทำนามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๓ รองลงมาคือ ทำไร่ ทำสวน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๗ น้อยที่สุดคือการทำธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ ๐.๘

๔.๒ วิเคราะห์ตารางข้อมูล

ตารางที่ ๖ แสดงจำนวนและร้อยละจำแนกตามรายได้

รายได้ครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๖,๐๐๐ บาท/ปี	๓๖	๒๕.๓
๖,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท/ปี	๑๕	๑๕.๔
๑๐,๐๐๑ - ๑๖,๐๐๐ บาท/ปี	๒๒	๑๗.๕
๑๖,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท/ปี	๑๐	๘.๑
๒๐,๐๐๑ - ๒๖,๐๐๐ บาท/ปี	๑๗	๑๓.๘
๒๖,๐๐๑ บาท/ปี ขึ้นไป	๑๕	๑๕.๔
รวม	๑๒๓	๑๐๐

ตารางที่ ๖ จากการศึกษ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีรายได้โดยเฉลี่ยต่ำกว่า ๖,๐๐๐ บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ รองลงมารายได้โดยเฉลี่ย ๑๐,๐๐๑ - ๑๖,๐๐๐ บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ และจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้โดยเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ๑๖,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ ๘.๑

ตารางที่ ๗ แสดงผลการวิเคราะห์ด้านความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของแก่นนำ แต่ละชุมชน

ที่	ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธรูป	น้อยมาก	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด	รวม
		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	
๑.	ท่านมีพอใจในกิจกรรมอบรมศีลธรรมทุกวันพระและวันสำคัญ	๒ (๑.๖)	๒ (๑.๖)	๒๓ (๑๘.๗)	๓๔ (๒๗.๖)	๖๒ (๕๐.๔)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๒.	ท่านมีพอใจในกิจกรรมบรรยายธรรมผ่านธรรมเสียงตามสาย	๒ (๑.๖)	๑๑ (๘.๙)	๒๖ (๒๑.๑)	๕๓ (๔๓.๑)	๓๑ (๒๕.๒)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๓.	ท่านมีพอใจในกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน	๓ (๒.๔)	๓ (๒.๔)	๑๘ (๑๔.๖)	๓๓ (๒๖.๘)	๖๖ (๕๓.๗)	๑๒๓ ๑๐๐.๐

ตารางที่ ๗ แสดงผลการวิเคราะห์ด้านความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของแกนนำแต่ละชุมชน (ต่อ)

ที่	ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	น้อยมาก	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด	รวม
		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	
๔.	ท่านมีพอใจในการสอนเรื่องพิธีกรรมต่างๆทางพระพุทธศาสนา	๓ (๒.๔)	๓ (๒.๔)	๒๑ (๑๗.๑)	๓๖ (๒๙.๓)	๖๐ (๔๘.๘)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๕.	ท่านมีพอใจในระยะเวลาแสดงธรรมแต่ละครั้ง	๓ (๒.๔)	๘ (๖.๖)	๓๓ (๒๖.๘)	๓๓ (๒๖.๘)	๔๖ (๓๗.๔)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๖.	ท่านมีพอใจในกิจกรรมที่พระสงฆ์เยี่ยมเยียนชาวบ้าน	๒ (๑.๖)	๗ (๕.๗)	๒๖ (๒๑.๑)	๓๙ (๓๑.๖)	๔๙ (๓๙.๘)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๗.	ท่านมีพอใจในการสอนหลักพุทธธรรมในโรงเรียน	๖ (๔.๙)	๖ (๔.๙)	๑๘ (๑๔.๖)	๒๙ (๒๓.๖)	๖๔ (๕๒)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๘.	ท่านมีพอใจในการสอดแทรกหลักธรรมเนื่องในงานต่างๆ	๖ (๔.๙)	๖ (๔.๙)	๒๒ (๑๗.๙)	๕๐ (๔๐.๖)	๓๙ (๓๑.๖)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๙.	ท่านมีพอใจในกิจกรรมการปฏิบัติธรรมรักษาศีล ๘	๓ (๒.๔)	๖ (๔.๙)	๒๙ (๒๓.๖)	๔๔ (๓๕.๘)	๔๑ (๓๓.๓)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๐.	ท่านมีพอใจในการบรรยายธรรมโดยผ่านวิทยุชุมชน	๔ (๓.๒)	๖ (๔.๙)	๑๙ (๑๕.๔)	๓๗ (๓๐.๑)	๕๗ (๔๖.๓)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๑.	ท่านมีความพอใจในกิจกรรมงานบุญสังฆจร	๒ (๑.๖)	๑ (๐.๘)	๑๔ (๑๑.๔)	๒๔ (๑๙.๕)	๘๖ (๖๖.๗)	๑๒๓ ๑๐๐.๐

ตารางที่ ๗ แสดงผลการวิเคราะห์ด้านความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของแกนนำแต่ละชุมชน (ต่อ)

ที่	ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	น้อยมาก	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด	รวม
		จำนวนร้อยละ	จำนวนร้อยละ	จำนวนร้อยละ	จำนวนร้อยละ	จำนวนร้อยละ	
๑๒	ท่านมีความพอใจในเนื้อหาหลักธรรมที่พระสอน	๓ (๒.๔)	๖ (๔.๕)	๑๕ (๑๕.๔)	๔๒ (๓๔.๑)	๕๓ (๔๓.๑)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๓	ท่านมีพื่อใจในบทบาทพระสงฆ์ที่เยี่ยมชาวบ้านตอนเจ็บป่วย	๖ (๔.๕)	๒ (๑.๖)	๓๐ (๒๔.๔)	๓๖ (๒๕.๓)	๔๙ (๓๕.๘)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๔	ท่านมีความพอใจที่พระสงฆ์พุทธธรรมะในการสนทนาทั่วไป	๑ (๐.๘)	๘ (๖.๕)	๒๖ (๒๑.๑)	๔๖ (๓๗.๔)	๔๒ (๓๔.๑)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๕	ท่านมีความพอใจในการเทศน์ธรรมในวันพระ	๒ (๑.๖)	๔ (๓.๒)	๑๕ (๑๕.๔)	๔๒ (๓๔.๑)	๖๐ (๔๕.๕)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๖	ท่านมีความพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางอาศรมจัดขึ้น	๒ (๑.๖)	๖ (๔.๕)	๒๒ (๑๗.๕)	๓๓ (๒๖.๘)	๖๐ (๔๘.๕)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๗	ท่านมีความพอใจในการตำรวมในสมณะสารูปของพระสงฆ์	๖ (๔.๕)	๖ (๔.๕)	๓๐ (๒๔.๔)	๓๕ (๒๘.๖)	๔๒ (๓๔.๑)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๘	ท่านมีความพอใจในการทำงานของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาฯ	-	๖ (๔.๕)	๒๕ (๒๐.๖)	๓๖ (๒๕.๓)	๕๒ (๔๒.๖)	๑๒๓ ๑๐๐.๐

ตารางที่ ๗ แสดงผลการวิเคราะห์ด้านความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของแกนนำแต่ละชุมชน (ต่อ)

ที่	ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	น้อยมาก	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด	รวม
		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	
๑๕	ท่านมีพอใจในการสังเคราะห์ชุมชนของพระบัณฑิตอาสาฯและพระธรรมจาริก	๓ (๒.๔)	๓ (๕.๓)	๒๓ (๑๘.๓)	๓๒ (๒๖)	๕๘ (๔๗.๒)	๑๒๓ ๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๗ พบว่า

ข้อที่ ๑ พบว่า ประชากรมีความพึงพอใจในกิจกรรมอบรมศีลธรรมทุกวันพระและวันสำคัญของชาติระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๔ รองลงมาประชาชนมีความพอใจในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๖ และมีความพึงพอใจระดับน้อยและน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๒ พบว่า ประชากรมีความพึงพอใจในการบรรยายธรรมเสียงตามสายมากที่สุดอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๑ รองลงมามีความพอใจระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒ และน้อยที่สุดในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๓ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๗ รองลงมามีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘ และมีความพอน้อยที่สุดในระดับน้อยและน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๔ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในการสอนเรื่องพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนามากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๘ รองลงมามีความพึงพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ และน้อยที่สุดมีความพึงพอใจ ระดับน้อยและน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๕ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจระยะเวลาการแสดงธรรมแต่ละครั้งมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔ รองลงมามีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘ เป็นร้อยละ ๒๖.๘ และมีความพอน้อยที่สุดในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๖ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจที่พระสงฆ์เยี่ยมเยียนชาวบ้านมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ รองลงมามีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๗ และมีความพอน้อยที่สุดในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๗ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในการสอนหลักธรรมในโรงเรียนมากที่สุด อยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๒ รองลงมา มีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๖ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อยและน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔.๕

ข้อที่ ๘ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในการสอดแทรกหลักธรรมเนื่องในงานต่างๆ มากที่สุดในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๓ รองลงมา มีความพอใจระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๓ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อยและน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔.๕

ข้อที่ ๙ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในปฏิบัติธรรมรักษาศีล ๘ มากที่สุดในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ รองลงมา มีความพอใจระดับมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๑๐ พบว่ากลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในการบรรยายธรรม โดยผ่านวิทยุชุมชนมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓ รองลงมา มีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๑ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓.๒

ข้อที่ ๑๑ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในกิจกรรมงานบุญสังฆกรรมมากที่สุดในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๓ รองลงมา มีความพอใจระดับมากคิดเป็นร้อยละ ๑๕.๕ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑.๘

ข้อที่ ๑๒ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในเนื้อหาหลักธรรมที่พระสงฆ์บรรยายธรรมมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๑ รองลงมา มีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๑๓ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในบริบทที่พระสงฆ์เยี่ยมชาวบ้านตอนเจ็บป่วยมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ รองลงมา มีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๑๔ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจที่พระสงฆ์สอดแทรกธรรมะในการสนทนาทั่วไปมากที่สุดอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔ รองลงมา มีความพอใจระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๘

ข้อที่ ๑๕ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในการเทศนาธรรมในวันพระมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔ รองลงมา มีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๑๖ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางอาศรมจัดขึ้น มากที่สุดในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๕ รองลงมา มีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘ และมีความพอใจน้อยที่สุดในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๑๗ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในการสำรวจในสมณะสาธูปของพระสงฆ์มากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑ รองลงมา มีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๖ และมีความพอใจน้อยที่สุดอยู่ในระดับน้อยและน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔.๕

ข้อที่ ๑๘ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในการปฏิบัติงานของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๓ รองลงมา มีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ และมีความพอใจน้อยที่สุดอยู่ในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๐

ข้อที่ ๑๙ พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความพอใจในการสงเคราะห์ชุมชนของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๒ รองลงมา มีความพอใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๖ และมีความพอใจน้อยที่สุดอยู่ในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ตารางที่ ๘ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและพิธีกรรมทาง

พระพุทธศาสนา

ที่	ความรู้ความเข้าใจ หลักธรรมและพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนา	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	รวม
		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	
๑	ท่านเข้าใจในบทบาท หน้าที่ของพระธรรม จาริกและพระบัณฑิต อาสาฯ	๓ (๒.๔)	๓ (๕.๓)	๔๓ (๓๘.๒)	๔๒ (๓๔.๑)	๒๔ (๑๕.๕)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๒	ท่านมีความรู้และเข้าใจ ในหลักธรรมที่บรรยาย ผ่านเสียงตามสาย	๖ (๔.๕)	๑๑ (๘.๕)	๕๒ (๔๒.๓)	๓๘ (๓๐.๕)	๑๖ (๑๓)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๓	ท่านเข้าใจในหลักธรรมที่ บรรยายทุกวันพระและ วันสำคัญต่าง ๆ	๔ (๓.๒)	๓ (๕.๓)	๓๖ (๒๙.๓)	๔๘ (๓๙)	๒๘ (๒๒.๘)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๔	ท่านมีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมเมื่อร่วม กิจกรรมงานบุญสังฆกรรม	๓ (๒.๔)	๖ (๔.๕)	๒๖ (๒๑.๑)	๔๖ (๓๗.๔)	๔๒ (๓๔.๑)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๕	ท่านมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องของกฎแห่งกรรม	๑ (๐.๘)	๑ (๐.๘)	๒๔ (๑๙.๕)	๔๕ (๓๕.๘)	๔๘ (๓๙)	๑๒๓ ๑๐๐.๐

ตารางที่ ๘ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและพิธีกรรมทาง
พระพุทธศาสนา(ต่อ)

ที่	ความรู้ความเข้าใจ หลักธรรมและพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนา	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	รวม
		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	
๖	ท่านมีความรู้ความเข้าใจ เรื่อง คีต ๕	๔ (๓.๒)	๖ (๔.๕)	๓๖ (๒๕.๓)	๒๕ (๒๓.๖)	๔๘ (๓๕)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๗	ท่านเข้าใจในเรื่องทำดีได้ ดี ทำชั่วได้ชั่ว	๑ (๐.๘)	-	๒๒ (๑๗.๕)	๔๓ (๓๕)	๕๗ (๔๖.๓)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๘	ท่านเชื่อหรือไม่กับคำ ที่ว่าผู้ใดเป็นเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต	๓ (๒.๔)	๓ (๕.๗)	๒๖ (๒๑.๑)	๓๘ (๓๐.๕)	๔๕ (๓๕.๘)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๙	ท่านมีความรู้ความเข้าใจ เรื่องพิธีต่าง ๆ ของ พระพุทธศาสนา	๒ (๑.๖)	๖ (๔.๕)	๘๘ (๖๘.๓)	๒๘ (๒๒.๘)	๓ (๒.๔)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๐	ท่านเข้าใจว่าการทำสมาธิ ทำให้จิตใจสงบได้	๕ (๔.๑)	๑๑ (๘.๕)	๔๑ (๓๓.๓)	๓๐ (๒๔.๔)	๓๖ (๒๕.๗)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๑	ท่านมีความรู้และเข้าใจ ในอุปกรณ์ในการจัดพิธี ต่าง ๆ	๒ (๑.๖)	๕ (๓.๓)	๓๖ (๒๕.๓)	๔๓ (๓๕)	๓๗ (๒๖.๘)	๑๒๓ ๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๘ พบว่า

ข้อที่ ๑ กลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนมีความเข้าใจในบทบาทของพระบัณฑิตอาสาฯ พระ
ธรรมจาริกและอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๒ รองลงมา มีความรู้และเข้าใจระดับมาก
คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑ และมีความรู้ความเข้าใจระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๒ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่บรรยายผ่านเสียงตามสายใน
ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๓ รองลงมา มีความรู้ความเข้าใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ
๓๐.๕ และมีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๔.๕

ข้อที่ ๓ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่มีการบรรยายทุกวันพระและวันสำคัญต่างๆอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๕ รองลงมา มีความรู้ความเข้าใจระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ และมีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๓.๒

ข้อที่ ๔ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมเมื่อเข้ากิจกรรมงานบุญสัญจรอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔ รองลงมา มีความรู้ความเข้าใจระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ ๒๑.๑ และมีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๕ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของกฎแห่งกรรมอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ รองลงมา มีความรู้ความเข้าใจระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕ และมีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๐.๘

ข้อที่ ๖ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศีล ๕ ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕ รองลงมา มีความเข้าใจในเรื่องศีล ๕ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศีล ๕ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓.๒

ข้อที่ ๗ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓ รองลงมา มีความรู้ความเข้าใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๕ และมีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๐

ข้อที่ ๘ กลุ่มเป้าหมายมีความเชื่อกับคำพูดที่ว่าผู้ได้เป็นเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคตอยู่ในระดับมากที่สุดร้อยละ ๓๕.๘ รองลงมา มีความรู้ความเข้าใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๕ มีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๙ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในพิธีต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๓ รองลงมา มีความรู้ความเข้าใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๘ และมีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๐.๖

ข้อที่ ๑๐ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจว่าการทำสมาธิทำให้จิตใจสงบได้อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ รองลงมา มีความรู้ความเข้าใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๔ และมีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๔.๑

ข้อที่ ๑๑ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในอุปกรณ์การจัดพิธีต่างๆ ของพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๕ รองลงมา มีความรู้ความเข้าใจระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ และมีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๐.๖

ตารางที่ ๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

ที่	การนำหลักธรรมไป ประยุกต์ใช้ในการ ดำรงชีวิตประจำวัน	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	รวม
		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	
๑	ท่านมีความเชื่อหรือไม่ว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนา แห่งปัญญา	๑ (๐.๘)	๑๖ (๑๓)	๓๓ (๒๖.๘)	๓๒ (๒๖)	๔๑ (๓๓.๓)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๒	ท่านเห็นด้วยหรือไม่การ ให้ธรรมเป็นทานที่ ประเสริฐที่สุด	๔ (๓.๓)	๖ (๔.๙)	๒๗ (๒๒)	๒๒ (๑๗.๙)	๖๔ (๕๒)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๓	ท่านสามารถนำหลักธรรม ไปประยุกต์ใช้ในการ ดำรงชีวิต	๒ (๑.๖)	๙ (๗.๓)	๒๒ (๑๗.๙)	๔๒ (๓๔.๑)	๔๘ (๓๙)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๔	ท่านสามารถนำหลักธรรม ไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นให้ คล้อยตามการดำเนินชีวิต ได้	๒ (๑.๖)	๖ (๔.๙)	๓๖ (๒๙.๓)	๕๒ (๔๒.๓)	๒๗ (๒๒)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๕	เมื่อท่านประสบปัญหา ความเดือดร้อนได้นำ หลักธรรมไปใช้	๓ (๒.๔)	๘ (๖.๕)	๔๖ (๓๗.๔)	๔๓ (๓๕)	๒๓ (๑๘.๗)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๖	ท่านสามารถเตรียม อุปกรณ์ในการลำดับ พิธีกรรมแต่ละประเภทได้	๓ (๒.๔)	๑๐ (๘.๑)	๔๖ (๓๗.๔)	๔๑ (๓๓.๓)	๒๓ (๑๘.๗)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๗	ท่านได้เข้าวัด ทำบุญ ฟัง ธรรมทุกวันพระและวัน สำคัญ	(๑.๘)	๒๖ (๒๑.๑)	๔๔ (๓๕.๘)	๒๖ (๒๑.๑)	๒๓ (๒๒)	๑๒๓ ๑๐๐.๐

ตารางที่ ๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน
(ต่อ)

ที่	การนำหลักธรรมไป ประยุกต์ใช้ในการ ดำรงชีวิตประจำวัน	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	รวม
		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	
๘	ท่านคิดว่าหลักธรรม เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และครอบครัว	๑ (๐.๘)	๖ (๔.๕)	๒๐ (๑๖.๓)	๔๘ (๓๕)	๔๘ (๓๕)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๙	ท่านรู้จักการข่มใจ เมื่อ พบกับอารมณ์ไม่ชอบ ใจ	๑ (๐.๘)	๖ (๔.๕)	๒๔ (๑๙.๕)	๔๔ (๓๕.๗)	๔๘ (๓๕)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๐	ท่านนำหลักธรรมพุทธ ศาสนาที่เกี่ยวกับความ กตัญญูอบรมเยาวชน เสมอ	๒ (๑.๖)	๗ (๕.๗)	๒ (๑.๖)	๖๓ (๕๑.๒)	๔๕ (๓๕.๘)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๑	ท่านประสบปัญหาท่าน ใช้หลักธรรมแทนการ พึ่งอบายมุข	๑ (๐.๘)	๑๐ (๘.๑)	๒๕ (๒๓.๖)	๔๓ (๓๕)	๔๐ (๓๒.๕)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๒	ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่า พระพุทธศาสนากับ ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ ร่วมกันได้	๓ (๒.๔)	๘ (๖.๕)	๒๘ (๒๒.๘)	๓๗ (๓๐.๑)	๔๗ (๓๘.๒)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๓	หลักธรรมที่เรียนรู้ สามารถพัฒนาให้ คุณภาพชีวิตดีขึ้น	๒ (๑.๖)	๓ (๒.๔)	๑๕ (๑๕.๔)	๔๒ (๓๔.๑)	๕๗ (๔๖.๓)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๔	ครอบครัวท่านมีความ สนใจในการทำบุญเป็น ประจำ	๑ (๐.๘)	- ๐.๐	๑๕ (๑๕.๔)	๔๓ (๓๕)	๖๐ (๔๘.๘)	๑๒๓ ๑๐๐.๐
๑๕	ท่านคิดว่าที่จะยึดมั่นใน พระรัตนตรัยตลอดชีวิต	๑ (๐.๘)	๔ (๓.๓)	๒๐ (๑๖.๓)	๒๖ (๒๑.๑)	๗๒ (๕๘.๕)	๑๒๓ ๑๐๐.๐

ตารางที่ ๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน
(ต่อ)

ที่	การนำหลักธรรมไป ประยุกต์ใช้ในการ ดำรงชีวิตประจำวัน	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	รวม
		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	
๑๖	ท่านอบรมสั่งสอนคน ในครอบครัวได้แทรก หลักธรรมอยู่เสมอ	๑ (๐.๘)	๔ (๓.๓)	๑๕ (๑๕.๔)	๓๓ (๒๖.๘)	๖๖ (๕๓.๗)	๑๒๓ ๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๕ พบว่า ด้านการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน
ข้อที่ ๑ กลุ่มเป้าหมายในแต่ละชุมชนมีความเชื่อในหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งสามารถ
ที่จะนำหลักธรรม พิธีกรรมที่พระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกพัฒนาชาวเขาว่าพุทธศาสนา
เป็นศาสนาแห่งปัญญาอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ รองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘
และระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๐.๘

ข้อที่ ๒ เห็นด้วยว่าการให้ท่านเป็นการให้ที่ประเสริฐที่สุดในระดับมากที่สุด คิดเป็น
ร้อยละ ๕๒ รองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๒๒ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓.๓

ข้อที่ ๓ การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละ
ชุมชนเห็นว่าอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕ รองลงมาเห็นด้วยระดับมาก คิดเป็นร้อยละ
๓๔.๑ และมีความเห็นด้วยระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๔ การนำหลักธรรมไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นให้คล้อยตามการดำเนินชีวิตได้ พบว่า
กลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนเห็นด้วยระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๓ รองลงมา ระดับปานกลาง คิด
เป็นร้อยละ ๒๕.๓ และมีความเห็นด้วยระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๕ การนำหลักธรรมไปใช้เมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน อยู่ในระดับปานกลาง
คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔ รองลงมา คิดเป็นร้อยละ ๓๕ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๖ การรู้จักจัดเตรียมอุปกรณ์ในการลำดับพิธีกรรมแต่ละประเภทได้ พบว่า
กลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนมีความเห็นอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔ รองลงมา มาก
คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ และมีความเห็นด้วยระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๗ ชุมชนได้เข้าวัด ทำบุญ ฟังธรรมทุกวันพระและวันสำคัญ พบว่ากลุ่มเป้าหมาย
แต่ละชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ รองลงมาในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อย
ละ ๒๒ และระดับมีความเห็นด้วยน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๐

ข้อที่ ๘ เห็นว่าหลักธรรมเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนอยู่ในระดับมากและระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละเท่ากับ ๓๕ รองลงมาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๓ และระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๐.๘

ข้อที่ ๙ การข่มใจ เมื่อพบกับอารมณ์ไม่ชอบใจ พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕ รองลงมาระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๓ เห็นด้วยระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๐.๘

ข้อที่ ๑๐ การนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน พบว่าอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๒ รองลงมาระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘ และระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๑๑ การใช้หลักธรรมแทนการพึ่งอบายมุขเมื่อประสบปัญหาท่าน พบว่าอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๕ รองลงมาระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๕ และระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๐.๘

ข้อที่ ๑๒ การเห็นด้วยว่าพระพุทธศาสนากับทรัพยากรธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้ พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๒ รองลงมาระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๑ และระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ข้อที่ ๑๓ ความสามารถในการนำหลักธรรมที่เรียนรู้มาพัฒนาให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓ รองลงมาระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑ และระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

ข้อที่ ๑๔ ความสนใจในการทำบุญเป็นประจำของครอบครัว พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๘ รองลงมาระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๑ และระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๐.๘

ข้อที่ ๑๕ การยึดมั่นในพระรัตนตรัยตลอดชีวิต พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๕ รองลงมาระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๑ และระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๐.๘

ข้อที่ ๑๖ การอบรมสั่งสอนคนในครอบครัวได้แทรกหลักธรรมอยู่เสมอ พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๓ รองลงมาระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘ และระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๐.๘

๔.๓ ช่องทาง วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก

๑) การอบรมศีลธรรมแก่ชาวบ้าน

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ด้านการอบรมศีลธรรมให้กับชุมชน เน้นในวันพระและสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันละ ๒ เวลา คือช่วงเช้าและเย็น ตอนเช้ามี

ทำบุญตักบาตรทุกวันพระ เมื่อพร้อมกันแล้วแกนนำหรือผู้นำในชุมชนเป็นประธานจุดเทียนธูปบูชาพระรัตนตรัย มีการกล่าวบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำสมาทานศีล พระสงฆ์ให้ศีล มีการกล่าวคำถวายสังฆทาน พระสงฆ์อนุโมทนาจะมีการกล่าวสัมโมทนียกถาประมาณครั้งละ ๑๐ - ๒๐ นาที ส่วนมากเป็นหลักธรรมในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต

จากนั้นพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก ใช้ช่องทางการอบรมคุณธรรมศีลธรรมอย่างไม่เป็นทางการ คือการเยี่ยมเยียนชุมชนในโอกาสต่างๆ เช่น การเยี่ยมผู้ป่วย การประกอบพิธีขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ โดยการสอดแทรกหลักธรรมในเรื่องที่ประชากรในชุมชนนำมาปรึกษาหารือประเด็นปัญหาครอบครัวและชุมชน หลักธรรมส่วนใหญ่จะใช้หลักธรรมเกี่ยวกับศีล ๕ อباขมุข กรรม ฃราวาสธรรม อิทธิบาท ๔ ไตรลักษณ์ พรหมวิหาร ๔ และพิธีกรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก

การอบรมศีลธรรมของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกเน้นกระบวนการเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ การเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาชุมชน โดยการเดินออกจากอาศรมเพื่อเข้าสู่ชุมชน ต้องสร้างศรัทธาให้เกิด มีการเดินเข้าชุมชนอย่างต่อเนื่อง สถานที่อบรมศีลธรรมไม่จำกัดเฉพาะอาศรม และสถานที่อบรมไม่ต้องใหญ่โต เช่น บ้านชาวบ้าน ใต้ต้นไม้ หรือลานสนามเด็กเล่น ที่สามารถนั่งสนทนาธรรมกับชาวบ้านได้ เพราะชาวบ้านจะมีโอกาสเข้าอาศรมฟังธรรมที่อาศรมน้อยมาก เด็กและผู้สูงอายุไม่สามารถเดินทางไปมาสะดวก ประกอบกับอาศรมส่วนมากไม่มีสาธารณูปการเช่น ไฟฟ้า เป็นต้น

การไปเข้าร่วมกิจกรรมของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกแต่ละครั้ง ได้สังเกตและสัมภาษณ์แกนนำเกี่ยวกับสิ่งที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนใหญ่สะท้อนได้เห็นว่า การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นการรับข้อมูลฝ่ายเดียว ขาดการมีส่วนร่วม เพราะพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกเป็นผู้พูดและบรรยายไปตามหัวข้อธรรมที่กำหนดไว้ ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ด้วยเหตุนี้จากที่ผู้วิจัยลงพื้นที่สอบถามแกนนำกลุ่มเป้าหมาย ส่วนมากจะกล่าวว่าที่ผ่านไ้ได้ยินได้ฟังหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกอบรมบ่อย แต่จำไม่ได้ว่าหลักธรรมที่บรรยายว่าเป็นด้วยเรื่องอะไร

๒) การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

โครงการพระธรรมจาริกได้จัดส่งพระธรรมจาริก ได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๘ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีความเชื่อทางบรรพบุรุษ คือ มีการบูชาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษและเชื้อผีนางไม้เป็นส่วนใหญ่ เวลาเจ็บป่วยในครอบครัว เชื่อว่าดวงวิญญาณของบรรพบุรุษและเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา มาเบียดเบียน เพื่อมาขอรับเอาส่วนบุญ จึงต้องบวงสรวงและเลี้ยงผีบ้านผีเรือน ผีป่า ผีเขา เพื่อให้หายจากการเจ็บป่วย เมื่อพระ

ธรรมจาริกเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดความศรัทธา เลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนา กอปรกับมีความเบือหน่ายในการเลี้ยงและบูชาดวงวิญญูณของ บรรพบุรุษ ต้องการจะเข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะในพระพุทธศาสนา เพื่อยึดถือเอาพระ รัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

๓) การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง โครงการพระธรรม จาริกเห็นว่า เยาวชนเป็นอนาคตของชาติ ที่ควรปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ยังเยาว์วัย ปี พุทธศักราช ๒๕๓๓ จึงมีการเปิดเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในอาศรมพระธรรมจาริกที่มีความ พร้อมทั้งด้านสถานที่และบุคลากร โดยให้เด็กเยาวชนชายและหญิงมาศึกษาธรรมศึกษาในวัน อาทิตย์ เมื่อการเรียนการสอนครบตามหลักสูตรพระธรรมจาริก จึงได้นำเด็กเยาวชนชายหญิงที่ ศึกษาธรรมมาสอบที่วัดศรีโสดาและสำนักเรียนธรรมศึกษาประจำอำเภอแต่ละท้องที่ทุกปี นอกจากนั้นมีการระดมทุน การก่อสร้างหอพักให้กับเด็กนักเรียน สร้างห้องสมุดและพิพิธภัณฑ ์ชุมชน สร้างลานธรรม ลานใจ ลานกีฬาบริเวณอาศรม จัดค่ายคุณธรรม ตลอดถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ เป็นประโยชน์ต่อเด็กและเยาวชน เสริมสร้างทักษะความรู้ ความสนุกสนาน และความสามัคคี เป็น การพัฒนาร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาให้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนั้นโครงการพระธรรมจาริกได้กำหนด กฎเกณฑ์ว่าหมู่บ้านที่มีสถานศึกษา ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ขอให้พระธรรมจาริกได้เข้าไปสอนหนังสือในโรงเรียนดังกล่าวด้วย เพื่อให้เด็ก นักเรียนรู้จักพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น แต่การเรียนการสอนในช่วงแรกยังไม่ประสบ ความสำเร็จมากนัก เนื่องจากพระธรรมจาริกยังขาดเทคนิค กระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับ เด็กนักเรียน โครงการพระธรรมจาริก จึงมีการอบรมเสริมสร้างกระบวนการการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพขึ้น จนกระทั่งมาปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ โครงการพระ บัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ได้เสนอโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนชุมชนบนพื้นที่สูง ภายใตโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จำนวน ๕๐ อัตรา โดยกระจายในเขตพื้นที่ของ การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๗ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน

การเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทำให้เด็กนักเรียนมีความใกล้ชิดกับพระสงฆ์และ เรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทำให้พฤติกรรมเด็กนักเรียนเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น จากการ ติดตามหนุนเสริมงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบนพื้นที่สูง ผู้บริหารแต่ละสถานศึกษากล่าวว่า นักเรียนได้ให้ความสนใจและให้ความสำคัญต่อการเรียนการสอนของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระ ธรรมจาริกเป็นอย่างดี เนื่องจากพระสอนศีลธรรมได้ใช้สื่อในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งมีเทคนิค กระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่น่าสนใจ สามารถดึงดูดความสนใจนักเรียนได้เป็นอย่างดี สิ่งที

มองเห็นเป็นรูปธรรมคือ เวลาที่มีกิจกรรมที่อาศรมทางโรงเรียนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อช่วยกิจกรรมในอาศรม เป็นการฝึกให้นักเรียน เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ทำให้เด็กนักเรียนมีความรู้ เกิดความเข้าใจในหลักธรรมและพิธีกรรมอย่างแท้จริง

๔) การบรรยายธรรมผ่านเสียงตามสาย

โครงการพระบัณฑิตอาสาและโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ตระหนักดีว่า เครื่องมือ อุปกรณ์สื่อสารได้ที่มีความรวดเร็วและทั่วถึงทุกครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้านนั้น มีความจำเป็นในการทำงานพัฒนาชุมชน เพื่อเผยแผ่หลักพุทธธรรมและการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร เพื่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับข่าวสารความเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชน จึงมีแนวคิดว่า สมควรที่จะจัดซื้อ จัดหาเครื่องขยายเสียงให้ครบทุกอาศรม ภายในระยะเวลา ๑ ปี และมีการอบรม เรื่องการใช้เครื่องขยายเสียง การจัดรายการออกอากาศในแต่ละวัน อบรมเทคนิคศิลปะการพูดจูงใจ คนและวิธีการที่จะทำให้ผู้ฟังมีความสนใจฟังรายการที่อาศรมจัดขึ้นให้กับพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก

๕) การจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระบัณฑิตอาสาฯ พระธรรมจาริกและชาวบ้านได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทุกครั้ง ซึ่งได้แก่วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันลอยกระทงและวันขึ้นปีใหม่ การจัดกิจกรรมแต่ละครั้งจะมีประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีการประกอบพิธีกรรม คือ ช่วงเช้าจะมีการบรรยายธรรมผ่านเสียงตามสาย มีการทำบุญตักบาตรเวลาเช้าที่อาศรมฯ มีการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล พระสงฆ์ให้ศีล กล่าวคำถวายสังฆทาน พระกล่าวสัมโมทนียกถา พระสงฆ์ให้พร เป็นอันเสร็จพิธี ซึ่งบางหมู่บ้านจะหยุดงานตลอดวัน เพื่อเข้าร่วมพิธีดังกล่าว เวลาเย็นชาวบ้านพากันมาสวดมนต์ไหว้พระ และฟังเทศน์ เจริญจิตภาวนา ประกอบพิธีเวียนเทียนในวันที่ต้องเวียนเทียน เพื่อให้ชาวบ้านได้ระลึกคุณของพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์

วันสำคัญของชาติ ได้แก่ วันที่ ๕ ธันวาคมหาราช เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งปวงชนชาวไทยถือว่าเป็นวันพ่อแห่งชาติ และวันที่ ๑๒ สิงหาคมหาราชินี วันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งปวงชนชาวไทยถือวันเป็นวันแม่แห่งชาติ เมื่อวันดังกล่าวมาถึงพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก แจ้งประกาศให้ชาวบ้านทราบพร้อมแจ้งให้ชาวบ้านถึงกิจกรรมที่ทำในวันนี้ เช่นการทำบุญใส่บาตร การพัฒนาอาศรม/ ชุมชน และการจัดกิจกรรมวันแม่ให้กับเด็กนักเรียนในสถานศึกษา เพื่อให้เด็กนักเรียนได้ระลึกพระคุณของแม่

๖) การจัดกิจกรรมธรรมสังฆจร

กิจกรรมธรรมสังฆจร เป็นนโยบายหนึ่งของโครงการพระธรรมจาริกและโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ อันเนื่องมาจากมีบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาน้อย แต่จำนวนหมู่บ้านนั้นมีอยู่มากที่ไม่มีอาศรม เพราะข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณ จึงทำให้พระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก จัดกิจกรรมธรรมสังฆจร เพื่อจาริกไปเผยแผ่หลักธรรมและพิธีกรรมเบื้องต้นที่ชาวพุทธน่าจะรู้ให้กับชุมชนต่างๆ โดยไปในหมู่บ้านบริวารหรือหมู่บ้านที่ไม่มีอาศรม เพื่อเป็นการขยายฐานการทำงานให้ครอบคลุมหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ให้มากขึ้น การสังฆจรมีการเตรียมอุปกรณ์ที่สามารถใช้ในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านได้ เช่น สื่อ เครื่องเสียงขนาดเล็ก แบตเตอรี่ เทียนไข โดยกิจกรรมหลักคือ ตอนเช้ามีการออกบิณฑบาตหรือชาวบ้านจะมาทำบุญใส่บาตร กลางวันจะเข้าไปอบรมเด็กนักเรียนในโรงเรียน กลางคืนจะมีการทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา เสวนาธรรม สอบถามถึงสิ่งต่างๆที่เกิดจากการดำเนินชีวิต

พันธกิจของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก มีแนวคิดที่จะปกป้องพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชน ตลอดถึงเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกให้แก่ประชาชนในชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ทั้งหมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวาร และให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านหลักธรรมพุทธศาสนาและพิธีกรรมเบื้องต้น เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยคัดเลือกตัวแทนของชาวบ้านแต่ละชุมชนมาเป็นแกนนำที่คอยประสานงานกับพระสงฆ์ ในแต่ละพื้นที่ ซึ่งกิจกรรมนี้เป็นการสร้างความคุ้นเคย ผูกพัน ความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน และการส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมให้กับชุมชน และเป็นการสร้างเสริมให้พระพุทธศาสนาแผ่กระจายไปในกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อให้เข้าถึงและเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๔.๔ จุดดี จุดด้อยของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑) จุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก ตามชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีพื้นฐานความเชื่อในพระพุทธศาสนามากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ปัจจุบันมีอาศรมพระธรรมจาริก ตั้งอยู่ในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงของโครงการอาศรมพระธรรมจาริก จำนวนทั้งสิ้น ๑๗๑ แห่ง จากจำนวนอาศรมทั้งหมด ๓๐๔ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๕๖ โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จำนวนอาศรม ๑๕ แห่ง ของจำนวนอาศรม ๑๕ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๔๓

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในระยะเวลา ๔๕ ปี ของพระธรรมจาริก และ ๑๐ ปี ของโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะและส่งบุตรหลานเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยทั้งทางโลกและทางธรรม โดยการบวชเรียนชั้นมัธยมถึงระดับอุดมศึกษาเป็นจำนวนมาก และได้สมัครเป็นพระธรรมจาริก เพื่อไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านของตนเอง ทำให้การทำงานมีความคล่องตัวและเกิดการยอมรับจากชุมชนมากขึ้น เพราะสามารถสื่อสารเป็นภาษาท้องถิ่นได้ ชาวบ้านทั้งเด็กและเยาวชนผู้สูงอายุในชุมชนฟังและเข้าใจในภาษาที่อธิบายหลักธรรมได้และมีการสื่อสารทั้งสองทางคือการถามและการพูด มีการซักถามโต้ตอบในเรื่องที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจได้เป็นอย่างดี

พระสงฆ์เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถืออยู่เป็นปกติแล้ว จึงทำให้เป็นที่ไว้วางใจของชาวบ้าน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนเกิดความไว้วางใจในพระสงฆ์ บทบาทของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก เป็นการพัฒนาด้านจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวัตถุ มีการทำงานเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ออกเยี่ยมเยียน ให้การปรึกษาแก่ชาวบ้าน มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มยุวพุทธธรรมจาริก พระบัณฑิตอาสาฯ มีการทำงานเป็นเครือข่ายพระธรรมจาริก มีการตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น นอกจากนั้นอาศรมแต่ละแห่งเป็นจุดศูนย์กลางการเรียนให้กับชุมชน มีการสงเคราะห์ชาวบ้าน โดยการประสานความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกในพื้นที่เป้าหมาย ทำให้ทราบปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งมีจุดเด่นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ

- (๑) การทำงานเป็นทีม มีขอบเขตในการรับผิดชอบ
- (๒) พระนักเผยแผ่ศาสนาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
- (๓) เน้นการทำงานเชิงรุกและความมั่นคงในพื้นที่
- (๔) มีการส่งเสริมการศึกษา ศาสนา อาชีพให้กับชุมชน
- (๕) มีกิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะอย่างต่อเนื่อง
- (๖) พระสงฆ์เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของชาวบ้าน
- (๗) การทำงานเน้นการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ชาวบ้าน
- (๘) ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมในอาศรมอย่างต่อเนื่อง
- (๙) มีการประสานงานกับคณะสงฆ์หน่วยงานภาครัฐและเอกชนอย่างใกล้ชิด

- (๑๐) พระสงฆ์เป็นที่ต้องการของชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่น
- (๑๑) สร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยแนวทางพุทธธรรมและวัฒนธรรมชุมชน
- (๑๒) ส่งเสริม การศึกษา อาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด
- (๑๓) การสร้างศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและต่อเนื่อง

๒) จุดอ่อนของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ถือว่าประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจระดับหนึ่ง เพราะมีอาศรมพระธรรมจาริกที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านกะเหรี่ยงมากกว่าเผ่าอื่นแต่ อย่างไรก็ตามการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังมีจุดอ่อนที่ต้องได้รับการแก้ไขหลายประการ ทั้งด้านของบุคคลกรที่มาทำหน้าที่เป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา คัดเลือกพระสงฆ์ที่มีคุณภาพสามารถที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้ ประการสำคัญต้องเป็นผู้ที่มีความแตกฉาน เรื่องของพระธรรมวินัย สามารถนำแนะนำการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตให้กับชาวบ้านได้ สิ่งจำเป็นประการสำคัญคือพระสงฆ์ที่จะมาทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณให้กับชุมชน ต้องสร้างศรัทธา มีจริยวัตรที่งดงาม เป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้าน ทั้งในด้านการครองตน ครองงาน ครองใจประชาชนในพื้นที่ ต้องมีการฝึกฝนตนเองด้านการพูด เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ สนใจและมองเห็นภาพ ต้องเป็นผู้ที่ใฝ่หาความรู้อยู่ตลอดเวลา รู้เท่าทันต่อความผันแปรของสังคมโลก

จากการไปจัดเวทีชาวบ้านทั้ง ๗ หมู่บ้าน พระบัณฑิตอาสาฯ พระธรรมจาริก และแกนนำชาวบ้าน ได้สะท้อนให้ฟังเรื่อง การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีจุดอ่อนที่โครงการควรให้ความสนใจและแก้ไข คือ

- (๑) อาศรมส่วนมากไฟฟ้ายังไม่ทั่วถึง
- (๒) งบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ที่จัดสรรยังมีจำนวนน้อย
- (๓) ขาดงบประมาณในการก่อสร้างถาวรวัตถุ
- (๔) แต่ละอาศรมห่างไกลกัน การคมนาคมมีความยากลำบาก
- (๕) ขาดแคลนสื่อในการเรียนการสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (๖) ไม่มีงบในการผลิตสื่อในการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับพื้นที่
- (๗) ชุมชนมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ
- (๘) พระสงฆ์มีจำนวนไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน
- (๙) มีการอพยพแรงงานออกนอกชุมชนมากขึ้น
- (๑๐) ชุมชนส่วนมากมีฐานะยากจน
- (๑๑) การแข่งขันในด้านการเผยแผ่ศาสนาอื่น มีสูง

- (๑๒) พระสงฆ์ขาดทักษะและกระบวนการในการทำงาน
- (๑๓) อิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกหลังไหลเข้าชุมชน
- (๑๔) การติดต่อสื่อสารมีความลำบาก
- (๑๕) ชุมชนมีสุขภาพจิตใจที่อ่อนแอลง

๔.๕ ผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

จากการที่โครงการพระธรรมจาริกได้ตั้งขึ้นมาเป็นระยะเวลา ๔๕ ปี และโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ๑๐ ปี ที่ให้พระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาและพัฒนาชุมชนทั้งวัตถุและจิตใจในถิ่นทุรกันดาร เพื่อเป็นการยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยผ่านกลวิธี ช่องทางการทำงานที่หลากหลายรูปแบบ ประกอบด้วย

๔.๕.๑ งานแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

หลังจากที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ได้ออกเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งมีผู้เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะมากที่สุด ทำให้ทราบว่าจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเกิดผลสัมฤทธิ์ กลุ่มชาติพันธุ์มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะเป็นจำนวนมาก นับว่าเป็นผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ดังนี้

๑) บ้านขุนแม่รวม มีประชากรทั้งหมด ๑๑๕ ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด ๖๖๗ คน นับถือบรรพบุรุษ ๒๗ ครัวเรือน คริสต์ ๒ ครัวเรือน เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๗๘ ครัวเรือน

๒) บ้านจันทร์ มีประชากรทั้งหมด ๑๒๗ ครัวเรือน จำนวนประชากร ๗๓๖ คน นับถือบรรพบุรุษ ๓๓ ครัวเรือน นับถือศาสนาคริสต์ ๓ ครัวเรือน เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๕๑ ครัวเรือน

๓) บ้านโป่งขาว มีประชากรทั้งหมด ๒๕ ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด ๑๔๔ คน นับถือศาสนาบรรพบุรุษ ๑๘ ครัวเรือน ไม่มีครัวเรือนใดนับถือคริสต์ เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๗ ครัวเรือน

๔) บ้านหนองแดง มีประชากรทั้งหมด ๑๐๔ ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น ๕๕๕ คน นับถือบรรพบุรุษ ๓๕ ครัวเรือน นับถือศาสนาคริสต์ ๑๐ ครัวเรือน เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๕๕ ครัวเรือน

๕) บ้านห้วยบง มีประชากรทั้งหมด ๓๘ ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด ๓๕๗ คน นับถือศาสนาคริสต์ ๑ ครัวเรือน เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๓๗ ครัวเรือน

๖) บ้านแม่แคคน้อย มีประชากรทั้งหมด ๑๓๑ ครั้วเรือน ประชากรทั้งหมด ๔๔๕ คน นับถือบรรพบุรุษ ๒๔ ครั้วเรือน นับถือศาสนาคริสต์ ๖ ครั้วเรือน เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๑๐๑ ครั้วเรือน

๗) บ้านห้วยปู มีประชากรทั้งหมด ๖๒ ครั้วเรือน ประชากรทั้งหมด ๕๕๔ คน นับถือศาสนาคริสต์ ๓ ครั้วเรือน เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๕๕ ครั้วเรือน

๔.๕.๒ งานการสอนในสถานศึกษา

จากการที่โครงการการพระบัณฑิตอาสาและโครงการพระธรรมจาริก มีนโยบายการดึงเด็กและเยาวชนเข้ามาร่วมกิจกรรมที่อาสา โดยให้พระเข้าไปสอนหนังสือในสถานศึกษา เพื่ออบรมให้ความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กนักเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีโรงเรียนร่วมกิจกรรมในพระพุทธศาสนา จำนวน ๕ โรงเรียน จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น ๑,๒๐๐ คน ซึ่งเด็กและเยาวชนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในชุมชน ที่มาช่วยเหลือกิจกรรมและงานพระพุทธศาสนาในอนาคตได้เป็นอย่างดี

๔.๕.๓ การอบรมหลักธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์และจัดเวทีกลุ่มเป้าหมายของแต่ละชุมชนพบว่า พระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านแต่ละรูปนั้นมีเทคนิค กระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งพระบัณฑิตอาสาหรือพระธรรมจาริกที่เข้ามาในพื้นที่จะมีการผลักดันเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปตลอด ทำให้พระสงฆ์แต่ละรูปปฏิบัติงานตามความถนัดที่แตกต่างกัน โดยช่องทางในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมได้แก่ การอบรมศีลธรรมในวันสำคัญของชาติและศาสนา โดยที่พระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก ให้แง่คิดเพื่อการนำไปปฏิบัติ เวลาทำบุญใส่บาตร และหลังจากทำวัตรเย็น นอกจากนั้นมีการออกเสียงตามสาย และการไปเยี่ยมเยียนชาวบ้าน หลักธรรมที่พระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก ให้ข้อคิดกับชาวบ้านเป็นประจำได้แก่ ศีล ๕ กฎแห่งกรรม อานิสงส์ของการทำบุญ การเจริญจิตภาวนา อริยสัจ ๔ พรหมวิหาร ๔ นิทานชาดก และการเล่าเรื่องพระพุทธประวัติ เป็นต้น

๔.๕.๔ การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าประชากรกลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนสามารถที่จะนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ในระดับหนึ่ง จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดกับแกนนำแต่ละชุมชนที่ผ่านมา บางครั้งมีปัญหาความเดือดร้อนต้องอาศัยหลักธรรมของ

พระพุทธศาสนาซึ่งได้สดับรับฟังจากพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก ทำให้เกิดสติยังคิดนำไปสู่การไตร่ตรองอย่างรอบคอบมากขึ้น

นอกจากนั้นได้วิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและความเชื่อที่ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา มีความเชื่อระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑ สำหรับความเห็นด้วยหรือไม่กับการให้ธรรมเป็นทานเป็นการให้ที่ประเสริฐที่สุดนั้น พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนเห็นด้วยระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๘

การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนเห็นด้วยระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕ การนำหลักธรรมไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นให้คล้อยตามได้ พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนเห็นด้วยระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๓ เมื่อท่านประสบปัญหาความเดือดร้อนได้นำหลักธรรมไปใช้ พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนนำหลักธรรมไปใช้เมื่อประสบปัญหาระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔ การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถเตรียมอุปกรณ์ในการลำดับพิธีกรรมแต่ละขั้นตอนและแต่ละประเภทได้ พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนสามารถทำได้ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๓

สำหรับการเห็นว่าหลักธรรมเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนมีการประเมินในระดับมากที่สุดและระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละเท่ากันคือร้อยละ ๓๕ การรู้จักการข่มใจ เมื่อพบกับอารมณ์ไม่พึงปรารถนา พบว่ากลุ่มเป้าหมายเห็นว่าหลักธรรมมีประโยชน์ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละเท่ากันคือร้อยละ ๓๕.๘ การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๒ เมื่อประสบปัญหาท่านใช้หลักธรรมแทนการฟุ้งงายมูข พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๖ เชื่อว่าหลักธรรมที่เรียนรู้สามารถพัฒนาให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนเห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ระดับความเห็นว่ามีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓ อบรมสั่งสอนให้คนในครอบครัวได้แทรกหลักธรรมอยู่เสมอ พบว่ากลุ่มเป้าหมายแต่ละชุมชนมีการสั่งสอนคนในครอบครัวโดยการสอดแทรกหลักธรรมอยู่เสมอ พบว่าระดับความเห็นว่ามีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๖

๔.๕.๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน^๑

ประเทศไทย พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม เพราะพระสงฆ์มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยทำหน้าที่ศึกษา หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การนำธรรมะสู่ประชาชน จากประวัติศาสตร์อันยาวนาน พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาแก้ไขปัญหาก็แก่สังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นหนทางที่จะช่วยพัฒนาคนและสังคมได้อย่างไม่มีใครสามารถปฏิเสธได้ พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก มีหน้าที่หลักอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) หน้าที่ในการศึกษาอบรมคน เมื่อผู้ใดขอเข้ามาแล้วต้องได้รับการศึกษาอบรมคนทุกด้าน เริ่มตั้งแต่กิริยามารยาท การพูดจา การเคลื่อนไหวอริยาบถ ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ โดยสรุปคือต้องฝึกอบรมทั้งกาย วาจา และใจ โดยมีอุปฆาต ผู้ทำหน้าที่เสมือนบิดาบังเกิดเกล้าในทางธรรม และอาจารย์ผู้ทำหน้าที่เสมือนพี่คอยแนะนำพร่ำสอน ซึ่งการฝึกอบรมนั้นเน้นให้ครบสมบูรณ์ใน ๓ ด้าน คือ

๑.๑) ด้านศีล ต้องควบคุมกาย วาจา ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย งดเว้นจากข้อห้ามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

๑.๒) ด้านสมาธิ ต้องฝึกฝนจิตด้วยสมาธิภาวนา ทั้งวิธีสมถภาวนา เพื่อสร้าง ความสงบแห่งจิตใจและวิธีวิปัสสนาภาวนา เพื่อพัฒนาปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริง

๑.๓) ด้านปัญญา ต้องฝึกฝนให้เกิดปัญญา ให้สมกับเป็นผู้นำทางสติปัญญาของชาวบ้าน โดยการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม (นักธรรมและบาลี) และสรรพวิทยาที่เหมาะสมและจำเป็นแก่สมณ ทั้งยังต้องฝึกฝนให้เกิดปัญญาในระดับสูงคือ การหยั่งรู้สภาวะธรรมทั้งหลายตามเป็นจริง

๒) หน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๑) สร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาและประพฤติดนให้เป็นแบบอย่างที่ดี คือ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรงตามหลักอริยมรรค เป็นตัวอย่างของผู้ประพฤติปฏิบัติ เป็นที่เลื่อมใสของผู้ที่ไม่เคยเลื่อมใส และทำให้ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น

๒.๒) สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ประชาชนบางคนไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเพราะความเข้าใจผิด คิดว่าพระพุทธศาสนาคิดในแง่ลบ ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรทำหน้าที่ชี้แจงให้เขาเข้าใจอย่างถูกต้อง

^๑ กรมการศาสนา และ สำนักงานสภาพัฒนาการสงฆ์ มูลนิธิชัชวาลย์ไทย, หลักการบริหารและการจัดการ วัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

๓) สอนให้ละความชั่ว คือ พยายามหาวิธีแนะนำชักจูงให้คนในชุมชนละความชั่ว สิ่งใดแสดงออกด้วยคำพูดได้ก็ว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอน สิ่งใดบอกด้วยคำพูดไม่ได้ก็ต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ให้เห็นโทษของความผิด ความชั่ว เพื่อให้เกิดการงดเว้นการกระทำ

๔) สนับสนุนให้ทำความดี คือ สร้างเสริมกำลังใจให้คนทำดี มีเทคนิควิธีแนะนำที่เหมาะสมแก่บุคคล เพราะคนเรานั้นมีพื้นฐานและความสนใจไม่เหมือนกัน พระสงฆ์จึงต้องรู้จักปรับวิธีการแนะนำสั่งสอนให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล

๕) สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพไว้สืบทอดพระพุทธศาสนา ก็ต้องเตรียมบุคลากรที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาไว้ให้ยืนยาว บุคลากรที่มีคุณสมบัติพร้อมมีดังต่อไปนี้ คือ

๕.๑) มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างดี

๕.๒) มีความประพฤติดี สามารถปฏิบัติตามหลักคำสอนจนได้บรรลุผลแห่งการปฏิบัติ

๕.๓) มีความสามารถในการถ่ายทอดและชี้แจงหลักการของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป

๕.๔) เมื่อมีภัยเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา ก็พร้อมที่จะปกป้อง
บทบาทที่เด่นชัดของพระสงฆ์คือ บทบาทในการพัฒนาสังคม ซึ่งมีอยู่ ๒ ด้าน คือ

๑. พัฒนาทางด้านวัตถุ มิได้หมายถึงการเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์วัตถุ เช่น ขุดบ่อสร้างถนนหนทางให้แก่ชุมชน แต่หมายความว่า เป็นผู้นำในทางความคิด ให้คำแนะนำที่ถูกต้อง หรือเป็นผู้เชื่อมประสานให้กำลังใจ ซึ่งอาจทำได้โดย

๑.๑) เป็นผู้นำด้านชีวิตความเป็นอยู่ เพราะพระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งวัตถุน้อยและใช้สอยวัตถุคุ้มค่าที่สุด

๑.๒) ผู้นำด้านการใช้สอยวัตถุสิ่งของ พระสงฆ์รู้จักคุณค่าและประโยชน์อย่างแท้จริงของวัตถุ สามารถรู้จักเก็บและประหยัด ทั้งยังใช้วัตถุน้อยแต่ได้ประโยชน์นอกประสงค์ ยกตัวอย่าง เช่น บาตรใบเดียวสามารถใช้ใส่อาหารฉันก็ได้ ตักน้ำดื่มก็ได้ ตลอดจนเก็บบริวารอย่างอื่น เช่น เข็ม มีด โคน เป็นต้น

๑.๓) เป็นผู้นำในด้านหลักธรรม พระสงฆ์จะสอนให้นำธรรมะแต่ละข้อไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เหมาะสมแก่กรณี เช่น ในการแสวงหาทรัพย์ ก็สอนให้รู้จักขยันหมั่นเพียรและแสวงหามาโดยสุจริต ส่วนในการใช้สอยทรัพย์ ก็สอนให้รู้จักแบ่งทรัพย์ที่หามาได้ส่วนหนึ่งเลี้ยงตนเองและครอบครัว อีกส่วนหนึ่งแบ่งปันแก่ผู้ยากไร้ นอกจากนี้ให้รู้จักใช้ทรัพย์นั้นเป็นส่วนในการสร้างคุณประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมด้วย

๒. พัฒนาทางด้านจิตใจ คือ ยกระดับจิตวิญญาณของชาวบ้านให้สูงขึ้น

๒.๑) เป็นผู้ให้ศิลปวิทยา คือ คอยสั่งสอนชาวบ้านให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสรรพวิทยาการต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม สมัยก่อนนั้นพระสงฆ์เป็นครูสอนศิลปวิทยาทุกแขนงให้แก่ประชาชน รวมถึงพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงด้วย เพราะบทบาทในด้านการให้การศึกษาคอยอยู่ในความดูแลของพระสงฆ์ พระสงฆ์ จึงสามารถแนะนำและตักเตือนหรือยับยั้งการกระทำอันลุ่มหลงโศกจริตและโมหจริตของผู้มีอำนาจได้ ในสมัยนี้ถึงพระสงฆ์จะมีได้เป็น “ครู” ของประชาชนโดยตรง แต่ก็สามารถให้คำแนะนำตักเตือนหรือยับยั้งมิให้ประชาชนประพฤติชั่วได้

๒.๒) เป็นผู้ชี้แนะและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม พระสงฆ์เป็นมิตรที่ดีและคอยกระตุ้นให้ประชาชนเสริมสร้างคุณธรรมให้เกิดมีในตนเองจะส่งผลถึงสังคมส่วนรวม ซึ่งบทบาทในด้านนี้กล่าวโดยสรุปดังนี้

๒.๓) ให้ประชาชนงดเว้นจากการกระทำสิ่งที่เศร้าหมอง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ผิดในกาม พุดเท็จและดื่มสุราเมรัย

๒.๔) ให้งดเว้นจากความลำเอียงเพราะรัก เพราะชัง เพราะเขลา

๒.๕) ให้หลีกเลี่ยงการคบมิตรเทียมให้คบแต่มิตรแท้

๒.๖) ให้รู้จักขยันหาทรัพย์โดยสุจริตและชอบธรรม

๒.๗) ให้ปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามฐานะและความสัมพันธ์ทางสังคม

๒.๘) ให้รู้จักสงเคราะห์หรือรู้จักยึดเหนี่ยวน้ำใจคน ไว้ด้วยสามัคคี

ปัจจุบันจะเห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ แต่ยังคงขาดความเป็นเอกภาพ อีกทั้งรูปแบบและเนื้อหาในการนำเสนอยังไม่เป็นที่น่าสนใจ ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ขาดประสิทธิภาพ ในขณะที่สื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์กำลังเป็นที่จับตามองว่าจะนำมาใช้ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกในหมู่บ้านของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๒) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ หมู่บ้าน ๑ หมู่บ้าน จำนวน ๑๒๑ คน โดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการจัดประชุมกลุ่มย่อย พร้อมกับนำข้อมูลมาวิเคราะห์ที่สามารถสรุปผลการวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่ผ่านมา มีรูปแบบ วิธีการที่หลากหลายสิ่งที่ค้นพบใหม่จากการไปศึกษาวิจัย คือชาวบ้านมีความรักและหวงแหนในหน้าที่ในการพิทักษ์พระพุทธศาสนามากขึ้น จากเดิมงานวิจัยที่ผ่านมาชาวบ้านชุมชนบนพื้นที่สูงถือว่าหน้าที่ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการดูแลศาสนสถานเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์เป็นส่วนมาก ชาวบ้านเพียงแค่ให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น

ต่อมามีการพัฒนาวิธีการในการเผยแผ่มากขึ้น โดยการสนับสนุนให้ชุมชนแต่ละชุมชนเลือกคนที่มีศักยภาพเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านให้เป็นแกนนำชาวพุทธ นอกจากนั้นมีการจัดตั้งเครือข่ายชุมชนธรรมจาริก ที่จะทำหน้าที่ช่วยเหลืองานพระศาสนา ขบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลาย มีการประชุมระดมความคิดเห็นถึงสภาพปัญหาของแต่ละชุมชน พร้อมทั้งหาสาเหตุ แนวทางการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกนกลาง กิจกรรมที่ปรากฏเด่นชัด คือ การจัดกิจกรรมบุญสังฆจร การทำวัตรสังฆจร การประชุมแกนนำสังฆจร การจัดรายการผ่านวิทยุชุมชน การเยี่ยมผู้ป่วยและผู้สูงอายุ การเป็นที่ปรึกษาปัญหาในการดำเนินชีวิต การรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีด้านการแต่งกาย ภาษาเขียน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายและต่างชุมชนกระบวนการทำงานเน้นเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ออกเยี่ยมเยียนชาวบ้าน สามารถที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทุกเพศทุกวัย

จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริกที่มีกระบวนการรูปแบบที่หลากหลายดังกล่าว พบว่าได้สร้างความสนใจให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในการเข้าร่วมกิจกรรม

ทางพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้นของแต่ละอาศรม ขอบ่งชี้ถึงผลฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเด่นชัดหลายประการ เช่น ชุมชนร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ มีความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีความรักและความรู้สึกเป็นเจ้าของในศาสนสถาน และมีแกนนำชาวพุทธที่เป็นตัวแทนจากแต่ละชุมชนเข้ามามีบทบาท ในการสนับสนุนการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมทั้งรู้จักปกป้องพระพุทธศาสนาด้วย โดยในพื้นที่เป้าหมายทั้ง ๗ หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๖๐๖ ครอบครัว จำนวน ๔๒๖ ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ ๙๖ เข้าพิธีกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ยึดมั่นในพระรัตนตรัยพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ตลอดชีวิต

๕.๒ การอภิปรายผล

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกมีแนวทางการทำงานมีความสอดคล้องกับแนวคิดบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาด้านสภาวะความเป็นผู้นำของชุมชน มีการพัฒนาวัตถุและจิตใจควบคู่กันไปสร้างอาศรมให้เป็นจุดศูนย์กลางด้านจิตใจ การอบรมศีลธรรมจริยธรรมและเป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดเป็นสถานที่จัดกิจกรรมให้กับชุมชนและหน่วยงานต่างๆ นอกจากนั้นมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน การสงเคราะห์ การให้คำปรึกษากับผู้ได้รับความเดือดร้อน การเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในปัจจุบันบทบาทหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกต้องทำงานในเชิงลึกมากขึ้น เนื่องจากความสลับซับซ้อนและปัญหาของชุมชนมีมาก โดยเฉพาะวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ค่านิยมทัศนคติ ความฟุ้งเฟ้อ ทำให้ชุมชนประสบปัญหาทั้งร่างกายและจิตใจ พระบัณฑิตอาสา พระธรรมจาริกต้องคอยเตือนสติปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนกลับมาดูตัวเองเห็นความสำคัญในด้านวัฒนธรรม ประเพณี มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ก้นภูมิปัญญาของปราชญ์ชุมชนมาถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลังได้รับรู้ เพื่อให้มีการสืบทอดสิ่งดีงามของตนเองมิให้สูญหาย

สิ่งที่พบในการศึกษาการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง นับว่ามีความสอดคล้องแนวคิดการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง คือการที่พระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ชุมชนบนพื้นที่สูงเกิดความเข้าใจในหลักธรรม พิธีกรรมของพระพุทธศาสนา สร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติในหมู่บ้านตามเขตชายแดน ปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนมีความรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ได้ประสานความร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมอาชีพให้ชุมชนมีรายได้ นอกจากนั้นมีการส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรมให้กับสถานศึกษาอบรมศีลธรรมให้กับชาวบ้านโดยใช้ช่องทางในวันสำคัญศาสนาและประเทศชาติและโอกาสต่างๆ จนทำให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม พิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนาจนสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม แต่เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบทุกภูมิภาคทำให้วิถีชีวิตของชุมชนบน

พื้นที่สูงได้รับผลกระทบด้วย การทำงานพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบกระบวนการ กลวิธีที่หลากหลาย พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองและผู้อื่น

การศึกษาวิจัยพบว่าการทำงานของพระบัณฑิตอาสาฯ และพระธรรมจาริก มีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีในการพัฒนาชุมชน คือการเข้าชุมชนมีการศึกษาบริบทชุมชน ข้อมูลด้านประชากร ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพปัญหาของชุมชนแล้วมาปรับใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเข้าสู่ชุมชนมีการไปหาผู้นำปราชญ์ชุมชนในการสร้างความผูกพันและความไว้วางใจกัน มีการปรึกษาหารือถึงทิศทางในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม โดยทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดวางแผนงานตามความต้องการ และให้ทุกคนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของความคิด จากการมีส่วนร่วมทั้งการคิดค้นปัญหา การวางแผนแก้ปัญหา การดำเนินงานและการติดตามประเมินผล ทำให้การจัดกิจกรรมของอาศรมประสบความสำเร็จมากขึ้น เนื่องจากชุมชนให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรม ซึ่งในอดีตการทำงานขาดกระบวนการมีส่วนร่วมน้อยทำให้พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกคิดมาก เหนื่อยมาก ใช้งบมาก แต่ประสบความสำเร็จน้อย เนื่องจากชาวบ้านไม่เกิดการเรียนรู้และไม่สามารคิดเองได้ หากปราศจากการชี้แนะจากพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

สิ่งที่ค้นพบในการศึกษาด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน นับว่ามีความสอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ คือ ตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นการปรากฏของบุคคลเอกของโลก เป็นการอุบัติเพื่อความสุข ความเกื้อกูล และเพื่อสงเคราะห์แก่ชาวโลก และเพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย หลักจากมีการแสดงพระธรรมเทศนาทำให้สาวกได้มีดวงตาเห็นธรรมตามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วส่งไปประกาศพระศาสนาจาริกเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อคนหมู่มาก เป็นการอนุเคราะห์แก่ชาวโลก ไปที่ละหนึ่งรูป มีการแสดงธรรมอันไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกได้ยึดถืออุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงโดยอยู่ประจำอาศรมแห่งละหนึ่งรูป ได้ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนชาวบ้านให้ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยใช้ช่องทางการอบรมศีลธรรมในวันสำคัญ การออกไปเยี่ยมเยียน การสอนในสถานศึกษา จึงทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเข้าใจในหลักธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

จากการศึกษาทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่าพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมมากขึ้น ในอดีตการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับชุมชนบนพื้นที่สูงขาดกระบวนการมีส่วนร่วมน้อยทำให้พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกคิดมาก เหนื่อยมาก ใช้งบมาก แต่ประสบความสำเร็จน้อย เนื่องจากชาวบ้านไม่เกิดการเรียนรู้และไม่

สามารถคิดเองได้ หากปราศจากการชี้แนะจากพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จากบทเรียนการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จึงมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงานเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมมากขึ้น มีการปรึกษาหารือถึงทิศทางในการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดวางแผนงานตามความต้องการและให้ทุกคนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของความคิด จากการมีส่วนร่วมทั้งการคิดค้นปัญหา การวางแผนแก้ปัญหา การดำเนินงานและการติดตามประเมินผล ทำให้การจัดกิจกรรมของอาศรมประสบความสำเร็จมากขึ้น เนื่องจากชุมชนให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรม ต่างจากอดีตที่การทำงานขาดกระบวนการมีส่วนร่วมน้อยทำให้พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกคิดมาก เหนื่อยมาก ใช้งบมาก แต่ประสบความสำเร็จน้อย เนื่องจากชาวบ้านไม่เกิดการเรียนรู้และไม่สามารถคิดเองได้ หากปราศจากการชี้แนะจากพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

สิ่งที่พบจากการศึกษาสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารและเทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกใช้ทฤษฎีการสื่อสารจากเดิมพระสงฆ์จะเป็นผู้สื่อสารเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากพระเหล่านี้เป็นชาวพื้นราบ ไม่สามารถสื่อสารกับชาวบ้านเป็นภาษาท้องถิ่นได้ โดยเฉพาะชาวบ้านตั้งแต่อายุ ๔๐ ปีขึ้นไป จึงต้องให้เปลี่ยนบทบาทผู้สื่อสารจากพระสงฆ์เป็นแกนนำแทนพระสงฆ์ เวลาที่มีการบรรยายธรรมแต่ละครั้งต้องมีคนแปลจากภาษาไทยมาเป็นภาษาถิ่นทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ สนใจและเกิดความเข้าใจในหลักธรรม พิธีกรรมของพระพุทธศาสนามากขึ้น นอกจากนั้นได้มีการตั้งกลุ่มยุวพุทธและศิษย์วัดไว้เป็นล่ามในการแปลสิ่งที่พระพูดให้กับชาวบ้านเข้าใจ สำหรับสารหรือหลักธรรมใช้หลักธรรมที่ง่าย พูดเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องไกลตัว ยกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ประเทศชาติ มาประยุกต์กับหลักพุทธธรรม เพื่อให้ชาวบ้านเห็นภาพมากขึ้น โดยอาศัยช่วงที่เป็นวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนาหรือวันสำคัญของประเทศชาติ ตลอดช่วงที่ไปออกเยี่ยมชุมชน การร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยได้ต้นไม้ ลานบ้าน หรือในบ้านหรือช่วงเวลาที่บ้านได้รับความเดือดร้อนก็ได้สอดแทรกหลักธรรมเสริมสร้างกำลังใจ มีการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายและหลักธรรม เพื่อให้มีความเหมาะสมกับวัยและสถานการณ์ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจสามารถที่จะนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการครองชีพอย่างมีความสุข

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้ใช้ช่องทาง กลวิธีที่หลากหลาย เช่น การจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรม ศิลธรรม จริยธรรม เป็นการปลูกฝังความดีให้กับเด็กเยาวชน บรรยายธรรมเนื่องในวันสำคัญของชาติและศาสนา การสอนศีลธรรมในสถานที่ศึกษา เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณงามความดีให้กับนักเรียนตั้งแต่เยาว์วัย การจัดบรรยายธรรมะผ่านเสียงตามสายโดยให้แกนนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยสื่อสารเป็นภาษาถิ่นเป็นการกล่อมจิตใจให้ชาวบ้านได้รับรู้

หลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ การจัดกิจกรรมธรรมสัง្កจร เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติในชุมชนที่ไม่มีพระธรรมจาริกได้มีโอกาสดับรับฟังหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและเป็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง การทำวัตรสัง្កจร เป็นการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกเป็นการเข้าสู่ชุมชน โดยให้คนที่ไม่สามารถเข้าวัดฟังธรรมได้ ได้มีโอกาสสนทนากับพระสงฆ์ สร้างขวัญและกำลังใจ ตลอดถึงความเป็ นสิริมงคลให้แก่ผู้อยู่อาศัย การสงเคราะห์ผู้เดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ เด็กพิการ กำพร้า หรือชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนด้านปัจจัย ๔ การสงเคราะห์เป็นการสร้างบารมีให้แก่ผู้สงเคราะห์ได้เป็นอย่างดี

การบรรยายธรรมผ่านวิทยุชุมชนเป็นการกระจายสิ่งดี ๆ เป็นการสร้างโอกาสให้กับคนทุกกลุ่มทุกวัยทุกอาชีพ ทุกศาสนาได้ศึกษาเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะมีกลุ่มแกนนำชาวพุทธแต่ละชุมชนมาร่วมจัดรายการนับว่าเป็นการสร้างรากฐานให้กับพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง การเลือกแกนนำชาวพุทธชุมชนละ ๒ คน โดยการคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติความเป็นผู้นำและเป็นที่เคารพนับถือของชุมชนมีหน้าที่ในการดูแลทรัพย์สินและศาสนสถานและประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเพราะแกนนำทุกคนผ่านกระบวนการอบรมเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นกระบอกเสียงแจ้งข่าวสารให้กับชุมชนของตนและการบริหารจัดการอาศรมเป็นการช่วยเหลืองานพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสา ตลอดถึงช่วยปกป้องพระพุทธศาสนาไม่ให้ถูกทำลายหรือถูกต่างศาสนามาคุกคามหมิ่นเหยียบหยามในขณะเดียวกันก็ไม่ไปคุกคามหมิ่นเหยียบหยามศาสนาอื่น

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นการประกาศผลความสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ชาวบ้านที่มีความศรัทธาเลื่อมใสยอมรับในพระรัตนตรัย มีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดชีวิต การปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่พระบัณฑิตอาสา พระธรรมจาริกอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ ความจริงในชีวิตอย่างมีเหตุผลผล ทำให้ชาวบ้านได้มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อเดิมกับวิถีธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความใกล้เคียงกัน ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมจารีตประเพณีของความเป็นกะเหรี่ยง จึงทำให้การเข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะเกิดจากความต้องการและความสมัครใจ

การร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมชุมชน เช่น งานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานผูกข้อมือประจำปี ซึ่งงานเหล่านี้ในอดีตไม่มีพระสงฆ์เข้ามาร่วมเพราะเป็นหน้าที่ของหมอผีหรือ “ฮีโง” ที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม แต่พระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมดังกล่าวเพื่อสอดแทรกหลักพุทธธรรมให้เข้ากับวัฒนธรรมชุมชน จนในที่สุดชาวบ้านให้การยอมรับให้พระสงฆ์เข้ามาบพทาในงานศพในการสวดอภิธรรม

การแสดงธรรมในงานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ให้พระสงฆ์ไปสวดถอน เจริญพระพุทธมนต์ งานผูก
ข้อมือ ให้พระสงฆ์เข้ามีบทบาทในการให้ความรู้แก่เยาวชน เป็นต้น

ผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกใน
ระยะเวลา ๔๕ ปี และพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ระยะเวลา ๑๐ ปี พบว่าในพื้นที่ที่วิจัยได้ผล
สัมฤทธิ์เป็นอย่างดี แม้ว่าชุมชนแต่ละมีความเชื่อดั้งเดิม มีการประกอบพิธีบูชา บวงสรวงเลี้ยงผี
บรรพบุรุษและผีเจ้าที่ เพราะเชื่อว่าผีหรือดวงวิญญาณเหล่านี้สามารถให้ทั้งความสุขและทุกข์แก่ตน
และครอบครัวได้ แม้ว่ามีตัวแปลสำคัญคือมีมิชชันนารีมาเผยแผ่ศาสนาทำให้มีการเปลี่ยนศาสนาไป
ส่วนหนึ่งแต่พระธรรมจาริกยังสร้างความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพราะศาสนาดั้งเดิม
กับพระพุทธศาสนามีการปฏิบัติที่ใกล้เคียงกันสามารถบูรณาการพิธีกรรมตามความเชื่อ จารีต
ประเพณี วัฒนธรรมของความเป็นกะเหรี่ยงได้ ต่างจากศาสนาอื่นที่ต้องละทิ้งจารีต ประเพณี
พิธีกรรมอย่างสิ้นเชิง สังเกตว่าพื้นที่ในการทำวิจัยชุมชนมีทั้งนับถือศาสนาพุทธร้อยละ ๗๑ นับถือ
ความเชื่อดั้งเดิมร้อยละ ๒๗ และศาสนาคริสต์ร้อยละ ๗

การเปลี่ยนศาสนามีสาเหตุเพราะคิดว่า การเลี้ยงผี แต่ละประเภทมีความยุ่งยากและต้อง
ปฏิบัติให้ถูกต้อง เพราะหากทำผิดพลาดจะทำให้ดวงวิญญาณมาลงโทษที่รุนแรง เช่น การเจ็บไข้ได้
ป่วยอย่างไม่รู้สาเหตุหรืออาจมีผลทางประสาทบางคนถึงกับบ้าไม่สามารถดูแลตนได้ ซึ่งอาจเป็น
หัวครอบครัวหรือคนในครอบครัวคนในคนหนึ่งที่มีจิตใจไม่เข้มแข็งหรือที่เรียกกันว่าขวัญอ่อน
นอกจากนั้นการเลี้ยงผีแต่ละครั้งต้องมีลูกหลานอยู่อย่างพร้อมหน้าพร้อมตาขาดคนใดคนหนึ่งไม่ได้
ปัจจุบันลูกหลานออกจากบ้านในการ ไปศึกษาเล่าเรียนหรือไปขายแรงงานอยู่กับคนละทิศทาง การ
มารวมตัวให้พร้อมเพียงเป็นเรื่องที่ยาก กอปรกับต้องเลี้ยงหมู ไก่ เป็นของตนเอง หากไม่มีหมู หรือ
ไก่ ต้องไปหาซื้อจากคนอื่น เจ้าของสัตว์ต้องมีความสมบูรณ์ทางครอบครัว คือไม่ใช่ คนกำพร้า หรือ
หย่าร้างกัน สิ่งสำคัญปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่สามารถที่จะประกอบพิธีการเลี้ยงผีได้ บางคนคิดว่ามี
ขั้นตอนยุ่งยาก เสียเวลา หรือบางคนบอกว่าเป็นการเชื่อที่มงาย ไม่มีเหตุผล จึงเกิดการเปลี่ยน
ศาสนาเกิดขึ้น

อีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเชื่ออย่างมั่นคงต่อความเชื่อดั้งเดิม ไม่ยอมที่จะเปลี่ยนศาสนา แม้ว่าจะ
มีผู้มาเผยแผ่ศาสนาของฝ่ายศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ก็ตาม สาเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ หนึ่งมี
จิตใจที่ลึกลับไม่มั่นใจ กล่าวคือเมื่อเปลี่ยนศาสนาอื่นแล้ว ผีบรรพบุรุษจะโกรธเคือง สร้างความ
เดือดร้อนหรือเจ็บป่วยให้กับคนในครอบครัวหรือมีผลกระทบด้านจิตใจ จนบางคนถึงกับบ้าหรือพูด
ไม่ได้เป็นต้น ประการที่สอง ต้องสืบทายาทของผู้นำในการประกอบพิธี เพราะการสืบทายาทผู้หมอบ
ผี หรือ “ฮีโง” ต้องเกิดการจากการแต่งตั้งโดยสายเลือดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่สามารถที่จะคัดเลือกคนอื่น
ที่ไม่เป็นสายเลือดมาทำหน้าที่นี้ได้ ด้วยเหตุนี้กลุ่มคนกลุ่มนี้ไม่สามารถเปลี่ยนศาสนาอื่นได้ จึง

จำเป็นต้องมั่งคั่งในความเชื่อดั้งเดิม หรือบางคนหนีความวุ่นวายยุ่งยากแล้วหันไปนับถือศาสนาอื่น เพื่อเป็นการหนีความเชื่อดั้งเดิม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะต่อโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

๑) ด้านนโยบาย โครงการพระธรรมจาริกมีประสบการณ์ในการทำงานมาก โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ควรที่นำบทเรียนการทำงาน มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เป็นองค์ความรู้ปรับใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน มีการกำหนดรูปแบบการทำงานกับชุมชนบนพื้นที่สูง

๒) ด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ต้องเป็นที่ยอมรับทั้งจากชุมชนและบุคคลทั่วไป เพราะพระธรรมจาริกในฐานะเป็นพระนักเผยแผ่ต้องพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานกับชุมชน อาศรมต้องเป็นจุดศูนย์กลางของจิตใจ พระธรรมจาริกต้องพัฒนาความรู้ ู้แจ้ง ู้จริง มีสถานะความเป็นผู้นำ ทั้งคุณวุฒิ วิทยุฒิ มีภูมิรัฐภูมิธรรม พระพุทธศาสนามีจุดเด่นในด้านการพัฒนาจิตใจ ควรมีการจัดการอบรมพัฒนาจิตใจให้กับพระธรรมจาริกอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

๓) ด้านความรู้บริบทชุมชน ควรมีการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่เข้าโครงการ เพื่อสอบถามข้อมูลของแต่ละรูปว่ามีความรู้ความสามารถในเรื่องใด เพราะต้องทำงานในท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอดถึงการประเพณีปฏิบัติ การวางตัวที่เสมอต้นเสมอปลาย การเข้ามาเป็นพระธรรมจาริก ต้องมาด้วยจิตอาสา มีอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๔) ด้านการติดตามนิเทศและหนุนเสริม ควรมีการติดตาม หนุนเสริมการทำงาน เพื่อรับฟังผลการทำงานที่ผ่านมา ปัญหาอุปสรรค พร้อมทั้งหาทางในการแก้ไขปัญหามีส่วน การติดตามนิเทศ ต้องไม่เป็นการไปจับผิด คุกคาม หรือติเตียนอย่างรุนแรง ควรเป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ ให้การเสนอแนะอย่างจริงจัง นำสิ่งที่ผิดพลาดมาแก้ไขและเป็นการเสริมสร้างกำลังใจในการทำงาน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะต่อโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

๑) ด้านนโยบาย โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ มีบทบาทในการบริการวิชาการแก่สังคม งานผลิตศาสนทายาทและพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร ควรที่จะมีบทบาทต่องาน โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา อยู่ ๒ ส่วน คือ

๒) การพัฒนาบุคลากร นำที่จะมีหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพให้การพระนิสิตเกี่ยวกับเทคนิค กระบวนการ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการเข้าชุมชน ที่ผ่านมีความรู้ทางทฤษฎี แต่ไม่สามารถที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้ ขาดประสบการณ์ เทคนิค วิธีการในการประยุกต์ให้เหมาะสมกับ

สถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม พระนิสิตบางรูปขาดความมั่นใจในตนเอง สภาวะความเป็นผู้นำ อุดมการณ์ในการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ภูมิรัฐภูมิธรรม การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมแต่ละชนเผ่า

๓) ด้านการจัดสวัสดิการให้พระบัณฑิตอาสาฯ เช่น สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล สวัสดิการทุนการศึกษาต่อและศึกษาดูงาน รวมทั้งการเพิ่มค่านิตยภัตตามประสบการณ์และอายุการทำงานของแต่ละรูป

๔) การสร้างศาสนทายาท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรส่งเสริมให้กุลบุตรกุลธิดาของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้มีโอกาสทางการศึกษา ในระดับอุดมศึกษาและมีทุนการศึกษานับสนับสนุน ทำให้เยาวชนสนใจในการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนามากขึ้นและจะเป็นศาสนทายาทที่สำคัญในการช่วยเหลืองานพระพุทธศาสนาในอนาคต

๕) การสร้างภาคีเครือข่ายการทำงาน ควรมีการจัดทำโครงการร่วมกับภาคี หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการพัฒนาทั้งวัตถุและจิตใจให้กับชุมชนบนพื้นที่สูง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะต่อโครงการพระบัณฑิตอาสาฯและโครงการพระธรรมจาริก

โครงการพระบัณฑิตอาสาฯ และโครงการพระธรรมจาริกมีเป้าหมาย เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เป็นโครงการที่หนุนเสริมพื้นที่การทำงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีการขยายพื้นที่ให้กับครอบครัวหมู่บ้านชนเผ่ามากขึ้น จากการทำงานร่วมกันที่ผ่านมามีประเด็นที่จะต้องจัดเวทีเสวนาหลายประเด็น จึงขอเสนอแนะประเด็นการทำงาน ดังนี้

๑) การกำหนดแผนและนโยบาย แผนการปฏิบัติการ โดยเฉพาะนโยบายภาคสนาม ควรที่มีการประชุมร่วมกันระหว่างพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาฯ ในการกำหนดแผนงานการทำงานที่ชัดเจน เพราะที่ผ่านมาขาดกระบวนการกำหนดแผนงานอย่างมีส่วนร่วม ไม่ควรที่ใ้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมากำหนดแล้วสั่งการในแต่ละวัน เพราะนโยบายรายวัน ยากแก่กันลงมือปฏิบัติให้บังเกิดผลได้ ควรที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ คิดแผนงาน การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติ ประเมิน และการได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน พร้อมทั้งลงมือสู่การปฏิบัติในภาคสนาม มีการติดตามหนุนเสริม รับฟังปัญหาการทำงานในพื้นที่และให้การเสนอแนะในการทำงานกับคนทำงานอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง

๒) การประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ โทรทัศน์ เพื่อช่วยเผยแพร่งิจกรรมภาคสนามและประชาสัมพันธ์ในหลายๆ ภาคส่วนทั่วประเทศ

๓) การสร้างขวัญและกำลังใจ ค่านิตยภัตแต่ละเดือนน้อย เพราะสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งด้านการครองชีพ ความเป็นอยู่ ทำให้ภัตตาหารที่ถวายเพียงเดือนละ ๒,๒๐๐บาท/เดือน ไม่

เพียงพอต่อการครองชีพ ควรมีการทบทวนการถวyc่านิตยภัตใหม่ โดยปรับขึ้นให้มีความเหมาะสมกับวุฒิการศึกษา หรือผลงานของแต่ละรูป

๕.๖.๔ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

๑) การศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าชุมชนบนพื้นที่สูง โดยแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันทั้งวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ เพื่อเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบูรณาการการพัฒนา ชุมชนบนพื้นที่สูงให้มีความสอดคล้องกันในแต่ละท้องถิ่น

๒) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงมาเป็นระยะเวลานาน ควรมีการประเมินผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าว่าแต่ละชุมชนมีความพึงพอใจมากน้อยเพียงใด หรือการจัดการความรู้ที่ผ่านมามีปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม

๓) ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความหลากหลายทางความเชื่อ แต่ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อีกจำนวนหนึ่งที่มีความมั่นคงในความเชื่ออย่างไม่เปลี่ยนแปลง หากจะให้กลุ่มเหล่านั้นมาแสดงตนเป็นพุทธมามกะยอมรับในพระพุทธศาสนา ยึดมั่นในพระรัตนตรัย มีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ควรมีเทคนิค กระบวนการอย่างไร และศึกษาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงศาสนาเนื่องสาเหตุอะไรและมีความแตกต่างจากความเชื่อดั้งเดิมอย่างไร

๔) พระสงฆ์ที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีข้อจำกัดหลายประการ จะทำอย่างไรที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง ครอบคลุม เข้าถึงกลุ่มคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสถานที่ได้ น่าจะมีการสร้างแกนนำเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กรมศาสนา หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ.พี กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๕.

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. หลักสูตรนักพัฒนาชุมชนชนก่อนประจำการสำหรับผู้เข้าอบรมที่เป็น อสพ. ๒๕๓๘. (เอกสาร โรเนียวเย็บเล่ม).

กนิษฐา จันททรัพย์ พร้อมคณะ. ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : นันทกานต์กราฟฟิคการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. ชาวเขา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งศิลป์, ๒๕๓๘.

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๔๘.

จีพัฒน์ บุรัตพันธุ์. การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: บางกอก บล๊อค, ๒๕๑๗.

ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์. การสื่อสารระหว่างบุคคล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญผล, ๒๕๓๓.

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคณะ. การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บริษัทการพิมพ์, ๒๕๓๔.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. กลวิธีแนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบพัฒนาชุมชน ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๒๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. เชิงอรรถสังคมในสายตานิเวศวิทยา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

บัวเรศ ประไซโย และคณะ. รายงานการศึกษาโครงการป่าชุมชนประจำปี ๒๕๓๘ เรื่อง การจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรในท้องถิ่น ในแนวทางปฏิบัติงานโครงการพัฒนาป่าชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๓๘.

- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. **อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แปลนพรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.
- ปาลา อรุณวรรักษ์ และคณะ. **ชีวิตบนดอย**. เชียงใหม่ : เวียงพิมพ์การพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธวโร). **พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ นันทพันธ์พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). **การเผยแผ่เชิงรุก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระปลัดสุชาติ สุวาทโก. **คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจบนพื้นที่สูงพระบ้นทิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก)**. เชียงใหม่ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์ พี.ดี, ๒๕๔๘.
- พัฒน์ บุญรัตน์. **การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : บางกอกบลิ๊อค, ๒๕๑๗.
- ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร. **เอกสารการสอนชุดวิชาการการสื่อสาร หน่วยที่ ๒ กระบวนการและบริบทในการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.
- มณฑล ใบบัว. **การสื่อสารเพื่ออุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้ง, ๒๕๔๘.
- แม่นมาศ ชวลิต. **เอกสารการสอนชุดวิชาการการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : บางกอกบลิ๊อค, ๒๕๓๔
- วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. **สรุปทฤษฎีการสื่อสาร**. เชียงใหม่: สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๒.
- วาสนา จันทร์สว่าง และทัศนีย์ อินทรสุขศรี. **การสื่อสารเพื่อชีวิต**. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๒.
- สถาบันวิจัยชาวเขา กองสงเคราะห์ชาวเขา กองวิชาการ. **๓๐ ปี พระธรรมจาริก**. กรุงเทพฯ : กองสงเคราะห์ชาวเขา, ๒๕๓๘.
- สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์,
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. **การประเมินโครงการประชุม : หลักการและการประยุกต์ใช้**. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- สวณิต ยมาภัย. **การสื่อสารของมนุษย์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. อยู่ชายขอบมองรอบความรู้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.
- อาทรพันธ์ จันทรสว่าง. การพัฒนาบุคคล กลุ่ม และชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

ค. รายงานวิจัย/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการค้นคว้าอิสระ

- คะเนิงนิตย์ จันทบุตรและสุบรรณ จันทบุตร. “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕.
- จันทนา จันทรบรรจงและคณะวิจัย. “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแพร่หลักศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา ประเภทการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษา วัดพระธาตุช้างค้ำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน”. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘.
- บัณฑิต บุญศรี. “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.
- ปริศนา พลโยธา. “บทบาทพระสงฆ์ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น”. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี, ๒๕๔๕.
- พระตาล ญาณธโร (สิงห์ทอง). “ทัศนคติและความคาดหวังของเยาวชนชาวเขาต่อบทบาทพระสงฆ์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระปลัดเสนต์ ทุมมาโร และคณะ. “การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาของพระสงฆ์ในชุมชนพื้นที่สูง”. รายงานวิจัย. ศูนย์ทุนอุดหนุนการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาธีระวุฒิ ธีรธมฺโม (โสมเกษตรรินทร์). “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลชั้นนำปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาศีลญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ), “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระครูพิศาลธรรมโกศล”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

รานี อูปรา. “ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนปกากะญอบ้านแม่แฮน้อย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

ศิริทิพย์ สติรสสินและคณะวิจัย, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่หลักศาสนธรรมของวัด ในพระพุทธศาสนา ประเภทการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษา วัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพฯ”. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘.

อังคณา ช่างแก้ว, “การศึกษาอิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีผลต่อพฤติกรรมและ แนวความคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ. ศึกษากรณีเฉพาะวัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาศาสนา เปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘.

ง. บทความ

พระเทพโสภณ. “วันมาฆบูชา”. วารสารพุทธจักร. ปีที่ ๕๘ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๔๗) : ๑๘-๑๙.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. รูปแบบและยุทธศาสตร์การดำเนินงานของวัด. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

จ. เอกสารที่ไม่ใช่สิ่งตีพิมพ์

_____. เอกสารวิชาการ หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. โดยความร่วมมือระหว่าง กรมศาสนาสำนักงานสภาพัฒนาการศรัทธา มูลนิธิซิเมนต์ไทย .กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท เอ.พี กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๕.

_____. เอกสารการสอนชุดวิชา หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, .เอกสารการสอน

Everett M. Rogers with F.F. Shoemaker, Communication of Innovations, ๒d ed. New York, Free

Press, ๑๙๗๑. ชุดวิชาพลศาสตร์การสื่อสาร (Milton Rodeach Beliefs, Attitude and Values. San

Francisco, ---f : Jossey-Bass, ๑๙๗๒, pp.๑๐๕-๑๓๒. สาร หน่วยที่ ๑-๘, .

_____. สรุปรงานพระธรรมจาริก, กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย. ๒๕๒๕.

_____. รายงานผลการดำเนินงานโครงการพระบัพติศนาอาสาพัฒนาชาวเขา . สำนักงานโครงการโครงการพระบัพติศนาอาสาพัฒนาชาวเขา ๒๕๔๕.

- _____ . รายงานผลการดำเนินงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา . สำนักงานโครงการโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ๒๕๕๐.
- _____ . รายงานผลการดำเนินงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา . สำนักงานโครงการโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ๒๕๕๑.
- _____ .สรุปผลงานพระธรรมจาริก, กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย. ๒๕๓๔.

ภาษาอังกฤษ

- Everett M. Rogers with Lynne Svenning, **Modernization among peasants : The Impact of Communication**. New York : Rinehart and Winston, ๑๙๖๕.
- Everett M. Rogers with F.F. Shoemaker, *Communication of Innovations*, ๒d ed. New York, Free Press, ๑๙๗๑.
- Milton Rodeach *Beliefs, Attitude and Values*. San Francisco, Calif : Jossey-Bass, ๑๙๗๒.

สัมภาษณ์

- พระนิคม กิจจสาโร อายุ ๓๒ ปี พรรษา ๑๓ พรรษา พระธรรมจาริกวัดบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๑.
- พระอุดร พระธรรมจาริกอาศรมฯบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๑.
- พระอุดร อุตุตโม พระธรรมจาริกอาศรมฯ บ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๑.
- พระวิรัตน์ สุหุโข พระธรรมจาริกอาศรมฯ บ้านหนองแดง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๕ เมษายน ๒๕๕๑.
- พระมานพ มหายโส พระธรรมจาริกอาศรมฯ บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๒.
- พระศักดิ์กรินทร์ นิสโก อาศรมฯบ้านแม่แคคน้อย ตำบลแม่แคคน้อย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๒.
- พระธงชัย รตินุโร พระธรรมจาริกอาศรมฯบ้านห้วยปู้ ตำบลแม่แคคน้อย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๒.
- นายตอริ เขตเนาว์อนุรักษ์ (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๘๔ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์เมื่อ ๕ เมษายน ๒๕๕๑.

นางโตะโล๊ะ กงมะลิ (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๘ เมษายน ๒๕๕๒.

นายสำโม่ กงมะลิ. (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๗๖ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๘ เมษายน ๒๕๕๑.

นายหม่อโผ ครอบบุญราวี (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๘๒ ปี บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๘ เมษายน ๒๕๕๑.

นายชูพอ ปิ่นเพชรกุล (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๗๔ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๑.

นายอู๋แกลแลมะ เลิศวงศ์รัตนกุล (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๔ บ้านแม่แดดน้อย ต.แม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๑๖ เมษายน ๒๕๕๒.

นายบุญทอง เสพวรรณ (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๗ หมู่ ๔ บ้านแม่แดดน้อย ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ๑๖ เมษายน ๒๕๕๒.

นายนุพา มุทาสุโขไพโรศา (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๗ บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๒.

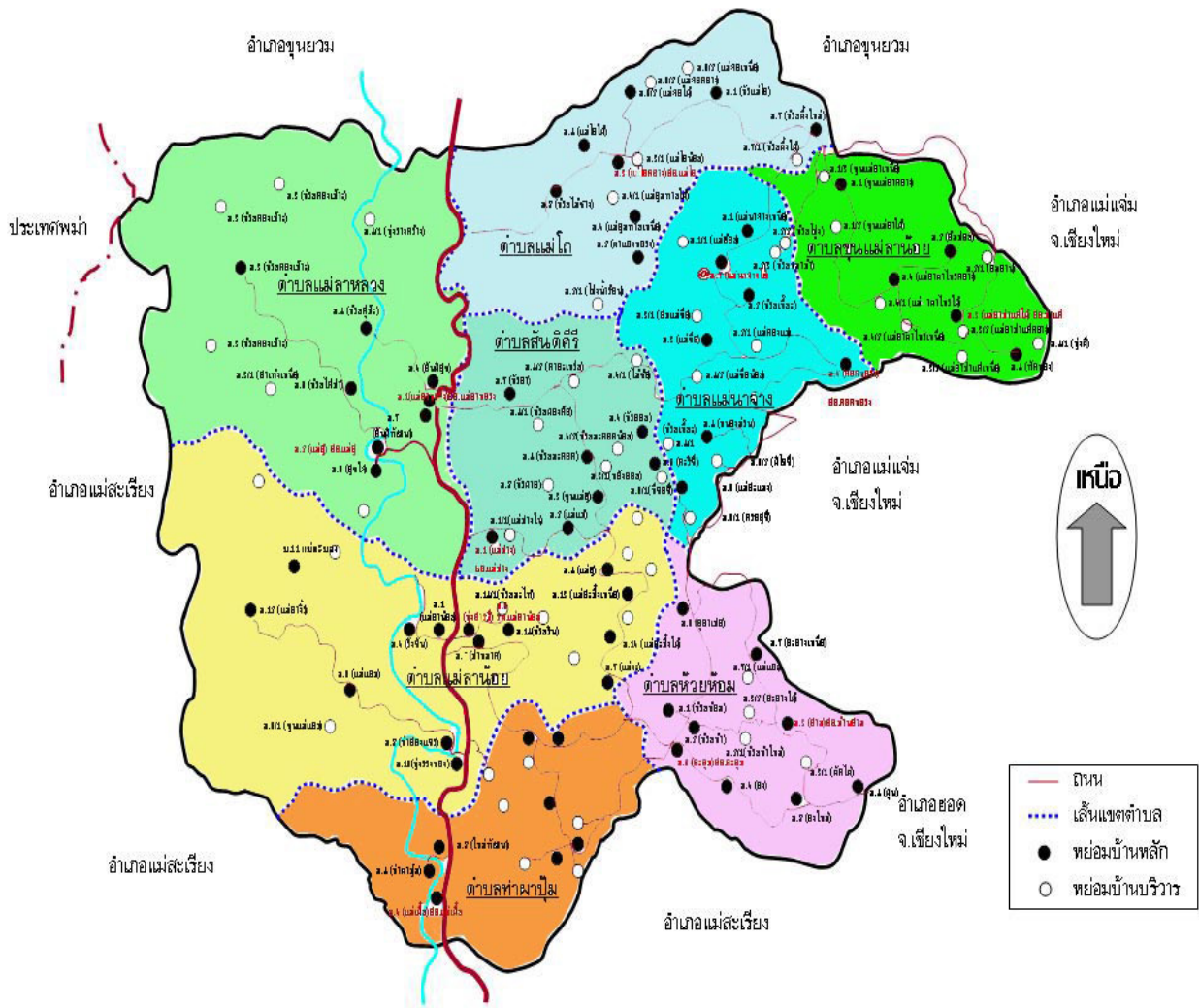
นายณะนะ อนุภพ (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๑ หมู่ ๔ บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๒.

นายวัชพล อรัาศีร์พนา (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๔๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๒ หมู่ ๔ บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๒.

นายวัชพล อรัาศีร์พนา (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๔๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๒ หมู่ ๔ บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๒.

นายบุญเลิศ เก่งการทำ (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๕๔ ปี บ้านที่ ๑๕ หมู่ ๔ บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๒.

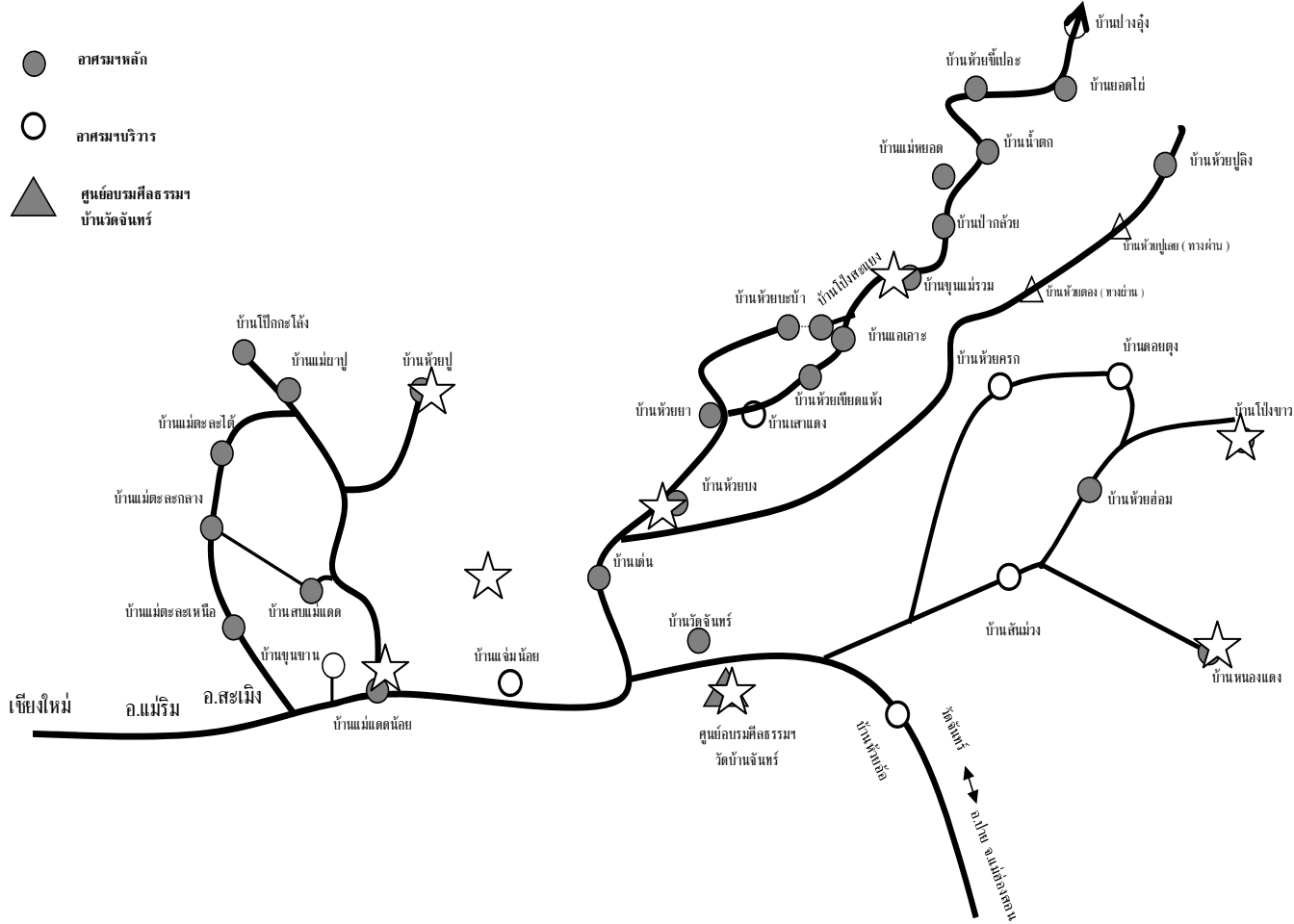
ภาคผนวกที่ ก
แผนที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

แผนที่ 1 แผนที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

แผนที่อำเภอกัลยาณิวัฒนา (พื้นที่การทำวิจัย)

- อาศรมาหลัก
- อาศรมาบริวาร
- ▲ ศูนย์อบรมศีลธรรม
บ้านวัดจันทร์

ภาคผนวก ข
บริบทชุมชนกรณีศึกษา

.....
บริบทชุมชนวัดจันทร์

สภาพภูมิศาสตร์

บ้านวัดจันทร์ (มูเจะคี) เป็นหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยง มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การแต่งกาย ภาษาพูด และภาษาเขียนเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รักความสงบ มีความสัมพันธ์ในเครือญาติอย่างแนบแน่น สภาพทั่วไปของชุมชนตำบลบ้านวัดจันทร์ตั้งอยู่ในขุนน้ำแม่แจ่ม บริเวณหมู่บ้านเต็มไปด้วยต้นสน จำนวนหลายพันไร่ สภาพอากาศในฤดูหนาว อุณหภูมิติดลบเป็นประจำทุกปี ภูมิทัศน์มีเมฆหมอกกระจายในท้องที่ต่างๆ อย่างสวยงาม ซึ่งมีคำขวัญว่า “กัลยาณิวัฒนาสูงสง่า ป่าสนพันปี วัฒนธรรมชนเผ่า พระธาตุเก่าล้ำค่า ทักษาราแหล่งต้นน้ำ งามเลิศล้ำอำเภอนิพนธ์ ”

สภาพการคมนาคม

บ้านวัดจันทร์อยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่แจ่มประมาณ ๔ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ ๑๕๐ กิโลเมตร การคมนาคมเป็นถนนลูกรังการสัญจรไปมามีความยากลำบาก โดยเฉพาะฤดูฝนการสัญจรลำบากมาก เส้นทางเข้าออกวัดจันทร์ มีเส้นทางอยู่ ๔ ทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทาง วัดจันทร์ - สะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ สภาพถนนช่วงวัดจันทร์ ตำบลบ่อแก้วเป็นถนนลูกรัง ที่เหลือจากนั้นเป็นทางลาดยาง มีรถประจำทางวิ่ง วันละ ๒ เที่ยว

เส้นทางที่ ๒ เส้นทาง วัดจันทร์ - ปาย สภาพถนนลาดยางตลอดเส้นทาง ระยะทางประมาณ ๕๐ กิโลเมตร มีรถโดยสารวันละ ๑ เที่ยว

เส้นทางที่ ๓ เส้นทาง วัดจันทร์ - ขุนแม่รวม - แม่นาจร - อำเภอแม่แจ่ม สภาพถนนลูกรัง ระยะทางประมาณ ๑๒๐ กิโลเมตร ไม่มีรถโดยสาร

เส้นทางที่ ๔ เส้นทาง วัดจันทร์ - ห้วยตอง - ห้วยปูลิง - แม่ฮ่องสอน สภาพถนนลูกรัง การสัญจรด้วยยานพาหนะมีความลำบาก ระยะทางประมาณ ๘๐ กิโลเมตร

อาชีพของชุมชน

ชาวบ้านวัดจันทร์ส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนาเป็นหลัก การทำไร่รับจ้างทั่วไปเป็นรอง นอกจากนี้ มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ หมู ไก่ มีทั้งเลี้ยงเพื่อจำหน่ายและทำเป็นอาหารให้กับครอบครัว ชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่เข้ารับข้าราชการ

การศึกษา / ศาสนาในชุมชน

บ้านวัดจันทร์ในอดีตนับถือบรรพบุรุษ คือการบูชาดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีพระธรรมจาริกได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ประชากรส่วนมากเริ่มที่จะนับถือพระพุทธศาสนา โดยการเข้าร่วมพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ปฏิญาณตนที่จะยึดเอาพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต โครงการพระธรรมจาริกจึงเป็นผู้จัดพิธีดังกล่าวให้ ปัจจุบันบ้านวัดจันทร์มีจำนวนประชากรจำนวน ๑๐๖ ครัวเรือน จำนวน ๑๒๙ ครอบครัว จำนวนประชากรชาย ๒๕๒ คน จำนวนประชากรหญิง ๒๗๕ คน รวมประชากรทั้งสิ้น ๕๒๗ คน นับถือพระพุทธศาสนา ๑๒๔ ครอบครัว นับถือศาสนาคริสต์ ๓ ครอบครัว

ประวัติความเป็นมาของวัดจันทร์

วัดจันทร์เป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดในเขตตำบลบ้านจันทร์ แต่ไม่สามารถที่จะทราบแน่ชัดว่าตั้งขึ้นเมื่อใด แต่สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นมานานกว่า ๓๐๐ ปี ที่ผ่านมา สาเหตุที่ชื่อว่า “ วัดจันทร์ ” จากการให้สัมภาษณ์ของนายตอริ เขตเนาว์อนุรักษ์^๑ ชาวบ้านผู้อาวุโสในชุมชนเล่าว่า บ้านวัดจันทร์ ซึ่งเดิมที่เป็นหมู่บ้านที่ไม่มีชื่อ แต่ที่เรียกวัดจันทร์ตามประวัติศาสตร์เล่าสืบต่อๆ กันมาคือ มีคนชื่อ “ จันท์ ” เป็นชาวล้านนา ที่ถูกขับไล่ออกจากครอบครัว เพราะทำผิดจารีตประเพณีของตระกูล เดินทางมาเป็นแรมเดือน มาถึงบริเวณบ้านวัดจันทร์เห็นว่าสถานที่แห่งนี้มีทำเลที่เหมาะสมแก่การสร้างหมู่บ้านเป็นอย่างมาก เพราะมีสถานที่กว้างขวางมีสายน้ำแม่แจ่มไหลผ่านทางทิศตะวันออก จึงตัดสินใจที่จะปักหลักอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว ในที่สุดหลังจากมาพักในบริเวณวัดจันทร์ได้ไม่นาน ทางบ้านเมืองล้านนาเกิดอาเพศอย่างร้ายแรง ข้าวยากมากแพ่ง ไม่มีผู้ใดแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยนายจันท์เท่านั้นที่จะทำให้เหตุการณ์สงบลงได้ มารดาต้องให้ทาสบริวารตามนายจันท์ให้กลับเมืองล้านนาอย่างรีบด่วน เมื่อทาสบริวารมารดามาถึงเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองล้านนาจนหมดสิ้น แต่ถูกนายจันท์ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง ในที่สุดทนคำขอร้องไม่ได้ จึงต้องกลับตามคำสั่งมารดา แต่มีข้อแม้ว่า ต้องให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้ระหว่างสองข้างทางก่อน เพื่อมิให้ตัวเองถูกแดดถูกฝน นอกจากนั้นจะกลับบนหลังคน ฝ่ายมารดาต้องให้ทาสบริวารทำตามทีลู่ของตนขอทุกประการ โดยให้มีการปลูกต้นไม้ระหว่างสองข้างทาง และให้คนนอน

^๑สัมภาษณ์ นายตอริ เขตเนาว์อนุรักษ์, (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๘๔ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์เมื่อ ๘ เมษายน ๒๕๕๑

เรียงกันให้นายจันทร์เดินข้ามจนสิ้นสุทธระยะทาง สุดทำนายจันทร์ก็เดินทางกลับเมืองล้านนา เพื่อแก้ไขปัญหามันเมือง ด้วยเหตุนี้จึงเรียกบริเวณหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านวัดจันทร์” ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา^๒

จากนั้นมีชนเผ่าลัวะ ที่มานุกเบิกสร้างหมู่บ้านอย่างไม่เป็นเป็นทางการ มีการปักที่อยู่ ในท้องที่ต่างๆ พร้อมทั้งแบ่งกันเป็นกลุ่มในการสร้างวัด จากนั้นมีการโยกย้ายสถานที่อยู่ จึงทำให้ วัดและพระเจดีย์หลายแห่งที่ขาดการดูแลรักษา ทำให้ต้องกลายเป็นวัดร้างและเหลือฐานพระเจดีย์ ในบริเวณวัดจันทร์^๓ นอกจากนั้นนายสำโม่ กงมะลิ บอกเล่าว่า จากนั้นมีชาวบ้านจากเขตจังหวัด แม่ฮ่องสอนเข้ามาตั้งรกรากไม่ทีหลัง แต่นับวันมีการย้ายเข้ามามากขึ้น การตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณ ใกล้กัน เพราะสมัยนั้นทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มีสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะเสือ ที่มาสร้างความเดือดร้อนโดยจับสัตว์ของชาวบ้านกินเป็นประจำ ทำให้ชาวบ้านสร้างบ้านเรือนไม่ห่างกันนัก

นายหม่อโพ ครอบบุญราวี เล่าเสริมว่าบ้านวัดจันทร์มีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นว่า “โข่ค้อทิ” ซึ่งคำว่า โข่ แปลว่า พระเจดีย์ (พระธาตุ) โข่ค้อทิ จึงมีความหมายว่า บ้านดินธาตุ โดยอาศัยพระเจดีย์ที่สร้างในวัดจันทร์เป็นเจดีย์องค์แรก จากนั้นก็สร้างพระเจดีย์ลูกเพิ่มอีก ๒ องค์ องค์แรก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีชื่อท้องถิ่นว่า “โข่ค้อมอ” ลูกองค์ที่ ๒ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีชื่อว่า “พระธาตุจอมแจ้ง” ทั้ง ๓ องค์นั้นสร้างขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน^๔

สมัยก่อนบริเวณวัดจันทร์เป็นป่าทึบ ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เต็มไปด้วยแมกไม้นานาชนิด โดยเฉพาะรอบๆ บริเวณหมู่บ้านเต็มไปด้วยไม้สนจำนวนมากเป็นพันๆ ไร่ แต่บริเวณบ้านวัดจันทร์ มีสถานที่สร้างพระสถูปเจดีย์เก่า ที่ปรักหักพัง ตลอดถึงฐานของโบสถ์และวิหารอยู่หลายแห่ง ที่ชนเผ่าลัวะที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้มาสร้างขึ้นในเขตตำบลบ้านวัดจันทร์ จากนั้นชนเผ่าลัวะก็อพยพโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานอื่น ทำให้วัดจันทร์เป็นหมู่บ้านร้างในที่สุด

ต่อมามีพระธุดงค์อยู่รูปหนึ่งจาริกจากประเทศพม่ามีนามว่า “หลวงพ่อดุตตะมะ” มาเห็นบริเวณวัดจันทร์เป็นสถานที่สงบยิ่งนัก จึงปักกลดบำเพ็ญเพียรภาวนา ขณะนั้นมีชาวบ้านขุนแจ่มน้อย นามว่า พ่ออ้อยคุณลอย กับชาวบ้านห้วยตอง นามว่า พ่ออ้อยคำหมื่น อยู่บ้านห้วยตองเขตอำเภอ

^๒ สัมภาษณ์ นางโละโล๊ะ กงมะลิ, (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์เมื่อ ๕ เมษายน ๒๕๕๑

^๓ สัมภาษณ์ นายสำโม่ กงมะลิ, (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๘๗ ปี บ้านเลขที่ ๗๖ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์เมื่อ ๕ เมษายน ๒๕๕๑

^๔ สัมภาษณ์ นายหม่อโพ ครอบบุญราวี, (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๘๒ ปี บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์เมื่อ ๕ เมษายน ๒๕๕๑

เมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้มาพบหลวงพ่อดุตตะที่นั่นปักกลด ในบริเวณวัดจันทร์ จึงเกิดความศรัทธาเลื่อมใส มาทำบุญถวายทานกับหลวงพ่อดุตตะเป็นประจำ แต่เนื่องจากหมู่บ้านแถมน้อยและห้วยตองอยู่ไกลจากบ้านวัดจันทร์ ประกอบกับการคมนาคมมีความยากลำบาก การมาทำบุญทุกวันย่อมไม่สะดวก จึงได้ตกลงกันว่าจะย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านวัดจันทร์ ตอนแรกมีเพียง ๔ ครอบครัว หลังจากที่ย้ายมาแล้วได้ประกาศเชิญชวนชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงมาช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ โดยมีหลวงพ่อดุตตะ เป็นประธาน หลังจากได้ช่วยกันบูรณะพระเจดีย์ใกล้จะสำเร็จ หลวงพ่อดุตตะก็กล่าวลาชาวบ้าน เพื่อรุดกลับประเทศพม่า และในระหว่างการเดินทางท่านได้เกิดอาพาธอย่างหนักจึงมรณะในระหว่างการเดินทาง

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ พระครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย ได้เดินทางมาทางอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผ่านบ้านเมืองแปง อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ถึงวัดจันทร์ จึงได้มาพักค้างคืนที่วัดจันทร์ เห็นพระธาตุที่สร้างไว้ยังไม่แล้วเสร็จ ยังไม่มีการยกช่อฟ้าเจดีย์ ซึ่งชาวบ้านพยายามยกยอดฉัตรแล้วหลายครั้งแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะมีคนทำนายหรือกล่าวไว้ว่าพระเจดีย์อยู่ในหมู่บ้านกะเหรี่ยง คนที่ยกยอดฉัตรต้องเป็นคนที่มิเชื่อสาขะเหรี่ยงเท่านั้น

เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยมาพักอาศัยในบริเวณวัดจันทร์ จึงนำชาวบ้านมาบูรณะพระเจดีย์ หลังจากที่มีการบูรณะเสร็จสิ้นก็มีการยกยอดฉัตรโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย มีการทำบุญเฉลิมฉลองกัน ๗ วัน หลังจากเสร็จพิธีการยกยอดฉัตร มีชาวบ้านกะเหรี่ยงจากที่ต่างๆ มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก เมื่องานทำบุญพระเจดีย์เสร็จสิ้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยพร้อมกับคณะก็จาริกไปทางอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมา มีพระอินทนน ไม่ทราบฉายา มาอยู่ประจำวัดจันทร์หลายสิบพรรษา ท่านก็เดินจาริกต่อไปทำให้วัดจันทร์ขาดพระจำพรรษาในระยะหนึ่ง ชาวบ้านก็นิมนต์พระกร ไม่ทราบนามสกุล ที่เดินทางจากอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านบ้านศาลาเมืองน้อย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งในสมัยนั้นมีวัดจันทร์วัดเดียวเท่านั้น ในแต่ละปีจะมีชาวบ้านจากตำบลแม่แดด ตำบลแถมหลวงและศรัทธาเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน มาร่วมทำบุญเป็นประจำทุกปีเป็นจำนวนมาก^๕

พระนิคม กิจจุสาโร^๖ พระธรรมจาริกประจำวัดจันทร์เล่าว่า ปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ ทางโครงการพระธรรมจาริกวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดส่งพระธรรมจาริกเข้ามาปฏิบัติงานใน

^๕ สัมภาษณ์ นายชูพอ ปิ่นเพชฌกุล, (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๗๔ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์เมื่อ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๑

^๖ สัมภาษณ์ พระนิคม กิจจุสาโร, อายุ ๗๒ ปี พรรษา ๑๓ พรรษา พระธรรมจาริกวัดบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์ วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๑

วัดจันทร์โดยมี พระอุไร มหาวิโร เป็นพระธรรมจาริกุ่นแรกได้เข้ามาพัฒนาบูรณปฏิสังขรณ์ที่ พักสาลาบำเพ็ญบุญและมีการอบรมศีลธรรมให้แก่ชาวบ้านทั้งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมเบื้องต้น ทำให้ชาวบ้านในตำบลบ้านวัดจันทร์เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มากขึ้น จึงมีการขยายพื้นที่และสร้างอาศรมในหมู่บ้านต่างๆ จากนั้นได้นิมนต์พระธรรมจาริกมา ขยายพื้นที่ในการทำงานเข้าไปในหมู่บ้านที่ได้สร้างอาศรมจนครบทุกอาศรม

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิสยามบรมราช และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เสด็จเยี่ยมพสกนิกรชาวไทยภูเขาในถิ่นทุรกันดาร มีการจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพ เพื่อเสริมสร้างรายได้ จากการทอผ้าจำหน่าย พระสงฆ์เข้ามาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีพระภิกษุที่มาจำพรรษาในวัดจันทร์ ดังนี้

ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำวัดจันทร์

ที่	ชื่อ - ฉายา	พ.ศ.
๑.	พระบาอูตตมะ ไม่ทราบฉายา	๒๔๗๐ - ๒๔๗๕
๒.	พระอินทนน ไม่ทราบฉายา	๒๔๗๖ - ๒๔๗๙
๓.	พระศาสนะ ไม่ทราบฉายา	๒๔๘๐ - ๒๔๙๐
๔.	พระกร ชินวณฺโณ	๒๔๙๐ - ๒๕๐๙
๕.	พระอุไร มหาวิโร	๒๕๑๐ - ๒๕๒๑
๖.	พระประเสริฐ ไม่ทราบฉายา	๒๕๒๑ - ๒๕๒๓
๗.	พระคำดา ไม่ทราบฉายา	๒๕๒๓ - ๒๕๒๔
๘.	พระสุรินทร์ ไม่ทราบฉายา	๒๕๒๔ - ๒๕๒๕
๙.	พระคำป็น ไม่ทราบฉายา	๒๕๒๕ - ๒๕๒๖
๑๐.	พระบุญเรือง ไม่ทราบฉายา	๒๕๒๖ - ๒๕๒๘
๑๑.	พระวิเชียร วชิโร	๒๕๒๘ - ๒๕๓๒
๑๒.	พระโสภา ไม่ทราบฉายา	๒๕๓๒ - ๒๕๓๔
๑๓.	พระปอทุ ไม่ทราบฉายา	๒๕๓๓ - ๒๕๓๔
๑๔.	พระศรีแก้ว สิริรัตโน	๒๕๓๔ - ๒๕๓๖
๑๕.	พระไพศาล อากสุโร	๒๕๓๖ - ๒๕๓๙
๑๖.	พระวิเชียร วชิโร	๒๕๔๐ - ๒๕๔๓
๑๗.	พระปลัดสุชาติ สุวฑฺฒโก	๒๕๔๔ - ๒๕๔๖
๑๘.	พระจันทร์ทอง ฑมฺมวโร	๒๕๔๔ - ๒๕๔๖
๑๙.	พระวิชาย วชิรปญฺโญ	๒๕๔๔ - ๒๕๔๕

ที่	ชื่อ - นาม	พ.ศ.
๒๐.	พระมิ่งจิต ฐิตศุขโม	๒๕๔๖ - ๒๕๔๗
๒๑.	พระนิคม กิจุสาโร	๒๕๔๗ - ปัจจุบัน
๒๒	พระพรเจตน์ วรรณโม	๒๕๔๘ - ๒๕๕๑

ที่มา : ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำวัดจันทร์ พ.ศ. ๒๕๕๑

บริบทชุมชนบ้านห้วยบง
ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

.....

ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านห้วยบงเป็น หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านหนองเจ็ดหน่วย ห่างกัน ๑ กิโลเมตรเศษ บ้านห้วยบง มีชื่อที่เรียกกันในท้องถิ่นว่า “ห้วย ซี ลี” ซึ่งแปลว่า บ้านขุนไผ่บง จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสทราบว่า เมื่อมาตั้งรกรากใหม่ๆ มีคนอาศัยไม่กี่ครัวเรือน บริเวณนี้เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะไผ่บงที่ตั้งอยู่กองใหญ่ท่ามกลางชุมชนแห่งนี้ เมื่อมีชาวบ้านเริ่มที่จะอพยพเข้ามาจากที่ต่างๆ ทำให้มีการบุกเบิกป่าทั้งการสร้างบ้านเรือนและการประกอบอาชีพมากขึ้น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยไม้ป่านานาพันธุ์กลับต้องเสื่อมโทรมเพราะมีจำนวนประชากรมากขึ้น สันนิษฐานว่าหมู่บ้านก่อตั้งได้ประมาณ ๑๖๐ ปีแล้ว

บ้านห้วยบง เดิมที่มีความเชื่อทางบรรพบุรุษว่า เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยมีการบูชาโดยการเลี้ยงผีตามความเชื่อที่ว่า การเจ็บไข้เพราะมีดวงวิญญาณของบุรุษมาเบียดเบียน เพื่อขอส่วนบุญจากพี่น้อง แต่ต่อมาพระธรรมจาริกเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาและตั้งอาศรมในชุมชน ทำให้ชาวบ้านที่เห็นว่าการประกอบพิธีการเลี้ยงผีเป็นเรื่องที่ยู่ยาก ยั่งยืนไปทำให้การเลี้ยงผียิ่งยากมากขึ้นเพราะการเลี้ยงผีต้องมีคนในครอบครัวอยู่อย่างพร้อมหน้าพร้อมตากัน จึงจะทำให้การเลี้ยงผีแต่ละครั้งเป็นพิธีที่สมบูรณ์ แต่เมื่อขาดคนในครอบครัวคนใดคนหนึ่งไป ทำให้การเลี้ยงผีไม่สมบูรณ์ ปัจจุบันลูกหลานอพยพออกจากชุมชนทั้งจากการเข้ามาศึกษาและออกมาขายแรงงานในเมือง ทำให้การที่จะอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก

ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านห้วยบงจำนวนไม่น้อยที่เปลี่ยนความเชื่อมานับถือพระพุทธศาสนา โดยการให้พระสงฆ์ไปประกอบพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ยึดถือพระรัตนตรัย โดยพึ่งพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ตลอดชีวิต ควบคู่กับการบูรณาการตามความเชื่อและวิถีชนที่ยึดถือมาช้านาน ปัจจุบันบ้านห้วยบงมีชาวบ้านบางส่วนไปนับถือศาสนาคริสต์ ด้วยเหตุผลอย่างเดียวกันว่ามีความเบื่อหน่ายในการประกอบพิธีเลี้ยงผี และเชื่อว่าเมื่อนับถือศาสนาคริสต์แล้วดวงวิญญาณจะไม่สามารถมาเบียดเบียนครอบครัวได้ เพราะเมื่อนับถือศาสนาคริสต์แล้วต้องละทิ้งความเชื่อเดิมๆ ทั้งหมด ตลอดถึงประเพณี วัฒนธรรม ของตนอย่างสิ้นเชิง ปัจจุบันมีจำนวนผู้นับถือพุทธศาสนาจำนวน ๓๘ ครอบครัว นับถือศาสนาคริสต์ จำนวน ๑ ครอบครัว

สภาพภูมิประเทศ

บ้านห้วยบงตั้งอยู่พื้นราบภูเขาบือโซ้โง๊ะ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้
 ทิศเหนือ ติดต่อกับภูเขาต๋าน ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านใหม่พัฒนาตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับหมู่บ้านหนองเจ็ดหน่วย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับหมู่บ้านกัวโป่ง ตำบลแจ่มหลวง จังหวัดเชียงใหม่

สภาพสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน

หมู่บ้านห้วยบงมีสาธารณูปโภคหลายอย่าง เช่น สถานีอนามัย กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารข้าว กองทุนหมู่บ้านละล้าัน ไฟฟ้าใช้เกือบทุกหลังคา การคมนาคมสะดวก เส้นทาง ในการติดต่อค้าขายนั้นมียู่ ๒ เส้น คือ

๑. เส้นทางห้วยบง - บ้านวัดจันทร์ - อำเภอป่าเย็บ ระยะทาง ๕๗ กิโลเมตร สภาพถนนลาดยางตลอดเส้นทาง

๒. เส้นทางห้วยบง - บ้านจันทร์อำเภอสะเมิง ระยะ ๕๐ กิโลเมตร สภาพถนนมีทั้งลาดยางและลูกรัง โดยเป็นถนนลูกรังประมาณ ๓๕ กิโลเมตร นอกนั้นเป็นถนนลาดยางตลอดเส้นทาง

ประวัติอาคารมพระธรรมจาริกบ้านห้วยบง

อาคารมพระธรรมจาริกบ้านห้วยบง เริ่มก่อสร้างเมื่อปีพุทธศักราช ๒๖๓๕ โดยมีพระฝัด สุจิตโต และชาวบ้านที่ต้องการให้อาคารมพระธรรมจาริกตั้งอยู่ในชุมชน พร้อมทั้งมีพระธรรมจาริกมาจำพรรษา เพื่อมาอบรม ปลุกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับชาวบ้าน โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักงานบริหารโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค อาคารมบ้านห้วยบง มีเนื้อที่ทั้งหมด ๕๕ ไร่^๑

^๑ สัมภาษณ์ พระอุตร อุตตโม อายุ ๒๔ ปี ๔ พรรษา พระธรรมจาริกอาคารมบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์ วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๑

ทำเนียบพระธรรมจาริก

ที่	ชื่อ - ฉายา	พ.ศ.
๑.	พระฝัด สุขจิตโต	๒๕๓๖- ๒๕๓๘
๒.	สามเณรเสารค์ำ แช่วอ	๒๕๓๘
๓.	พระสุชาติ สุวฑฒโก	๒๕๓๙
๔.	พระสมเจตน์ อภิวง โณ	๒๕๔๐
๕.	พระจันทร์ทอง ฐมวโร	๒๕๔๐-๒๕๔๓
๖.	พระชาญวิทย์ ชยธมโม	๒๕๔๑-๒๕๔๒
๗.	พระอภิสิทธิ์ ปริบูรณ์ โณ	๒๕๔๓-๒๕๔๔
๘.	พระนิคม กิจจสาโร	๒๕๔๔-๒๕๔๗
๙	พระมันจิต ฐิตธมโม	๒๕๔๗- ๒๕๔๙
๑๐	พระอุดร อุดตโม	๒๕๔๙ – ปัจจุบัน

ที่มา : ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำวัดจันทร์ พ.ศ. ๒๕๕๑

บริบทชุมชนบ้านห้วยปู
ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

.....

สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านห้วยปู หมู่ที่ ๕ ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ระหว่างหุบเขาแคบๆ ในเทือกเขาถนนธงชัยตะวันตก ชุมชนมีสภาพเป็นภูเขาสูงที่ตั้งของชุมชนเป็นพื้นที่ราบแคบๆ ระหว่างภูเขาพื้นที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ๑,๐๐๐ เมตร ลักษณะพื้นที่ตั้งของชุมชนมีลักษณะบนพื้นราบมีภูเขาล้อมรอบ ความสูงและลาดชันทำให้เกิดน้ำห้วยไหลผ่านชุมชน ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี สภาพภูมิอากาศ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านห้วยปู จึงทำให้มีอากาศค่อนข้างดีตลอดทั้งปี เพราะโดยรอบๆ มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์อยู่ สภาพภูมิอากาศของบ้านห้วยปูมี ๓ ฤดู

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

บ้านห้วยปูแต่เดิมชื่อบ้านแม่แดดหลวง แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านห้วยปู สมัยผู้ใหญ่ นายพะหลู อำไพอภิรูป เมื่อประมาณ ๕๐ ปีก่อน คำว่าห้วยปูมาจากคำว่า ห้วยพลู ซึ่งเคยมีใบพลูมากในบริเวณนี้ จากการบันทึกข้อความของเจ้าลาด ณ เชียงใหม่ ปี ๒๔๕๗ คนก่อตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกคือนายพะเลาะเหว ซึ่งหมู่บ้านนี้แต่ก่อนตั้งอยู่ในตำบลแม่ศึก กิ่งอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ก่อตั้งครั้งแรกมีหลังคาเรือน ๑๓ หลังคาเรือน ประชากร ๕๓ คน นับถือพุทธศัอยู่ ได้สร้างอารมพระธรรมบ้านห้วยปู ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้จัดตั้งโรงเรียน ในปี พ.ศ ๒๕๑๗ และในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้จัดสร้างอนามัย ไฟฟ้าพลังน้ำขึ้น ปัจจุบันหมู่บ้านห้วยปู

อาณาเขตและอาณาเขตติดต่อ

ทิศตะวันออกติดกับลำน้ำห้วยปู (ห้วยแม่แดดหลวง)

ทิศตะวันตก ติดกับป่าไผ่สอย

ทิศเหนือ ติดกับป่าต้นน้ำห้วยปู

ทิศใต้ ติดกับพื้นที่ทำกิน-ที่นาของชาวบ้าน

“สัมภาษณ์ นายวัชพล อร่าศิริพนา (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๔๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๒ หมู่ ๔ บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๐

ลักษณะโครงสร้าง

โครงสร้างชุมชนบ้านหมูบ้านห้วยปู มีลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน ที่ตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมกันกับชุมชน ถัดออกไปจะเป็นทุ่งนา ไร่ และป่าอนุรักษ์ของชุมชน ซึ่งป่าที่อยู่ห่างออกไปมักจะเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของชาวบ้าน สภาพบ้านเรือน สภาพการปลูกบ้านจะมีทั้งปลูกอยู่ในที่สูง ลงมาจนถึงพื้นที่ด้านล่างของหมู่บ้านประชากรส่วนใหญ่จะปลูกบ้านอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน แต่จะมีบางครัวเรือนที่ปลูกอยู่ห่างออกไป การเดินทางไปมาหาสู่กันของชาวบ้านจะใช้วิธีการเดินเป็นส่วนใหญ่จะมีการใช้รถจักรยานยนต์ รถยนต์บ้าง ในบางครั้ง ลักษณะบ้านเรือนจะมีทั้งแบบดั้งเดิมของตนเอง ที่สร้างด้วยวัสดุที่หาได้จากในท้องถิ่น ส่วนมากจะใช้เสาไม้ ซึ่งเป็นเนื้อแข็งทำโครงสร้างบ้านและใช้ไม้ไผ่ ซึ่งสับเป็นฟากมาทำพื้นบ้านแบบยกพื้นสูง มีห้องเดี่ยวเป็นห้องเอนกประสงค์ใช้เป็นห้องรับแขก ห้องครัว ห้องอาหาร และห้องประกอบพิธีกรรม

ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน

ด้านความสัมพันธ์กลมเกลียว ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเหนียวแน่นทางด้านวัฒนธรรมอยู่อย่างมาก ประกอบกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีลักษณะนิสัยที่ชอบความเรียบง่าย รักสงบ ไม่จ้องแวนจ้องกรรมกัน พยายามทำให้ชุมชนยังคงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสามัคคีกลมเกลียว ไม่มีเรื่องทะเลาะวิวาทที่ใหญ่โตรุนแรงปรากฏให้เห็นความสัมพันธ์ของชุมชนกะเหรี่ยงเองกับชุมชนภายนอก

เส้นทางการคมนาคม

หมู่บ้านห้วยปูห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ ๑๕๐ กิโลเมตร การเดินทางจากเชียงใหม่ใช้เส้นทางสายถนนเชียงใหม่-วัดจันทร์ แล้วแยกทางซ้ายมือเข้าสู่ถนน บ้านห้วยปู - อ.แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ต่อจากนั้นมีถนนผ่านป่าและภูเขาระยะประมาณ ๓ กิโลเมตร ถึงบ้านห้วยปู ในปัจจุบันยังมีรถของชาวบ้านผ่านไปมาตลอดเวลา ดังนั้นการติดต่อกับชุมชนภายนอกจึงต้องใช้รถจักรยานยนต์หรือ รถยนต์ส่วนบุคคลเดินทางเข้าไปเส้นทางหลักในการคมนาคมในหมู่บ้านห้วยปู เป็นเส้นทางการคมนาคมที่มีถนนลูกรังมีคอนกรีตเสริมบางที่ ส่วนถนนเข้าหมู่บ้านจะเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ซึ่งเกิดความลำบากมาก

ลักษณะสภาพทั่วไปของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลประชากรจากแบบสอบถามข้อมูล ความจะเป็นพื้นฐานของครัวเรือน (จปฐ.) พ.ศ. ๒๕๔๗ บ้านห้วยปูมีทั้งสิ้น ๕๗ ครัวเรือน เป็นชาย ๒๗๕ คน หญิง ๒๘๔ คน เด็กชาย ๔๕ คน เด็กหญิง ๕๘ คน รวมประชากรทั้ง ๕๖๗ คน ครอบครัวที่เข้าพิธี

แสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้ว ๕๕ ครั้วเรือน จำนวน ๕๕๗ คน และนับถือศาสนาคริสต์ ๓ ครั้วเรือน จำนวน ๑๐ คน^๕

ประวัติการก่อตั้งอาศรมพระธรรมจาริก

ปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ ชาวบ้านห้วยปูลุ ได้มีมติที่ประชุมอย่างเอกฉันท์ที่ต้องการให้พระธรรมจาริกมาประจำอยู่ที่หมู่บ้าน เพื่อที่จะเข้ามาพัฒนาทั้งวัตถุและจิตใจตลอดถึงเป็นสถานที่เผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาของชาวบ้าน หลังจากที่ชาวบ้านห้วยปูลุในสมัยนั้นมีความเชื่อในเรื่องบรรพบุรุษในแต่ละปีจะมีการประกอบพิธีเลี้ยงผีบ้าน เมื่อคนในครอบครัวเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยชาวบ้านจะมีการนับถือผีควบคู่ไปกับการนับถือศาสนาอื่น เพราะสังคมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีการนับถือผีมาแต่โบราณ ซึ่งจะมีชื่อเรียกว่า “เอะแค” (การเลี้ยงผีบ้าน) และการนินทา ที่กะเหรี่ยงเรียกว่า “แฮะ เก้อะ ลี” ที่คนที่คิดอ้างว่าบุคคลที่นินทานี้แล้วจะปลอดภัยจากการเบียดเบียนของวิญญาณทั้งปวง ซึ่งการมีความเชื่อผสมผสานไปกับการนับถือพระพุทธศาสนา นับหลายช่วงอายุคนแล้ว^๖ จากหมู่บ้านห้วยปูลุมีพระธรรมจาริกอยู่ประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านได้เริ่มที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีความศรัทธาเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนา มีการพัฒนาด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป จนทำให้บ้านห้วยปูลุมีความเจริญก้าวหน้าทั้งวัตถุและจิตใจเป็นลำดับ สืบเนื่องจากในแต่ละปีชาวบ้านได้ประกอบพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาจำนวน ๕๕ ครั้วเรือนและนับถือศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกจำนวน ๓ ครั้วเรือน จากการเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปูลุ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ จนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำวัดบ้านห้วยปูลุ

ที่	ชื่อ - ฉายา	พ.ศ.
๑.	พระแกแง	๒๕๒๐ – ๒๕๒๑
๒.	พระเอนก	๒๕๒๒ – ๒๕๒๔
๓.	พระบุญเลิศ ปัญญาโร	๒๕๒๕ – ๒๕๓๓
๔.	พระยันต์	๒๕๒๔ – ๒๕๓๖

^๕ สัมภาษณ์ พระธงชัย รตินุชโร อายุ ๒๔ ปี พรรษา ๔ พรรษา อาศรมบ้านห้วยปูลุ ตำบลแม่แดดน้อย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์ วันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๒

^๖ สัมภาษณ์ นายบุญเลิศ เก่งการทำ บ้านที่ ๑๕ หมู่ ๔ บ้านห้วยปูลุ ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๑

ที่	ชื่อ - ฉายา	พ.ศ.
๕.	พระนิกร	๒๕๓๖ – ๒๕๓๘
๖.	พระสาโรจน์	๒๕๓๘ – ๒๕๔๐
๗.	พระตำราณ อนุตฺตโร	๒๕๔๐ – ๒๕๔๒
๘.	พระสมบัติ	๒๕๔๒ – ๒๕๔๕
๙	พระวิมล	๒๕๔๕ – ๒๕๔๘
๑๐	พระวิวัฒน์	๒๕๔๘ – ๒๕๕๐
๑๑	พระทองดี ฐิตสีโร (ม่วงมนตรี)	๒๕๕๑ – ปัจจุบัน

ที่มา : ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำวัดบ้านห้วยปู พ.ศ. ๒๕๕๑

สถานศึกษา/โรงเรียนบ้านห้วยปู

ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขาบ้านห้วยปู ตั้งอยู่ที่บ้านใหม่ห้วยปู หมู่ที่ ๕ ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยใช้หลักสูตรประถมศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา พุทธศักราช ๒๕๒๔ ในหมู่บ้านห้วยปูมีโรงเรียนหนึ่ง ๑ แห่งเปิดเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาล-ป.๖ ปัจจุบันมีนักเรียนรวม ๘๓ คนและมีครู ๗ คน และนักการศึกษา ๑ คน

สถาบันการปกครอง

ในอดีตจะมีผู้นำบ้านห้วยปู “ฮีโง” เป็นทั้งผู้นำหมู่บ้านและผู้ประกอบพิธีกรรมต่างไปพร้อมกัน ต่อมาทางภาครัฐได้เข้ามาจัดการในชุมชน โดยได้ก่อตั้งเป็นหมู่บ้านทางการที่ถูกต้องตามกฎหมาย (หมู่บ้านทางการกฎหมาย หมายถึง หมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ.๒๔๕๗) เพื่อให้หมู่บ้านได้รับข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐอย่างทั่วถึง ดังนั้นชุมชนจึงต้องมีผู้แทนจากชาวบ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่ติดต่อประสานงานจากหน่วยงานภายนอกเข้ามาในชุมชน อาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันหมู่บ้านห้วยปู มีผู้นำ ๒ ลักษณะ คือ ผู้นำตามธรรมชาติ หรือผู้นำแบบไม่เป็นทางการ และผู้นำจากการแต่งตั้งหรือผู้นำที่เป็นทางการ

ชาวบ้านห้วยปู ถือว่าผู้นำทางธรรมชาติเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านผู้นำทางธรรมชาติถือเป็นหัวหน้าของหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านเรียกว่าฮีโง การเป็นฮีโงจะมีการสืบทอดตำแหน่งทางสายเลือดจากพ่อไปสู่ลูกชายคนแรกต่อไปเรื่อย ๆ ฮีโงจะมีอายุมากหรือน้อยก็ได้ หากฮีโงคนใด ไม่มีลูกชายเลย หรือย้ายไปอยู่บ้านอื่น ตำแหน่งฮีโง ก็จะหมดไป ผู้ใดที่ไม่ได้เป็นสายเลือดของฮีโง จะเป็นหัวหน้าของหมู่บ้านไม่ได้ หรือไม่มีใครที่ไม่มีเชื้อสายกล้าที่จะรับเป็นฮีโง ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำทางพิธีกรรมทุกอย่าง ชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก

องค์กรต่างๆ ในชุมชนห้วยปู

๑. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยปู
๒. โรงเรียนบ้านห้วยปู
๓. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่แดด
๔. สถานีอนามัยตำบลแม่แดด
๕. ศูนย์วัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน
๖. ศูนย์เด็กเล็กประจำหมู่บ้าน
๗. ศูนย์ส่งเสริมอาชีพราษฎรประจำหมู่บ้าน
๘. กลุ่มจำหน่ายสินค้า
๙. กลุ่มต้นน้ำ

บริบทหมู่บ้านโป่งขาว
ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านโป่งขาว หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นห่อมบ้านของบ้านหนองแดง ที่ห่างกันประมาณ ๕ กิโลเมตร ห่างจากวัดจันทร์ประมาณ ๘ กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ท่ามกลางป่าสน มีแม่น้ำสายเล็กๆ ผ่านหมู่บ้าน จากการสัมภาษณ์พาดิจอสี ยี่รักเพ็ญจันทร์ เป็นอี่โซ่ ที่มาตั้งรกรากตั้งแต่แรกเล่าว่าเดิมที่เห็นว่าสถานที่แห่งนี้มีความเหมาะสมที่จะตั้งบ้านเรือนเพราะมีความสมบูรณ์ทั้งแม่น้ำ ฝืนป่า แรกเริ่มมีแค่ไม่กี่ครอบครัวแต่นานเข้ามีเพื่อนบ้านที่อพยพมาจากบ้านวัดจันทร์และจากเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนอพยพเข้ามา ทำให้มีประชากรเพิ่มขึ้นตามลำดับ จากนั้นไม่นานเมื่อประชากรมากทำให้พื้นที่แออัด ขาดแคลนพื้นที่ทำกิน จึงย้ายไปตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่ที่หนองแดง บ้านโป่งขาวเป็นหมู่บ้านที่มีความเชื่อของบรรพบุรุษควบคู่ไปกับการการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง^{๑๑} ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีประชากรจำนวน ๒๑ ครัวเรือน ๒๖ ครอบครัว มีจำนวนประชากร รวม ๑๑๒ คน

มีภูมิศาสตร์อาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับภูเขา
ทิศใต้	ติดกับหมู่บ้านหนองแดง
ทิศตะวันออก	ติดกับทุ่งนา
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่บ้านห้วยฮ่อม

ภูมิอากาศ

มี ๓ ฤดู ในช่วงฤดูหนาวจะอยู่ในช่วงเดือน พฤศจิกายน ถึงเดือนกันยายน ทุกปี ฤดูร้อนอยู่ในช่วงเดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม และฤดูฝนจะอยู่ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม

สภาพเศรษฐกิจ

ชาวบ้านโป่งขาวส่วนใหญ่ทำการเกษตรคือการทำนา ทำไร่ ปลูกบริโภคเอง มีรายได้โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนน้อย ในช่วงฤดูร้อนไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรได้เพราะไม่มีน้ำในการทำเกษตร

---

^{๑๑} นายจอสี ยี่รักเพ็ญจันทร์ (ปราชญ์ชาวบ้าน) บ้านเลขที่ ๒๓ หมู่ที่ ๖ บ้านโป่งขาว ต.บ้านจันทร์ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ อายุ ๗๕ ปี

การปกครอง

หมู่บ้านโป่งขาวขึ้นต่อกับหมู่ที่ ๖ คือ บ้านหนองแดง มีเพียงผู้ช่วยใหญ่บ้านเท่านั้น สำหรับการปกครองชาวบ้านจะมีการปกครองดูแลซึ่งกันและกันสม่ำเสมอ ตามระเบียบประเพณี มีการช่วยเหลือแบ่งปันกัน

การศึกษา

ภายในหมู่บ้านโป่งขาวจะไม่มีโรงเรียนตั้งอยู่ เด็กนักเรียนจะต้องมีการเดินทางไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนสามัคคีสันม่วง ณ บ้านสันม่วง ซึ่งห่างจากหมู่บ้านออกไปประมาณ ๒ กิโลเมตร และยังมีเด็กนักเรียนบางคนไปศึกษาในตัวเมืองเชียงใหม่ โดยการบวขเรียนบ้างและเรียนวิชาชีพบ้าง

ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำอาศรมฯ บ้านโป่งขาว

ที่	ชื่อ - ฉายา	พ.ศ.
๑.	พระโคลำเปิง คุณธมฺโม	๒๕๒๐
๒.	พระบุญญานนท์ ดิกวีโร	๒๕๒๑ - ๒๕๒๒
๓.	พระวุฒิชัย	๒๕๒๕ - ๒๕๒๘
๕.	พระรัศมี	๒๕๒๙ - ๒๕๓๑
๖.	พระภาณุ ธมฺมวํสีโย	๒๕๓๓ - ๒๕๔๕
๗.	พระสุนทร	๒๕๓๓ - ๒๕๔๓
๘.	พระสมเด็จ	๒๕๕๑ - ปัจจุบัน

ที่มา : ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำอาศรมฯ บ้านโป่งขาว พ.ศ. ๒๕๕๑

บริบทชุมชนบ้านหนองแดง
ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

.....

ประวัติศาสตร์ชุมชน

หมู่บ้านหนองแดง หมู่ ๖ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตำบลบ้านจันทร์ ๘ กิโลเมตร บ้านหนองแดง เริ่มที่อพยพจากบ้านโป่งขาวการเข้ามาครั้งแรกมีเพียงไม่กี่คน สภาพทั่วไปเป็นไปต้นสนส่วนใหญ่ ชาวบ้านประกอบอาชีพในการทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ตามวิถีชนของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงทั่วไป เมื่อมีชาวบ้านจากที่อื่นย้ายเข้ามาสมทบมากขึ้น ชาวบ้านมีความเชื่อทางบรรพบุรุษ แต่เมื่อมีผู้มาเผยแพร่ศาสนาทั้งพระธรรมจาริกและมิชชันนารี ทำให้ชาวบ้านหันมานับถือทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์ ปัจจุบันมีชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ ๘๐ ครัวเรือน นับถือศาสนาคริสต์ ๑๐ ครัวเรือน มีประชากรอาศัยทั้งหมด ๘๔ ครัวเรือน ๑๐๔ ครอบครัว มีจำนวนประชากรชาย ๒๔๒ คน หญิง ๑๔๘ คนรวม ทั้งหมด ๓๙๐ คน มีภูมิศาสตร์อาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านโป่งขาว
ทิศใต้	ติดกับภูเขา
ทิศตะวันออก	ติดกับภูเขา
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่บ้านสันม่วง

ประวัติการอาศรมพระธรรมจาริก

อาศรมพระธรรมจาริกบ้านหนองแดง ก่อตั้งขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ เพื่อเป็นสถานที่ทำบุญ ฟังพระธรรมเทศนาหรือประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา เพราะแต่เดิมไปทำบุญที่วัดจันทร์มีระยะทางไกล ช่วงฤดูฝนไม่มีความสะดวกและที่สำคัญคนเฒ่า เด็ก และเยาวชน ไม่ค่อยได้ไป จากการพูดคุยกันในระดับผู้นำในชุมชนเห็นว่าน่าจะสร้างศาลาบำเพ็ญบุญขึ้นมาสัก ๑ หลัง เพื่อจะได้มีมนต์พระธรรมจาริกมาอยู่ประจำหมู่บ้าน ปัจจุบันมีศาลาบำเพ็ญบุญ กุฏิที่พักสงฆ์ อาคารเอนกประสงค์และห้องสุขา^{๑๒} จากการเข้าเผยแพร่พระพุทธศาสนาในครั้งนั้น ทำให้ชาวบ้านจำนวนมาก หันมาเสื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้วมาแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต นอกจากนั้นมิชชันนารีก็เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ทำให้บ้านหนองแดงมีทั้งผู้

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระวิรัตน์ สุขุโข อายุ ๒๕ ปี พรรษา ๕ พระธรรมจาริกอาศรมฯ บ้านหนองแดง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์ วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๑.

ที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และเชื่อทางบรรพบุรุษ จากการเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ
พระธรรมจาริกตั้งแต่เริ่มจนถึงปัจจุบัน มีพระธรรมจาริกในแต่ละปี ดังนี้

ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำอาศรมฯบ้านหนองแดง

ที่	ชื่อ	ฉายา	นามสกุล	พ.ศ.
๑.	พระหลา			๒๕๒๑ - ๒๕๒๒
๒.	พระผัด	สุจิตฺโต		๒๕๒๒ - ๒๕๒๓
๓.	พระหลา			๒๕๒๔ - ๒๕๒๕
๔.	พระวัตร			๒๕๒๕ - ๒๕๒๖
๕.	ส.ณนิลา			๒๕๒๖ - ๒๕๒๗
๖.	พระสมเพชร			๒๕๒๗ - ๒๕๒๘
๗.	พระศักดิ์ชัย			๒๕๒๘ - ๒๕๓๐
๘.	พระโยคา			๒๕๓๑
๙	พระโคกล้าเปิง	คุณธรมุโม	-	๒๕๓๒ - ๒๕๓๓
๑๐	พระชิพร			๒๕๓๓ - ๒๕๓๕
๑๑	พระโสชิพร			๒๕๓๕
๑๒	พระบุญนงค์			๒๕๓๖ - ๒๕๓๗
๑๓	ส.ณอุทัย			๒๕๓๘
๑๔	พระธวัชชัย			๒๕๓๘ - ๒๕๔๑
๑๕	พระรัศมี			๒๕๔๒
๑๖	พระเหมรัตน์			๒๕๔๓
๑๗	พระไพรวลัย			๒๕๔๔ - ๒๕๔๕
๑๘	พระมหาชนันธรรม	ชยทตฺโต		๒๕๔๕ - ๒๕๔๖
๑๙	พระจันทร์			๒๕๔๖ - ๒๕๔๘
๒๐	พระวิรัตน์			๒๕๕๐ - ๒๕๕๒
๒๐	พระทองสอน	จธธรมุโม		๒๕๕๒ - ปัจจุบัน

ที่มา : ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำอาศรมฯบ้านหนองแดง พ.ศ. ๒๕๕๑

สภาพเศรษฐกิจ

ชาวบ้านหนองแดงส่วนใหญ่จะทำการเกษตรคือการทำนา ทำไร่ ปลูกพืชทั้งบริโภคในครัวเรือนเหลือก็จะจำหน่าย

การศึกษา

บ้านหนองแดงไม่มีโรงเรียนตั้งอยู่ เด็กนักเรียนจะต้องมีการเดินทางไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนสามัคคีสันม่วง ซึ่งห่างจากหมู่บ้านออกไปประมาณ ๒ กิโลเมตร และยังมีเด็กบางคนไปศึกษาในตัวเมืองเชียงใหม่โดยการบวชเรียน

บริบทชุมชนบ้านแม่แดดน้อย
ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

.....

บ้านแม่แดดน้อย หมู่ที่ ๔ บ้านแม่แดดน้อย ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่แจ่มประมาณ ๓๕ กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ ๒๒๐ กิโลเมตร เส้นทางจากตัวอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ ๑๐๐ กว่ากิโลเมตร

ประวัติหมู่บ้านแม่แดดน้อย

หมู่บ้านแม่แดดน้อย ได้ก่อตั้งเป็นหมู่บ้านประมาณ ๒๐๐ กว่าปี การใช้ชื่อถือเอาชื่อแม่น้ำแม่แดด (ขุนแม่แดด) อันเป็นต้นน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน บ้านแม่แดดน้อยตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๕๕ เดิมบ้านแม่แดดน้อยอยู่ในตำบลบ้านจันทร์ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๘ จึงได้แยกตัวออกมาเป็นตำบลแม่แดด ชาวบ้านแม่แดดน้อยมีความเชื่อและเคร่งครัดใจจารีตประเพณี จึงมีผู้นำทางศาสนา ความเชื่อที่สืบทอดตำแหน่งกันทางสายเลือดโดยลำดับ ผู้นำทางศาสนา ดังนี้^{๑๓}

๑) นายพะแกะ พ.ศ. ๒๒๕๕   ๔. นายบลดอเชอ พ.ศ. ๒๔๕๐

๒) นายเหมียงทุ พ.ศ. ๒๓๒๑   ๕. นายยะทุ พ.ศ. ๒๕๐๐

๓) นายบลดอโพ พ.ศ. ๒๔๘๘   ๖. นายตุ้แฮ สรพษ์โอกาส พ.ศ. ๒๕๒๔-ปัจจุบัน

ผู้นำทางศาสนาจะเป็นผู้ทำพิธีกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมทางเกษตร หรือพิธีกรรมการดำเนินชีวิต จะดูฤกษ์ยาม วันดี วันเสีย ซึ่งผู้นำประเพณีจะทำหน้าที่คือ

- ปฏิบัติตามความเชื่อบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด

- ควบคุมดูแลความเป็นอยู่ของชาวบ้านในหมู่บ้านให้อยู่ในกรอบและกฎระเบียบของขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้าน

- ประชุมและวางแผนชี้แจงการเตรียมการให้ชาวบ้านทราบล่วงหน้าก่อนทำพิธีกรรมต่างๆ และการเลือกสรรหาผู้สืบทอดผู้นำทางศาสนาจะใช้วิธีการสืบทอดจากสายโลหิต ในหมู่บ้านแม่แดดน้อย มีผู้นำทางศาสนาในปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๔๔ คือ นายตุ้แฮ สรพษ์โอกาส อายุ ๖๕ ปี เป็นผู้นำและปฏิบัติตามความเชื่อทางพิธีกรรม และก็จะเป็นอย่างนี้ต่อไปตลอดชั่วลูกชั่วหลานของชนเผ่ากะเหรี่ยงในหมู่บ้านแม่แดด^{๑๔}

^{๑๓} สัมภาษณ์ พ่ออู๋แกแลแมะ เลิศวงศ์รัตนกุล (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๖๕ ปี ๒๘ หมู่ ๔ บ้านแม่แดดน้อย ต.แม่แดด อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๕๑)

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายบุญทอง เสพวรรณ ผู้ใหญ่บ้านแม่แดดน้อย อายุ ๓๖ ปี ๑๐๗ หมู่ ๔ บ้านแม่แดดน้อย ต.แม่แดด อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๕๑.

ประวัติการก่อตั้งอาศรมพระธรรมจาริก^{๑๕}

ชาวบ้านในหมู่บ้านแม่แดดน้อย เดิมมีความเชื่อและนับถือผีเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว มีการเช่นไหว้บรรพบุรุษ ตามวาระและโอกาสทางความเชื่อของทางหมู่บ้าน และในปี พ.ศ ๒๕๒๓ ศาสนาพุทธก็เริ่มเข้ามาในหมู่บ้าน มีชาวบ้านบางกลุ่มที่สนใจและให้ความเลื่อมใสในพุทธศาสนาก็หันมานับถือศาสนาพุทธ ซึ่งวัฒนธรรมต่างๆ ก็คงทำเหมือนเดิม แต่มีบางอย่าง เช่น การไหว้บรรพบุรุษ ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธจะไม่มีการจัดพิธีกรรมไหว้บรรพบุรุษ ส่วนกลุ่มที่นับถือผีก็ทำตามรูปแบบเดิม แต่ชาวบ้านทั้ง ๒ กลุ่มก็อยู่ร่วมกันได้มาทำกิจกรรมร่วมกันทางศาสนาในวันสำคัญๆ และจึงทำให้มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาขึ้น โดยทางวัดศรีโสดาได้ก่อตั้งอาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่แดดน้อยขึ้นเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๓ โดยความเห็นชอบและความร่วมมือของชาวบ้านด้วย ทางวัดศรีโสดาได้ส่งพระธรรมจาริกขึ้นมาปฏิบัติงานและเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาอบรมประพฤติกฎปฏิบัติให้แก่ชาวบ้าน มีพระธรรมจาริกที่ขึ้นมาประจำอยู่ที่อาศรมบ้านแม่แดดน้อยตั้งแต่วันแรกถึงปัจจุบันมีจำนวน ๑๖ รูป ดังนี้

รายชื่อพระธรรมจาริกที่อยู่ปฏิบัติงานหมู่บ้านแม่แดดน้อย

ที่	ชื่อ	ฉายา	นามสกุล	ระยะเวลา
๑.	พระพิชัย	-	วนาพานิชย์	๒๕๒๓-๒๕๒๕
๒.	สามเณรจำลอง	วรมญโญ	ไพโรสถิฤทธิ	๒๕๒๕-๒๕๒๖
๓.	พระทวี	-	-	๒๕๒๖-๒๕๒๗
๔.	พระมุดิ	สุกทโท	ติโต๊ะ	๒๕๒๗-๒๕๒๘
๕.	พระหลา	กิตติภทโท	กิริเทียมเมฆา	๒๕๒๘ - ๒๕๓๒
๖.	พระอำนวยการ	พุทธธมโม	ชัยมงคล	๒๕๓๒ - ๒๕๓๓
๗.	พระอำนวยการ	ธมมโม	เกื้อกุล	๒๕๓๓ - ๒๕๓๕
๘.	พระเกียรติศักดิ์	กิตติภทโท	ม่วงมิตร	๒๕๓๕ - ๒๕๔๐
๙	พระชูปถล	วิชโย	พลธรรม	๒๕๔๐ - ๒๕๔๒
๑๐	พระสมบัติ	รัตนวณโณ	แสงเทียน	๒๕๔๓ - ๒๕๔๓
๑๑	พระสุรินทร์	สุธีโร	บุญสุขประสิทธิ์	๒๕๔๓ - ๒๕๔๔

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระศักดิ์กรินทร์ นิสโก พระบัณฑิตอาสาฯ อาศรมหมู่บ้านแม่แดดน้อย ตำบลแม่แดดน้อย อำเภอแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์ วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๒.

ที่	ชื่อ	ฉายา	นามสกุล	ระยะเวลา
๑๒	พระชัยยา		เป็งคี	๒๕๔๔ – ๒๕๔๖
๑๓	พระรัศมี	รัตนวณฺโณ	ศรีสุติตรี	๒๕๔๗ – ๒๕๔๘
๑๔	พระถนอม			๒๕๔๘ – ๒๕๕๐
๑๕	พระธัญวีร์	ปญฺญาสาโร	เจริญสุข	๒๕๕๑ – ๒๕๕๒
๑๖	พระศักดิ์รินทร์	นิสโก		๒๕๕๒ - ปัจจุบัน

ที่มา : ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำอาศรมฯบ้านแม่แค่น้อย พ.ศ ๒๕๕๑

ลักษณะการปกครอง

หมู่บ้านแม่แค่น้อยได้แยกตัวจากตำบลบ้านจันทร์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ มาเป็นตำบลแม่แคค มีผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เป็นผู้นำทางการปกครอง ซึ่งทางราชการได้แต่งตั้งมาจากอดีตถึงปัจจุบัน หมู่บ้านแม่แค่น้อยมีผู้ใหญ่บ้านรวมทั้งหมด ๗ คน คือ

- ๑) นายภิเมเว ไม่ทราบนามสกุล พ.ศ. ๒๔๒๑
- ๒) นายนะโม ไม่ทราบนามสกุล พ.ศ. ๒๔๗๕
- ๓) นายคะนะแฮ ไม่ทราบนามสกุล พ.ศ. ๒๔๕๒
- ๔) นายเจาะตาแฮ ไม่ทราบนามสกุล พ.ศ. ๒๔๕๖
- ๕) นายแกแลเมะ เลิศวงศ์รัตนกุล พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๕๒๔
- ๖) นายอินทร์ทอง เลิศวงศ์รัตนกุล พ.ศ. ๒๕๒๕- ๒๕๕๐
- ๗) นายบุญทอง เสพธรรม พ.ศ ๒๕๕๑- ปัจจุบัน

บริบทชุมชนบ้านขุนแม่รวม
ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านขุนแม่รวม

บ้านขุนแม่รวม ชื่อเป็นภาษากะเหรี่ยงว่า “เหมโกลี” ย้ายเข้ามา เมื่อปี ๒๓๒๖ นำโดย นายแคว (ไม่ทราบนามสกุล) พร้อมกับหลานชายอีกคนหนึ่งชื่อนายแซแซ ย้ายมาจากบ้านแม่หยอด ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งห่างจากบ้านขุนแม่รวมประมาณ ๒๐ กิโลเมตร เพราะเห็นว่าสถานที่แห่งนี้มีความเหมาะสมที่จะตั้งบ้านเรือน มีพื้นที่การประกอบอาชีพ แม่น้ำแม่รวมไหลผ่านแต่ตามความเชื่อของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเชื่อว่าการสร้างบ้านมิใช่เห็นว่าเป็นดีแล้วสร้าง จะต้องมีการทำนายว่าสถานที่แห่งนี้ เมื่อมาอยู่แล้วจะมีความสุข การประกอบอาชีพจะมีความเจริญรุ่งเรืองหรือไม่ ทำให้นายแควทำพิธีกรรมความเชื่อตามบรรพบุรุษ โดยการนำกระดูกไก่มาทำนาย โดยนำเอาส่วนกะโหลกหัวไก่มาดู หากกระดูกได้สัดส่วนมีความสมบูรณ์ไม่หัก ไม่งอ มีความปรกติทุกอย่าง ถึงว่าสามารถสร้างบ้านเรือนอยู่แล้วจะมีความสุข มีความเจริญรุ่งเรืองได้ ถึงจะสร้างบ้านเรือนตรงไหนได้ การเลือกไก่มาประกอบพิธีโดยไม่เลือกไก่ที่ไม่ดี เช่นไก่ที่ไขบนดิน ไก่ที่กินไข่ตัวเอง ไก่ผู้เมียขัน ไก่ที่จะมาประกอบพิธีทำนายคือ ไก่ดำเพื่อหาสถานที่ตั้งบ้านเรือน เมื่อได้จุดตำแหน่งแล้วก็ได้สร้างบ้าน ๑ หลัง ที่เรียกชื่อตามภาษากะเหรี่ยงว่า (เบลละ) ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมและไว้ต้อนรับแขกที่มาเยือน เมื่อสร้างเบลละเรียบร้อย ก็จะให้สมาชิกหาที่จับจองสร้างบ้านบริเวณรอบๆ เบลละ ตามความเชื่อของกะเหรี่ยงหากหาจุดตำแหน่งเบลละไม่ได้หรือไม่ดี ก็จะตั้งรกรากสร้างบ้านไม่ได้เช่นกัน ในการปกครองบ้านนั้นจะมีการปกครองแบบผู้นำตามธรรมชาติ^{๑๖} ซึ่งมีการเรียงลำดับดังนี้

- ๑) นายแคว ไม่ทราบนามสกุล เป็นผู้ปกครองคนแรกมีบ้าน ๓ หลัง
- ๒) นายแซแซ ไม่ทราบนามสกุล สืบทอดการปกครองคนที่สอง ซึ่งเป็นหลานของนายแคว ช่วงเวลานายแซแซ ปกครองบ้านนั้นก็มีสมาชิกเพิ่มขึ้นมากอีก ๑๕ หลัง
- ๓) นายพาแค ผู้สืบทอดคนที่สาม ซึ่งเป็นลูกของนายแซแซ นายพาแคมีลูก ๔ คน คนที่ ๑ ชื่อ นายตุคา คนที่ ๒ นายโป่งกา คนที่ ๓ นายจุยเจอ คนที่ ๔ นายหอมระ
- ๔) นายโป่งกา ผู้สืบทอดคนที่ ๔ ได้ปกครองนาน ๑๕ ปี

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายอนุพา มหาสุขไพโรสาศ (ปราชญ์ชาวบ้าน) อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๗ บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง จ.เชียงใหม่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

๕) นายหอมระ ผู้สืบทอดคนที่ ๕ ต่อจากนายโปงกา ซึ่งเป็นพี่ชายของนายหอม
ปกครองได้ ๑ ปี ก็เสียชีวิตลง

๖) นายเปอะแอะ ผู้สืบทอดคนที่ ๖ เป็นลูกของนายหอมระ ปกครองได้จนถึงปัจจุบัน
สภาพพื้นที่ของบ้านขุนแม่รวม มีทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้อุดมสมบูรณ์มาก จากการ
อนุรักษ์ของชุมชน มีน้ำไหลตลอดปี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ชาวเขาเผ่าม้งเข้ามาบุกกรุกขยายพื้นที่
เพาะปลูกฝิ่นในเขตอนุรักษ์ต้นน้ำของชาวบ้าน ทำให้น้ำที่ไหลตลอดปีเริ่มมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ ได้
เกิดปัญหาที่ตามมาอย่างรุนแรงหลายเรื่อง มีการล่าสัตว์ป่าและฆ่าสัตว์เลี้ยงของชาวบ้าน โดยที่เอา
ผิดใครไม่ได้ การล่าสัตว์ในเขตต้นน้ำพร้อมกับการจุดไฟเผาป่าทำให้ขุนแม่รวมเสียหายมากขึ้น จาก
การปลูกฝิ่นชาวบ้านขุนแม่รวม บางส่วนเริ่มหันมาปลูกตามกัน ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็คิดฝิ่น
จากนั้น ตชด. ทราบเรื่องก็เข้ามาสืบหาข้อมูล ปราบปราม เข้าไปตัดฝิ่นในไร่ มีการสอบถามข้อมูล
เพิ่มเติมใครเป็นผู้ที่ปลูกฝิ่นแต่ก็ไม่มีใครยอมรับ ผู้ที่ปลูกฝิ่นส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าม้งและ
ชาวบ้านขุนแม่รวมบางส่วนจึงทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่ไม่ได้ปลูกฝิ่น การรวมตัวกัน
ขับไล่ชาวเขาเผ่าม้งให้ออกจากพื้นที่ โดยมีเหตุผลว่า ในเมื่อไม่มีใครเป็นเจ้าของไร่ฝิ่นและไม่มีใคร
ยอมรับต้องไม่มีใครอยู่และห้ามไม่ให้ทำไร่ฝิ่นอีกต่อไปอย่างเด็ดขาด ให้ออกจากพื้นที่ ที่อยู่อาศัย
ทั้งหมด

การปกครองหมู่บ้านตามแบบผู้นำที่เป็นทางการที่คัดเลือกมา เริ่มเมื่อปี ๒๕๕๓

๑) นายโปงกา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก โดยที่ไม่ต้องเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๓

๒) นายจอละ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๒๕

๓) นายสุทิน เลิศดำเนิน เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ ๓ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ - จนถึงปัจจุบัน

จำนวนประชากรบ้านขุนแม่รวม

ประชากรชาย ๓๐๔ คน ประชากรหญิง ๒๕๕ คน รวม ๕๖๑ คน

จำนวนครัวเรือน

จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๑๑๓ ครัวเรือน

อาชีพ

อาชีพหลักคือทำนา อาชีพรองคือ ทำไร่หมุนเวียน อาชีพเสริมคือ การปลูกพืช เช่น
ปลูกแคโรท มันฝรั่ง พริกยักษ์ ผักสลัดแก้ว กะหล่ำปลี ผีอก ชิง สัตว์เลี้ยง หมู ไก่ วัว ควาย อาชีพ
นอกชุมชน รับจ้างทั่วไป

ประวัติของการก่อตั้งอาศรมพระธรรมจาริก

อาศรมฯ บ้านขุนแม่รวม เป็นหมู่บ้านชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่ยึดถือและเคร่งครัดในเรื่องจาริตประเพณีของความเป็นปกาเกอะญออย่างเสมอต้นเสมอปลาย ก่อนที่จะมีพระธรรมจาริกเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านขุนรวมประกอบพิธีตามความเชื่อของตน มีความเชื่อหมอผีหรือฮีโซ่เป็นหลัก เวลาเจ็บป่วยมักจะประกอบพิธีการเลี้ยงผี เป็นการเลี้ยงดวงวิญญาณที่มาเบียดเบียน ความเชื่อทางบรรพบุรุษและพระพุทธศาสนาสามารถที่จะผสมผสานกันได้ จึงทำให้ชาวบ้านขุนแม่รวมเมื่อถึงเวลางานบุญงานกุศลเช่นวันสงกรานต์ พวกกันไปทำบุญในตัวอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ แต่ส่วนมากจะมาร่วมทำบุญที่วัดจันทร์ เพราะถือโอกาสไปเยี่ยมญาติพี่น้อง จากการไปทำบุญที่วัดอื่นอย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนสังเกตเห็นว่าชาวบ้านขุนแม่รวมเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ควรมีการจัดตั้งอาศรมและไปขอนิมนต์พระธรรมจาริกจากโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคมาประจำหมู่บ้าน^{๑๖}

ปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ ชาวบ้านได้นิมนต์ พระอินช่วย ไม่ทราบฉายา มาเป็นพระธรรมจาริกรูปแรก ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างศาลาบำเพ็ญบุญและที่พักสงฆ์ เมื่อมีพระธรรมจาริกมาอยู่ประจำในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าอาศรมฟังธรรมเทศนา จึงเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อยากเข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ กอปรกับเบื่อหน่ายกับการเลี้ยงผีในการบูชาวิญญาณบรรพชน เพราะมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก เบื้องต้นไม่มีใครที่จะกล้าที่จะเข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพราะเกรงว่าดวงวิญญาณบรรพชน โกรธเคืองแล้วมาทำร้ายตนและครอบครัว นายเงยดี อาภาประเสริฐและครอบครัวนายสำโท วุฒิเจริญการ จึงตัดสินใจที่จะเลิกการเลี้ยงผีในบ้าน โดยนิมนต์พระธรรมจาริกมาประกอบพิธีในการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ จนถึงปัจจุบันมีชาวบ้านเกือบทั้งหมู่บ้านได้เข้ามาแสดงตนเป็นพุทธมามกะตาม โดยนำเอาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งของตนตลอดชีวิต

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระมานพ มหายโส อายุ ๒๘ ปี พรรษา ๘ พรรษา พระบัณฑิตอาสาฯ อาศรมฯ บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๒.

ตารางทำเนียบพระธรรมจาริก

ที่	ชื่อ	ฉายา	นามสกุล	ระยะเวลา
๑	พระอินช่วย			
๒	พระสมคิด			
๓	พระพิชิต			
๔	ส.ณ ทองคำ		อากาศประเสริฐ	
๕	ส.ณ สุวิทย์		กีรีชัยพฤษา	
๖	ส.ณ บุญสม		ปิ่นเพชรกุล	
๗	พระจำลอง	ญาณวโร		
๘	พระธนา			
๙	พระมหาบุญเหลือ			
๑๐	พระพงษ์สวัสดิ์	สนตฺตจิตฺโต	สินทมิตร	
๑๑	ส.ณ สมคิด		ลายแสง	
๑๒	ส.ณ ประกิจ		จะโต	
๑๓	ส.ณ.ทอง		อะลือ	
๑๔	ส.ณ พรชัย			
๑๕	พระณัฐเชษณ์		จรรยาพูนมงคล	
๑๖	พระขุนเดช			
๑๗	พระภิรมย์	จิตตกาโร	ปาวพรม	๒๕๔๕ - ๒๕๕๑
๑๘	พระมานพ	มหายโส	มณีมนอยศ	๒๕๕๑ - ๒๕๕๓
๑๙	พระดวงคำ	สุปภาโส		๒๕๕๒ - ปัจจุบัน

ที่มา : ทำเนียบพระธรรมจาริกประจำอาศรมบ้านขุนแม่รวม พ.ศ. ๒๕๕๑

ภาคผนวกที่ ค
ประมวลภาพในพื้นที่วิจัย

ศาลาบำเพ็ญบุญอุทธรณ์ฯ บ้านขุนแม่รวม

พระเจดีย์วัดจันทร์

วิหารไต้แฉ่งวัดจันทร์

ศาลาบำเพ็ญบุญอุทรมฯ บ้านห้วยปู

ศาลาบำเพ็ญบุญอุทรมฯ บ้านห้วยบง

กุฏิที่พักสงฆ์อุทรมฯ บ้านหนองแดง

ศาลาบำเพ็ญบุญอุทธรณ์บ้านแม่แค่น้อย

งานบุญตักบาตร

กิจกรรม เชื่อมชุมชนและนำนักเรียนเข้าอาศรม

กิจกรรมบวชป่าชุมชน

กิจกรรมมวดชนสัมพันธ์

กิจกรรมรณรงค์ด้านรักษาเสพติด

ภาคผนวก ง

แบบสอบถามเรื่อง ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

คำชี้แจงเบื้องต้น

แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จึงขอความกรุณาจากท่านผู้ตอบแบบสอบถามใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านพิจารณาให้ข้อมูลตามความเป็นจริง ทั้งนี้ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นทุกฉบับจะนำไปพิจารณาโดยภาพรวม จึงไม่มีผลกระทบต่อกรปฏิบัติหน้าที่ของท่านแต่อย่างใด โดยแบบสำรวจความคิดเห็นจะแบ่งออกเป็น ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมตลอดถึงการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์ผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

ขออนุโมทนาในความร่วมมือ

พระปลัดสุชาติ ชีหมื่อแปร

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๕
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง กรุณาเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่ตรงกับสภาพที่เป็นจริงของท่าน

1. เพศ

๑. ชาย ๒. หญิง

2. อายุ

๑. ๑๕ - ๒๖ ปี ๒. ๒๗ - ๓๖ ปี ๓. ๓๗ - ๔๕ ปี
 ๔. ๔๖ - ๕๕ ปี ๕. ๕๕ ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

๑. ต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ ๖
 ๒. ประถมศึกษาปีที่ ๖
 ๓. มัธยมศึกษาตอนต้น
 ๔. มัธยมตอนปลาย
 ๕.ปริญญาตรี

๔. อาชีพ

๑. ทำนา ๒. ทำไร่ ทำสวน
 ๓. รับจ้างทั่วไป ๔. ธุรกิจส่วนตัว
 ๕. รับราชการ ๖. อื่นๆ โปรดระบุ.....

๕. รายได้ครัวเรือน

๑. ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท/ปี ๒. ๕,๐๐๑ - ๑๐,๐๐๐ บาท/ปี
 ๓. ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท/ปี ๔. ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท/ปี
 ๕. ๒๐,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐ บาท/ปี ๖. ๒๕,๐๐๑ บาท/ปีขึ้นไป

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามแบบสอบถามความพึงพอใจ ความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้
 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างตามความเป็นจริงของท่าน จาก ๕ ระดับ ดังนี้
 หมายถึง มากที่สุด

๔ หมายถึง มาก

๓ หมายถึง ปานกลาง

๒ หมายถึง น้อย

๑ หมายถึง น้อยที่สุด

ที่	คำถามความพึงพอใจต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	ระดับความพอใจ				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑	ท่านพอใจในกิจกรรมอบรมศีลธรรมทุกวันพระและวันสำคัญ					
๒	ท่านพอใจในกิจกรรมบรรยายธรรมผ่านธรรมเสี้ยวตามสาย					
๓	ท่านพอใจในกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน					
๔	ท่านพอใจในการสอนเรื่องพิธีกรรมต่างๆ ของทางพระพุทธ					
๕	ท่านพอใจในระยะเวลาแสดงธรรมแต่ละครั้ง					
๖	ท่านพอใจในกิจกรรมที่พระสงฆ์เยี่ยมเยียนชาวบ้าน					
๗	ท่านพอใจกับการไปสอนหลักพุทธธรรมในโรงเรียน					
๘	ท่านพอใจในการสอดแทรกหลักธรรมเนื่องในงานต่างๆ					
๙	ท่านพอใจในกิจกรรมการปฏิบัติธรรมรักษาศีล ๘					
๑๐	ท่านพอใจในการบรรยายธรรมโดยผ่านวิทยุชุมชน					
๑๑	ท่านมีความพอใจในกิจกรรมงานบุญสังฆจร					
๑๒	ท่านมีความพอใจในเนื้อหาหลักธรรมที่พระสอน					
๑๓	ท่านพอใจในบทบาทพระสงฆ์ที่เยี่ยมชาวบ้านตอนเจ็บป่วย					

ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา		ระดับความรู้ความเข้าใจ				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑๔	ท่านมีความพอใจที่พระสงฆ์พุทธธรรมะในการสนทนาทั่วไป					
๑๕	ท่านมีความพอใจในการเทศน์ธรรมในวันพระ					
๑๖	ท่านมีความพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางอาศรมจัดขึ้น					
๑๗	ท่านมีความพอใจในการสำรวมในสมณะสาธูปของพระสงฆ์					
๑๘	ท่านมีความพอใจในการทำงานของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสา					
๑๙	ท่านเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสา					
๒๐	ท่านมีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมที่บรรยายผ่านเสียงตามสาย					
๒๑	ท่านเข้าใจในหลักธรรมที่มีการบรรยายทุกวันพระและวันสำคัญต่างๆ					
๒๒	ท่านมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมเมื่อร่วมกิจกรรมงานบุญสังฆจร					
๒๓	ท่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของกฎแห่งกรรม					
๒๔	ท่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง คิล ๕					
๒๕	ท่านเข้าใจในเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว					
๒๖	ท่านเชื่อหรือไม่กับคำที่ว่าผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต					
๒๗	ท่านมีความรู้ความเข้าใจเรื่องพิธีต่างๆ ของพระพุทธศาสนา					
๒๘	ท่านเข้าใจว่าการทำสมาธิทำให้จิตใจสงบได้					
๒๙	ท่านมีความรู้และเข้าใจในอุปกรณ์ในการจัดพิธีต่างๆ					
๓๐	ท่านมีความเชื่อหรือไม่ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา					

	การหลักธรรมไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน	ระดับการนำไปใช้				
		๕	๔	๓	๒	๑
๓๑	ท่านเห็นด้วยหรือไม่การให้ธรรมเป็นทานเป็นการที่ประเสริฐที่สุด					
๓๒	ท่านสามารถนำหลักธรรมไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นให้คล้อยตามได้					
๓๓	เมื่อท่านประสบปัญหาความเดือดร้อนได้นำหลักธรรมไปใช้					
๓๔	ท่านสามารถเตรียมอุปกรณ์ในการละดับพิธีกรรมแต่ละประเภทได้					
๓๕	ท่านได้เข้าวัด ทำบุญ ฟังธรรมทุกวันพระและวันสำคัญ					
๓๖	ท่านคิดว่าหลักธรรมเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว					
๓๗	ท่านรู้จักการข่มใจ เมื่อพบกับอารมณ์ไม่นำปรารถนา					
๓๘	ท่านได้ไปเจริญจิตภาวนาในอาศรมเป็นประจำ					
๓๙	ท่านอบรมสั่งสอนคนในครอบครัวได้แทรกหลักธรรมอยู่เสมอ					
๔๐	ท่านเห็นด้วยหรือว่าพระพุทธศาสนากับทรัพยากรธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้					
๔๑	ท่านนำหลักธรรมพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับความกตัญญูอบรมเยาวชนเสมอ					
๔๒	ครอบครัวท่านมีความสนใจในการทำบุญเป็นประจำ					
๔๓	หลักธรรมที่เรียนรู้สามารถพัฒนาให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น					
๔๓	ท่านคิดว่าที่จะยึดมั่นในพระรัตนตรัยตลอดชีวิต					
๔๔	ท่านประสบปัญหาท่านใช้หลักธรรมแทนการพึ่งอบายมุข					

**แบบสัมภาษณ์แก่นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกพระบัณฑิตอาสา
ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์**

๑. ชื่อ.....นามสกุล.....เผ่า.....

๒. เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....อายุ..... วุฒิ

การศึกษา.....

๓. บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

๔. สัมภาษณ์ วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

ประเด็นคำถาม

๑.๑ ท่านมีบทบาทในการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปถ่ายทอดให้กับครอบครัว
และชุมชนมากน้อยเพียงไหน

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑.๒ พระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาได้เน้นหลักธรรมเรื่องใดบ้าง แล้วท่านมีความรู้
ความเข้าใจว่าอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๑.๓ ช่องทางและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาที่
ผ่านมาได้แก่ช่องทางใด ใช้กลวิธีอย่างไร กลุ่มเป้าหมายคือใคร

.....
.....
.....

๑.๔ ท่านคิดว่าการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่ผ่านมา มีความเหมาะสมกับสังคม ชุมชน
ปัจจุบันหรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๑.๕ ท่านต้องการพระนักพัฒนาและพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบไหน ที่ทำให้
ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและมีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

.....
.....
.....
.....
.....

๑.๖ ท่านคิดว่าการเผยแผ่หลักธรรมพุทธศาสนาที่ผ่านมา ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจใน
หลักธรรมและสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตมากน้อยเพียงใด

.....
.....
.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

อนุโมทนาในการร่วมมือ
พระปลัดสุชาติ จิห์มือแปร
พระนิสิตมหาบัณฑิตวิทยาเขตเชียงใหม่

แบบประเมิน
ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

.....

เกณฑ์การประเมิน   + ๑ หมายถึง แน่ใจ ถูกต้อง/สอดคล้อง/ตรงกับวัตถุประสงค์/เหมาะสม
                                   o   หมายถึง ไม่แน่ใจ
                                   - ๑ หมายถึง ยังไม่ถูกต้อง/ไม่สอดคล้อง/ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์/ไม่
 เหมาะสม

ด้านการประเมิน	ผลการประเมิน			ผลการประเมิน
	+ ๑	o	- ๑	
๑.แบบสอบถามนี้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย				
๒.แบบสอบถามนี้ใช้คำถามที่อ่านแล้วเข้าใจง่ายและปฏิบัติได้				
๓.ภาษาที่ใช้แบบสอบถามมีความเหมาะสมกับผู้ตอบแบบคำถาม				
๔. ช่องว่างที่เขียนไว้ให้ตอบเหมาะสมกับคำตอบ				
๕.คำสั่งในแบบสอบถามอ่านแล้วเข้าใจปฏิบัติตามได้				
๖.ความเหมาะสมกับตัวอักษร				

ชื่อ

ผู้ประเมิน

(.....)

ตำแหน่ง.....

...../...../.....

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ พระปลัดสุชาติ ชีหมื่อแปร (สุวฑฺฒโก)
๒. ภูมิตำเนา ๘๑ หมู่ที่ ๔ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอป่าย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๕๘๑๓๐
๓. การศึกษา ทางธรรม นักธรรมชั้นเอก
ทางโลก ประถมศึกษา โรงเรียนสังวาลวิทย์ ๓ บ้านศาลาเมืองน้อย ต.เวียงเหนือ อ.ป่าย จ.แม่ฮ่องสอน มัธยมต้นและปลาย โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ปริญญาตรี เอกการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๔. ปัจจุบันสังกัด วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
๕. บรรพชา ที่วัดเบญจมบพิตร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๕ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ เป็นพระอุปัชฌาย์
๖. อุปสมบทที่ วัดเบญจมบพิตร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๓๔ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ เป็นพระอุปัชฌาย์
พระราชเวที พระกรรมวาจาจารย์
พระกิตติวงศ์เวที พระอนุสาวนาจารย์
๗. ประวัติการทำงาน
  ๑. ประธานโรงเรียนสังวาลวิทย์ ๓
  ๒. หัวหน้าอาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยปลู้ง ต.ม่อนจอง อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่
  ๓. หัวหน้าอาศรมพระธรรมจาริกบ้านนามน ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่
  ๔. หัวหน้าอาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยบง ต.ทาเหนือ อ.แม่ฮ่องสอน จ.เชียงใหม่
  ๕. หัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมฯ บ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง
  ๖. หัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมฯ บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่
๘. ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน
  ๑. เจ้าหน้าที่นิเทศประจำโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
  ๒. เจ้าหน้าที่ประสานงานบูรณาการงานพัฒนาบนพื้นที่สูงโครงการพระบัณฑิตอาสา กับโครงการพระธรรมจาริก
    ๑. ประธานที่ปรึกษาชมรมเยาวชนปกากะญอ/กรรมการศึกษาโรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์